

PEKKA ERVAST

SUURI SEIKKAILU

ROMAANI

PORVOO * HELSINKI
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖN
KIRJAPAINOSSA PORVOOSSA
1934

JUNASSA

Silloin ilmestyi hänelle Herran enkeli . . .

Luukk. I: II.

I.

Olin lähdössä pitkälle matkalle.

Asemalle oli kerääntynyt suuri joukko ystäviä ja omaisia hyvästiä jättämään. Kuka puristi kättä, kuka syleili hellästi. Monen silmät olivat kyyneltyneet, mutta kaikki toivottivat hyvää onnea. Viimeksi erosin perheestäni. Vaimoni itki ja hymyili syleillessään jäähyväisiksi.

- Kirjoitathan, rakkaani? hän kuiskasi.
- Tietysti kirjoitan.

Poikani, seitsemäntoistavuotias miehen alku, puristi kättäni itsehillitysti.

- Voi hyvin, isä, hän sanoi reippaasti.
- Hyvästi, Ilmari, ja muista: nyt sinä olet äidin tuki ja turva, niin kauan kuin isä on poissa.

Silloin poikani huulet värähtivät ja hänen silmänsä sumenivat.

- Kyllä, isä, hän vastasi heikolla äänellä.

Eihän ollut tietoa, koska matkalta palaisin.

Nousin vaununsillalle, juna lähti liikkeelle ja molemmin puolin vain huiskutimme kättä. Pian kaikki rakkaat kasvot hävisivät näkyvistä, Kaisaniemi oli sivuutettu ja minä menin vaunuun paikalleni.

Istuin osastossani yksin ja katselin ohikiitäviä maisemia. Olin mietteissäni, sydämeni oli tunteista raskaana. Kummallinen tämä ihmiselämä, ajattelin, – syntyä ja kuolla, rakastaa ja erota, ikävöidä ja etsiä – aina etsiä. Ja mikä on ihminen? Kun kaikki turha, kun kaikki intohimot ja paheet riisutaan, – vain värisevä sydän, joka pohjimmaltaan ei kykene muuhun kuin rakastamaan.

Tutkistelin itseäni. Mikä minut nyt on tälle matkalle ajanut, kysyin, minut, joka kaikkine juurineni olen kiinni kotimaassa, joka en kykene matkustamaan, en olemaan poissa perheeni luota, en näkemättä ystäviäni?

Silloin outo onni täytti sydämeni ja vastasi puolestani. Jos et ole ennen osannut olla epäitsekäs, se sanoi, ole nyt. Juuri omaistesi, ystäväsi ja kotimaasi puolesta olet nyt lähdössä matkalle. Sinä etsit ja ikävöit, sinä aavistat – sinä tiedät, että tulet löytämään.

Mietin, mietin ja katselin maisemia. Pikajuna kiiti ohi aseman toisensa perästä.

Kohtelias ja vanhastaan tuttu junailija tuli matkalippuani tarkastamaan. Hän repäisi vihkosta Turun matkaa vastaavan lehden ja sanoi hymyillen, ojentaen lippuni takaisin:

– Suokaa anteeksi, tohtori Kotka, mutta täällä on toisen luokan osastossa herra, joka mielellään tahtoisi puhutella tohtoria.

– Kuka hän on?

– En tunne häntä. Hänen täytyy itse esittää itsensä, jos tohtori suvaitsee ottaa hänet vastaan. Hän pyysi minua vain kysymään.

Hymyilin hengessäni, mutta vastasin:

– Olkoon menneeksi. Sanokaa, että tuntematon ystäväni on tervetullut.

Junailija poistui ja hetken perästä ilmestyi oven suuhun vakavan ja arvokkaan näköinen keski-ikäinen mies, joka kohteliaasti kysyi, häiritsikö.

– Ette ollenkaan. Käykää sisään istumaan.

Nousin tervehtimään, sillä tulokas ojensi kätensä ja esitti itsensä:

– Nimeni on Santala.

– Kirkkoherra Santalako? kysyin kiintoisan uteliaana kätellessämme.

– Sama, vastasi vieraani, ja istuutuessamme ikkunan ääreen vastapäätä toisiamme hän lisäsi: – Tohtori Kotka tuntee minut?

– Sitä en voi sanoa, koska näen teidät nyt ensi kerran, mutta olen kuullut teistä. Te sitä vastoin nähtävästi tunnette minut ainakin ulkomuodoltani. Ja syynä lienee se, että olette käynyt jollakin luennollani. Kuulin kerran eräältä ystävältäni, että hän oli nähnyt teidät.

– En ainoastaan kerran, vaan monta kertaa olen käynyt tohtorin luennoilla yliopistossa.

– Sepä kiinnostaa. Papit eivät yleensä ole suosineet minua.

– En soisi, että ymmärtäisitte minua väärin, sanoi vieraani vakavan kohteliaasti, – en minäkään hyväksy kaikkia teidän näkökantojanne, mutta tunnustan mielelläni, että ihailen teitä puhujana.

– Hm. Puhujia on paljon ja meidänkin maassamme on varmasti monta paljon etevämpää puhujaa, vastasin tyytymättömästi. – En ole koskaan halunnut olla puhuja, – en oikein ymmärrä, mitä se sana merkitsee, sillä me ihmisethän puhumme kaikki yhtä mittaa. Jos olen puhunut, olen puhunut ainoastaan sen takia, että minulla on mielestäni ollut jotakin sanottavaa.

– Siinäpä se, ihastui kirkkoherra. – Silloin vasta minustakin puhe alkaa. Teillä on aina jotakin sanottavana ja te hallitsette aiheenne erinomaisen taitavasti, – kuulijan on pakko sanojanne seurata.

- Sepä hauskaa kuulla, kiitin hieman ivallisesti, mutta samassa molemmat hymyilimme.

Vieraan katse seurasi hetken aikaa ohikiitäviä maisemia ja sitten hän lausui:

– Ymmärrätte, herra tohtori, etten ole tullut tänne teitä häiritsemään ainoastaan kiittäakseni teitä luennoistanne, vaikka sekin voisi olla pätevä syy. Minulla on jotakin sydämelläni. Tahtoisin ensin tehdä teille kysymyksen. Te puhutte luennoillanne maailman uskonnoista, te puhutte lämmöllä ja olette nähtävästi sangen kiinnostunut uskonnollisesta elämästä. Mutta te puhutte aina pakanallisista uskonnoista ja kiitätte niitä. Jos sivumennen mainitsette kristinuskon tai kristikirkon, huomautatte aina jostakin sen epäkohdasta. En tahdo väittää, ettei huomautuksenne olisi paikallaan, mutta miksi ette tahdo nähdä meidän kirkkomme ja uskomme ansioita ja hyviä puolia? Miksikä ette ole kristitty? Olettehan syntynyt kristikunnassa ja saanut kristillisen kasvatuksen, – miksikä siis olette hylännyt isienne uskon?

– Antakaa minun puolestani vastata vastakysymyksellä: mistä tiedätte, herra rovasti, että olen kääntänyt selkäni kristinuskolle?

– Luennoistanne sen päätän.

– Mutta te sanoitte juuri äsken, että olen vain puhunut todellisista epäkohdista, en liioitellut enkä valehdellut?

– Totta kyllä, mutta luentojenne sisällyksestä ja äänenne sävystä huomaa, että teillä ei ole harrastusta kristilliseen suuntaan.

– Siinä voi olla perää. Kirkot eivät minua suurestikaan miellytä ja vielä vähemmän lahkot. Minusta tuntuu, että kristilliset kirkot ja lahkot eivät itsekään tiedä, mitä kristinuskko todella on. Miksi siitä muuten riitelisivät? Miksi tuomitsisivat toisiaan? Miksi jokainen luulee, että vain hänen uskonsa on autuaaksitekevä? Eikö teidänkin mielestänne tässä olisi korjaamisen varaa?

– Olisipa tietenkin, vastasi kirkkoherra hämmästykseni, – tässä kohden olen aivan samaa mieltä kansanne. Ja nyt minun täytyykin tulla varsinaiseen asiaani, siihen kysymykseen, joka on mieltäni painanut kauan aikaa. Ajatelkaa nyt, herra tohtori. Te olette uskonnollinen ihminen, – jollette vielä ole uskovainen, ette ainakaan ole ateisti. Te olette totuutta rakastava ja vastuustanne tietoinen ihminen. Ettekö koskaan ole ajatellut tätä meidän kansaamme? Ettekö koskaan ole tahtoneet palvella sen edistystä ja onnea? Ettekö koskaan ole tullut ajatelleeksi, että kirkolla, luterilaisella kirkolla, on käsissään tämän kansan henkisen elämän ohjaket? Jos ken voi sitä auttaa eteenpäin elämän tiellä, on se kirkko ja yksin kirkko. Mitä jotkin hyvää tarkoittavat luennot ja kirjat merkitsevät? Eivät mitään itse kansalle. Kourallinen henkilöitä voi ottaa niistä oppia, mutta kirkko, kirkko yksin kykenee kansaa ohjaamaan. Vaikka sanommekin, että työväenliike on vienyt kansan joukot harhaan epäuskon alankoihin, on tämä ohimenevä ilmiö. Suomen kansassa on terve pohja-aines, joka pian heittää harteiltaan vieraan ikeen. Ei se kauan tyydy ateismiin. Se kaipaa sisässään Jumalaa. Se etsii ja etsii ja lopulta se löytää. Mutta eikö olisi suurta olla sen auttajana, sen ohjaajana, sen johtajana tässä etsinnässä, elämän etsinnän monilla poluilla, jotka yhtä helposti vievät harhaan kuin päämäärään. Ettekö koskaan ole tullut ajatelleeksi, että teidän velvollisuutenne ehkä olisi asettaa kaikki suuret Jumalalta saamanne lahjat kristinuskon ja kirkon palvelukseen?

Vieraani oli puhunut itsensä lämpimäksi ja minun silmäni olivat käyneet yhä suuremmiksi hämmästyksestä.

- No niin, nyt se on sanottu, hän lopetti huokaisten syvään, ja taas hymyilimme yhdessä.

Kun en mitään virkkanut, sanoi hän vielä:

– Herra tohtori, suokaa anteeksi suorapuheisuuteni, mutta minun täytyi keventää sydäntäni. Toivon teidän ymmärtävän, etten ole pahaa tarkoittanut.

– Ymmärrän täydellisesti, riensin vastaamaan. – Olen vain niin hämmästynyt. Ehdotuksenne on niin odottamaton. Olen tottunut siihen, että kirkolla ja papistolla ei ole mitään mielenkiintoa minuun, ei ainakaan hyvää käsitystä minusta, – onhan kuulunut aivan päinvastaisia ääniä. Tämä teidän hyvä ajatuksenne minusta on todella tehnyt minut sanattomaksi.

– Olen erittäin iloinen, että ymmärrätte minua. Sanon suoraan, että papiston käsitys teistä johtuu siitä, etteivät papit tunne teitä. He luulevat, että olette uskonnon vastustaja ja antikristuksen palvelija. Mutta olen varma, että jos he kuulisivat teidän puhuvan, he ajattelisivat niinkuin minä: miksikä tuo mies ei ole kirkon palveluksessa?

– Sangen ihmeellisistä ja imartelevaa. Nyt minun täytyy kertoa teille jotakin, rovasti Santala. Vieraani kävi tarkkaavaiseksi ja minä aloitin leveästi hymyillen:

– Katsokaa, se on vain nuoruuden muistelman. Mutta se johtui niin elävästi mieleeni teidän puhuessanne, että tunnen jonkinlaiseksi velvollisuudeksi kertoa siitä teille.

Mietin vähäisen, kävin vakavaksi ja jatkoin:

– Olin siinä seitsemäntoista iässä, nuori ylioppilas, mutta harras uskovainen kristitty.

Taas vaikenin hetkeksi, ennen kuin jatkoin:

– No, ehkä tämä on liikaa sanottu, sillä en ollut uskovainen aivan jokapäiväisessä merkityksessä. En välittänyt uskonkappaleista, sillä en ymmärtänyt niitä. Minusta oli yhdentekevää, oliko Poika „käynyt ulos” Isästä yksin vaiko Isästä ja Pyhästä Hengestä. Outoa oli minulle myös riita siitä, tuliko ihminen autuaaksi yksin uskon vaiko uskon ja hyvien töitten avulla. Minusta uskon olemus keskittyi yksin siihen varmaan tunteeseen ja vakaumukseen, että jos tietten olisin tehnyt jotakin väärää, en olisi kelvannut Isälle enkä Pojalle. Uskovaisen elämä oli pyhää elämää, se oli Vapahtajan seuraamista ajatuksissa ja teoissa. Näin vanhana tuntuu vaikealta kuvata omaa mielentilaansa nuorena. Nuoren ihmisen uskonnollinen sielunelämä tuntuu sentimentaaliselta. Kuitenkin tiedämme, te arvattekin yhtä hyvin kuin minä, että sillä on oma hyveensä ja etunsa: se on kauttaaltaan vilpittömä, harras, keskitetty, nuorukainen on kokonaan sitä mitä hän on. Uskoin koko sydämeistäni, että minun tuli seurata Jeesusta, että se oli elämäni ainoa tarkoitus. Sitä varten olin syntynyt, sitä varten elin. Näen, että ymmärrätte minua, herra rovasti. Te tiedätte, että nuoren ihmisen usko on elävä ja todellinen.

Kirkkoherra Santala nyökäytti myöntävästi, aivan kuin häntäkin olisivat nuoruuden muistot ahdistaneet, mutta hän vain kuunteli tarkkaan, kun etenin kertomuksessani.

– Nyt tulen muistelmassani kohtaan, jota te varmaankaan ette voi käsittää, ette ainakaan hyväksyä. Kysyin itseltäni, enkö voisi astua kirkon palvelukseen. Tunsin hengessäni, että minun kanssani tulisi jotakin uutta Suomen kirkkoon, uusi tuulahdus uskoon ja elämään. Se ei ollut sokeata ylpeyttä, se oli todella kuin sisäinen varmuus ja tieto.

– Mutta eihän tuossa ollut mitään käsittämätöntä, keskeytti vieraani, – jokainen papin kokelas ajattelee tai ainakin hänen pitäisi ajatella juuri tuohon tapaan. Jokainen kirkonmies on tavallaan kutsuttu

reformaattoriksi. Aika rientää eteenpäin, emme saa pysähtyä paikallemme. Niinkuin meidän tulee kasvattaa itseämme, niin meidän myös tulee kasvattaa toisia ja kohottaa siten kirkon henkistä auktoriteettia.

- Iloitsen sanoistanne. Näin pitkälle ymmärrätte minut siis hyvin nuorukaisena.
  - Totta kai, herra tohtori. Ihmettelen vain, ettette noudattanut omantuntonne ääntä. Ette lähtenyt kirkon palvelukseen, vaan jätite yliopistoon.
  - Niin, siinäpä nyt on se kohta, jota epäilen teidän ymmärtävän tai hyväksyvän.
  - Kertokaa.
  - Nähkääs, minulla oli tällainen tunne: minun täytyy päästä arkkipiispaksi; silloin voin panna toimeen kirkon uudistuksen ja jonkinlaisen uskonpuhdistuksen.
  - No, eihän tuossakaan ajatuksessa ollut mitään rikollista. Jokaisen nuoren papin oikeutettu kunnianhimo viittaa piispanhiippaan, ja täytyyhän jonkun tulla piispojen pääksikin.
  - Aivan oikein, mutta minulla ei ollut kunnianhimoa. En tahtonut nousta arkkipiispaksi, vaan olla arkkipiispana, että olisin saanut vuodattaa sydänvereni kirkon hyväksi. Tahdoin arkkipiispana osoittaa ja opettaa, mitä usko on, mitä Jeesuksen seuraaminen on, ja järjestää uudelleen koko papiston elämän.
  - En nyt oikein jaksa seurata, alkoi rovasti, mutta pysähtyi puheessaan.
  - Sanoinhan, että teidän olisi vaikea ymmärtää, jatkoin hymyillen. – Omituisuus oli juuri siinä, etten tahtonut tulla papiksi, vaan arkkipiispaksi.
  - Tarkoitatteko, että te, seitsentoistavuotias nuorukainen, olisitte halunnut tulla arkkipiispaksi ilman muuta?
  - Siinäpä se. En halunnut nousta, vaan olla.
- Kirkkoherra Santala näytti vähän siveellisesti närkästyneeltä.
- Mutta tuohan oli kuin leikinlaskua pyhistä asioista, hän huudahti.
  - Siinäpä näette. Mutta minkä tähden leikinlaskua? Ja minkä tähden pyhistä asioista? Onko arvoasteikko Jumalan määräämä? Onko piispa ehdottomasti pyhempi olento kuin kirkkoherra?
  - Vaikk'ei niinkään olisi, täytyyhän olla järjestystä kaikkialla. Se on apostolien ajoilta perittyä. Piispa on juuri vanhempi toisia seurakunnassa.
  - Epäilemättä, ja teidän näkökantanne on tietysti oikeutettu. Älkäämme unohtako, että minä olen tässä kertonut nuoruuteni haaveista. Se sinänsä osoittaa, kuinka tunnen kunnioitusta ja luottamusta teitä kohtaan, herra rovasti.
  - Suokaa anteeksi, herra tohtori, että mielessäni kiivastuin. Se oli ajattelematonta. Toivon, ettette sen takia jätä kertomustanne kesken.

– En jätä, vaikka nyt tulemmekin pahimpaan vai sanoisinko hassuimpaan kohtaan, joka todistaa teille, että hyvät ajatuksenne minusta ovat tuulesta temmatut. Kirjoitin näet silloiselle arkkipiispalle ja ehdotin, että hän panisi toimeen erinäisiä muutoksia ja uudistuksia tai, jos hän tuntisi itsensä liian vanhaksi siihen, että hän tavalla tai toisella tekisi minusta arkkipiispan.

Kirkkoherran suu vetäytyi leveään hymyyn – ja minä myös hymyilin.

– Siinäpä vasta nuoren miehen edesottamus, virkahti vieraani. – Vastasiko arkkipiispa kirjeeseen?

– Niin, se oli minulle kuin keskiaikainen jumalantuomio. Ihmeen piti tapahtua. Jos Jumalan tahto oli, että palvelisin kirkkoa, silloin kävisi, niinkuin unelmoin, silloin arkkipiispakin ymmärtäisi, mistä oli kysymys, silloin minä tulisin arkkipiispaksi. Arkkipiispa ei suvainnut vastata – enkä sitä nyt ihmettele. Mitä hän olisi osannut vastata? Paperikoriin hän arvatenkin heitti kirjeeni. Olihan hänellä tärkeämpiä tehtäviä kuin vastata nuorten hullujen kirjeisiin. Odotin vastausta seitsemän viikkoa. Olin jännittynyt ja samalla rauhallinen. Se ei siis ole Jumalan tahto, ajattelin kun lopulta näin, ettei vastausta tulisikaan. Nuo haaveet on heitettävä, työni on muualla.

– Mutta miksikä ette voinut ajatella luonnollista tietä? kysyi kirkkoherra kummastellen. – Jos olisitte tullut papiksi, luulen, että nopeasti olisitte kohonnut arvossa. Ehkä tällä hetkellä olisitte arkkipiispa.

Hymyilin vastaukseksi.

– Te olette kohtelias, sanoin, – mutta minä olin nuoruudessani omituisen nöyrä – tai ehkä tahtoisitte sanoa: omituisen ylpeä. Olin enemmän luterilainen kuin luterilainen kirkko. Uskoin täydelleen uskoon. Jos minun piti tulla arkkipiispaksi omin ponnistuksin, ei se arkkipiispaus merkinnyt mitään. Uskoni ja olemukseni piti oikeuttaa minut siihen asemaan – Jumalan armo, niinkuin sanoisitte. Jos Jumala tarvitsisi minua kirkon päänä, hän asettaisi minut siksi. Jos ei, oli hänellä toinen tarkoitus minuun nähden. Minulla ei ollut omaa tahtoa.

– Kylläpä te olitte kummallinen nuorukainen. Ja olihan jotakin johdonmukaisuuttakin teidän – kuinka sanoisin –

– Sanokaa vain suoraan: hulluudessani.

– Niin, sillä eihän semmoisia ihmeitä tapahdu. Emme enää elä semmoisten ihmeiden aikaa. Elämässä on paljon luonnontieteellisiä ym. ihmeitä, mutta yliluonnollisia asioita ei enää tapahdu.

– Oletteko siitä varma, herra rovasti?

Äänessäni oli jotakin, mikä pani vieraani hätkähtämään.

– Mitä, hän kysyi, – ettenkö olisi siitä varma? Se on luja uskoni. Nykyaikana kyllä puhutaan spiritistisistä ihmeistä, mutta milloin ilmiöt eivät ole petkutusta, ovat ne tietysti luonnollisesti selitettävissä.

– En tahdo kajota spiritismiin, vastasin, – mutta jos sallitte, kerron nuoruuden muistelmani loppuun. Jätän sikseen, olisiko ollut mitään yliluonnollista minun arkkipiispaksi tulemisessani, – sehän vain olisi ollut tavallisuudesta poikkeava ilmiö. Mutta kun ei siitä asiasta tullut mitään, sain sen sijaan aivan kuin korvaukseksi kokea todellisen ihmeen.

Kirkkoherra Santala näytti yhtä uteliaalta kuin hämmästyneeltä, mutta vaikenen odottaen.

– Kun nyt kerron tämän muistoni teille, jatkoin rauhallisesti, – näette siitä, kuinka rehellisesti teitä kunnioitan. Te saatte kuulla semmoista, jota ani harvoille olen kertonut, ja toivon ja uskon, että te pidätte kuulemanne salassa.

– Empimättä, sanoi vieraani.

– Kuulkaa siis. Muistan niin elävästi tuon tapahtuman, joka säilyy pyhimpien muistojeni joukossa. Olin yksin huoneessani, mietin ja rukoilin. Olin kärsinyt koko ajan siitä lähtien, kun ymmärsin, etten saanut auttaa kirkkoa. Minulla ei ollut mitään keskitietä: joko kirkon johtajana tai ei mitään tekemistä kirkon kanssa. Mistä tällaisen rohkeuden sain hengessäni, se on salaisuus. Joka tapauksessa kärsin kuin hylätty, vainottu, ulosheitetty. Nyt kuten sanoin istuin huoneessani. Ovi oli lukossa, aurinko paistoi ikkunasta. Kadulta kuului ohikulkevien askeleita ja hevosen kavioiden kopsetta, kun joku ajuri sivuutti talon keveine kumipyöräisine rattaineen. Yht'äkkiä oli huoneeni kuin valaistu – valo oli aurinkoa kirkkaampi. Katsahdin hämmästyneenä ylös, ja minkä näyn luulette silmiäni kohdanneen? Huoneeni keskellä seisoi pitkään vaaleaan viittaan pukeutunut mies – niin arvokkaan ja ylevän näköinen, että sydämeni vavahti. Hän ei ollut tavallinen kuolevainen, sen näin heti, sillä häntä ympäröi ikäänkuin loistava taivaankaari ja hänen päänsä ympärillä oli kultainen sädekehä. En koskaan ollut unissani nähnyt semmoista loistoa, ja pyhän säikähdysten vallassa syöksyin polvilleni ja huuleni kuiskasivat vaistomaisesti: »Vapahtajani!» – »Älä pelkää, poikani», sanoi tuo pyhä olento, »en ole Vapahtaja, olen vain Hänen nöyrä lähettinsä». Hän hymyili, ja samalla katosivat nuo häikäisevät väriloisteet. Hän ojensi minulle kätensä ja nosti minut jaloilleni, – niin ainakin minusta tuntui. Sitten hän viittasi kädellään sohvaa ja tuolia ja sanoi: »Istukaamme, sillä minulla on puhuttavaa.» Hän istui itse sohvan nurkkaan ja sai minut istumaan tuolille eteensä. Nyt hän oli aivan ihmisen, ehkä egyptiläisen miehen näköinen. Päähinettä hänellä ei ollut, mutta pitkät, tummat suortuvat kehystivät kasvoja ja kaulaa hartioita myöten. »Olen ihminen enkä jumala», sanoi ihmeellinen vieraani, »mutta enkeli olen, koska olen lähetti». Samassa tunsin, että pelkoni ja pökerrykseni hävisi, järkeni merkittävästi kirkastui ja koko olemukseni tuntui uskomattoman keveältä, rauhalliselta ja onnelliselta. Enkeli puhui: »Älä sure, lapseni, ettei haaveesi toteutunut. Et sinä olisi siihen kypsä eikä semmoisia ihmeitä tapahdu ihmisten maailmassa. Olet nähnyt mitä suurta on tulossa, mutta sitä tuloa on valmistettava.» Sitten seurasi pitkä keskustelu, – sanon keskustelu, sillä minäkin rohkenin ja sain tehdä muutamia kysymyksiä, – ja kun kaikki oli puhuttu, sanoi enkeli hyvästi, pyysi minua katsomaan hetkeksi muualle, ja kun käänsin pääni takaisin, oli taivaallinen vieraani hävinnyt.

Kirkkoherra oli tarkasti kuunnellut kertomustani, ja kun olin lopettanut, istuimme kotvan ääneti. Lopulta rovasti Santala veti henkeä syvään ja lausui:

– Merkillinen kokemus. Jos toinen olisi semmoista kertonut, olisin joko epäillyt hänen sanojaan tai arvostellut hallusinaatioksi koko jutun. Mutta teidän rehellisyyteenne uskon, herra tohtori. En voi siis epäillä kertomustanne. Se oli todellinen ihme, ellette itse myöhemmin ole sen pätevyyttä epäillyt?

– Kuinka olisin saattanut sitä epäillä! Olenhan rakentanut koko elämäni tuon enkelin neuvoille.

– Mitä hän sitten neuvoi teille, saanko kysyä?

– Hän neuvoi minua tutkimaan maailman kaikkia uskontoja nähdäkseni, kuinka Jumalan viisas huolenpito on johdattanut ihmiskuntaa läpi aikojen. Sen tähden minusta tuli sanskritisti ja indologi kristillisen teologin asemesta.

– Sangen ihmeellinen neuvo, sanoi rovasti Santala päätään pudistaen. – Sehän on vieroittanut teitä kristinuskosta! Nyt ymmärrän elämäntyönne. Mutta ettekö ole koskaan epäillyt tuon neuvon viisautta?

Ettekö ole koskaan epäillyt tuon lähetin todellista asemaa? Entä jos hän ei ollutkaan Vapahtajan lähettämä, vaan —

— Paholaisen, keskeytin naurahtaan. — Rakas rovasti, en usko persoonalliseen paholaiseen —

— Niin, niin, mutta —

— Uskotteko te todella perkeleen olemassaoloon? Tiedättehän, ettei se herra enää kuulu Ruotsin kirkon uskontunnustukseen?

— Tiedän ja tunnustan, että omastakin puolestani uskon arkkipiispa Söderblomin kannan oikeaksi. Mutta eikö ole ajateltavissa pahoja henkiä, Kristuksen vastustajia, vaikk'ei uskoisikaan niiden pääpomoon niin sanoakseni?

— Siinäpä sanoitte sanan. Kyllä minäkin uskon pahan todellisuuteen, vaikk'en sen ikuisuuteen enkä sen absoluuttiseen persoonalliseen johtajaan.

— No niin. Ettekö koskaan ole tullut ajatelleeksi, että tapaamanne enkelin neuvo oli hämmästyttävä? Eikö hänen pikemmin olisi pitänyt neuvoa teitä tutkimaan kristinuskoa, sen lähdekirjoja, sen historiaa? Jos hän nimittäin oli Vapahtajan lähettämä.

— En osaa arvostella, mitä hänen olisi pitänyt tehdä. Olen koko elämäni ajan ollut kiitollinen siitä, mitä hän teki. Hänen neuvonsa on tehnyt koko elämäni kirkkaaksi. Sitä noudattaen olen tutkinut suuria ja pieniä uskontoja — ja tahdon ohimennen huomauttaa: myöskin kristinuskoa, — ja tutkimukseni ovat vieneet minua vuosi vuodelta lähemmäksi Jumalaa. Jumala on todellisuus, Jumala on elämämme. Eikö uskonnon tehtävä ole lähentää meitä Jumalan luo ja opettaa meitä rakastamaan kaikkia ihmisiä veljinämme?

— Totta kyllä, vastasi rovasti miettävästi. — Ja te sanotte, että olette oppinut yhä paremmin ja paremmin tuntemaan Jumalaa?

— Ettekö itse ole siitä vakuuttunut? Olette kuullut luentojeni, olette tuntenut sympatiaa ja ymmärtämystä, kuten itse olette väittänyt —

— Totta, totta —

— Ja niin ollen voitte ymmärtää, herra rovasti, etten koskaan ole enkeliäni epäillyt. Hän oli sitä, mitä sanoi olevansa.

— Ken hän sitten oli? Tarkoitin: te kerroitte hänen sanoneen olevansa ihminen. Oliko hän siis nykyään elävä ihminen vaiko kuollut? Omasta puolestani uskoisin, että hän oli entinen ihminen, sillä henkimaailmasta päin hän teille ilmestyi ja henkiolento hän joka tapauksessa oli. Mutta kuka entinen ihminen hän oli? Joku historiasta tunnettu henkilö? Joku profeetta?

— Sen asian täytyy jäädä salaisuudeksi.

— Te ette itsekään sitä tiedä? Hän ei esittänyt itseään teille?

— Niin kummalliselta kuin kuulostaakin, hän »esitti itsensä», kuten sanotte. Tiedän siis, kuka hän oli, mutta en ole koskaan ollut oikeutettu sitä ilmaisemaan.

- Kummallista, kummallista, sanoi rovasti Santala ja katsoi minua pitkään.

Hänen katseessaan oli pelonsekaista hämmästyä, mutta myöskin epätietoisuutta, jolle epäilyä.

- Te olette kummallinen ihminen, tohtori, hän lausui mieltävästi.

Minä naurahdin.

- Ei lainkaan, herra rovasti. Olen sangen tavallinen kuolevainen.

- Siinä tapauksessa olette ainakin armoitettu kuolevainen.

– Sitä olen, vastasin innokkaasti. – Olen aina pitänyt itseäni suuresti armoitettuna ja olen tuntenut itseni nöyristä nöyrimmäksi, kun olen ajatellut omaa epätäydellisyyttäni.

Herra Santala katseli ulos junan ikkunasta ääneti ja mietteissään. En halunnut häntä häiritä. Vihdoin hän kääntyi puoleeni ja sanoi:

– Herra tohtori, olen kiitollinen teille tästä keskustelusta. Se on pannut pääni kuin pyörälle, mutta tunnen, että siinä on ajattelemisen aihetta. Minun täytyy miettiä asioita.

Ja hän lisäsi hymyillen:

– Muuten pelkään, että olemme unohtaneet päivällisen. Tekee melkein mieleni mennä katsomaan, mitä ravintolavaunussa on saatavana. Saanko teistä seuraa?

– Kiitos. Uskon, etten tällä hetkellä mitään tarvitse. Muuten minulla taitaa olla täällä hedelmiä.

– Vai niin, vai niin. Siinä tapauksessa kiitän vielä kerran ystävällisyydestänne, että tahdoitte jutella kanssani.

Kättelimme ja rovasti poistui. Juna kulki kulkemistaan ja minä istuin mietteissäni. Turku lähestyi pitkin askelin.

II VALTAMERELLÄ

Todellisuus on satua ihmeellisempi.

2.

Istuin valtamerilaivan kannella ns. kahvilassa, avarassa katetussa lasikuistikossa. Oli harvinaisen kaunis päivä. Aurinko paistoi, Atlantti lepäsi tyynenä silmän kantamattomiin. Suuri laiva kiiti eteenpäin tasaisesti kuin joutsen lammikossa.

Olin syventynyt kirjaan, jonka olin lainannut laivan kirjastosta. Se oli Heidenstamin »Karoliinit», jota en ennen ollut lukenut. En oikeastaan ollut lukenut Heidenstamilta muuta kuin hänen kirjansa Pyhän Birgitan käynnistä Roomassa, ja nuori kun silloin olin, en pitänyt hänen pessimismistään uskonnon yhteydessä. Sain tekijästä kuvan, joka pelotti tutustumasta hänen toisiin teoksiinsa. Mutta »Karoliineja» olin kuullut kehuttavan ja nyt sitä ahmin todellisella ihastuksella.

Oli miltei vastenmielistä laskea kirja kädestä, kun kuulin ystävällisen äänen matkan päästä huudahtavan:

– No mutta, mitä näenkään! Tohtori Kotka täällä. Ja minä kun olen muistanut ja ajatellut teitä melkein lakkaamatta viime kohtauksestamme lähtien!

Se oli todella rovasti Santala.

– Niin odottamatonta, vastasin nousten tervehtimään. – Eikä kuitenkaan ylikuonnollista, lisäsin hymyillen, – sillä keskustelumme junassa jäi mielestäni keskeneräiseksi.

– Keskeneräiseksi – juuri niin, myönsi rovasti iloisesti istuutuessamme mukaviin korituoleihin. – Olen joka päivä ajatellut, että kunpa vielä tapaisimme. Minulla on kysymyksiä ja huomautuksia, herra tohtori. Mutta suokaa minun ilmaista hämmästykseni: tekin olette siis menossa suuren lammikon toiselle rannalle, eikä minulla ole ollut siitä aavistustakaan, vaikka nyt jo on neljäs päivä menossa tässä ruuhessa.

– Johtunee siitä, että »ruuhi» ei ole kyllin kuvaava sana tälle liikkuvalla pikkukaupungille. Mutta jos olisitte sattunut katsahtamaan ruokasalin oviseinällä riippuvaan matkustajaluetteloon, olisitte ehkä nähnyt minunkin nimeni, herra rovasti.

– En ole todella tullut sitä tarkastaneeksi. Mutta ihmettelen, etten ole nähnyt teitä aterioilla.

– Teillä on ehkä ollut seuraa, ja ruokasali on iso huone. Kun kolmattasataa henkeä on yhdessä syömässä pikku pöytien ääressä, ei ole ollenkaan ihmeellistä, jos ei tuttuja huomaa. Minä olen yksin ja minä olen usein katsellut ympärilleni toisia matkustajia, mutta en ole sattunut näkemään teitä. Se on suurempi kumma. Mutta meidän täytynee ajatella, että »niin on kirjoitettu». Tähdet eivät ole vieneet meitä yhteen ennen kuin nyt.

– Tähdet tai karma, kuten buddhalaiset sanovat, naurahti rovasti. – Kuten näette, olen minäkin vähän pakana.

– Ainakin olette leikillisesti suvaitsevainen. Mutta ei minunkaan pakanuudestani ole paljon tietoa, ellei se seikka leimaa minua pakanaksi teidän silmissänne, että kaikki uskonnot suuresti kiinnostavat mieltäni, sanoin.

– Niin, kuka tietää. Asia jäi minulle epäselväksi viimeisen keskustelumme jälkeen. Te ymmärrätte ja ihaillette kaikkia uskontoja. Mutta eikö semmoinen kanta ole puhtaasti älyllinen? Ettekö kaipaa uskonnolta mitään syvempää – tarkoitan: ravintoa hengellenne? Jos esim. Suomen kansa lähtisi tutkimaan kaikkia uskontoja, kuolisi se lopulta hengen nälkään. Ihmistä ei tyydytä paljas älyllinen näkökanta, oli se kuinka suvaitsevainen ja viisas. Päinvastoin: kuta suvaitsevampi, sitä tyhjempi. Emme voi kansalle tarjota älynruokaa uskon ja hartauden asemesta. Kansa tarvitsee uskoa, joka herättää sen synnin unesta ja saattaa kaipaamaan sielun pelastusta. Eikö tämä ole totta, herra tohtori? Voisitteko kuvitella, että kaikki suomalaiset järjestään kävisivät yliopistossa kuuntelemassa teidän luentojanne?

– Tuskin, herra rovasti, vastasin naurahtaen. – Olette oikeassa. Eivät minun luentoni kelpaa kaikille. Onhan silloin tällöin tapahtunut, että joku outo kuulija on noussut protesteeraamaan. Tietysti ihminen ei elä älyllä yksin. Hän kaipaa henkeä, kuten sanotte. Mutta mitä tarkoitatte »hengellä»?

– Täytyy tunteellaan tuntee syntinsä ja koko sielullaan ikävöidä ja rukoilla pelastusta.

– Tarkoitatteko »pelastuksella», että ihmisinä tulisimme siveellisesti paremmiksi ja voittaisimme synnin?

– Tjaa, tavallaan. Mutta emme ihmisinä itse kykene parantamaan itseämme, vielä vähemmän voittamaan syntiä.

Kirkkoherra Santala näkyi väittävän tämän päätelmän vakavissaan.

Minä kysyin:

– Sanokaapa, herra rovasti, miksi kaikissa uskonnoissa – kristinuskossakin – kehoitetaan ihmisiä luopumaan synnistä ja pahasta, tottelemaan jumalallisia käskyjä ja pyrkimään täydellisyyteen? Sanooohan esim. Kristus nimenomaan: olkaa täydelliset niinkuin teidän taivaallinen Isänne on täydellinen. Onko tuommoinen sana lausuttu turhaan?

– Ei toki, kiiruhti rovasti vastaamaan. – Ei Kristuksen sana ole turhaan lausuttu. Se ilmaisee selvästi, mitä meidän jokaisen sielussamme piilee. Jokainen tiedämme ja tunnemme, että meidän pitäisi ihmisinä olla täydellisiä ja ilman syntiä. Mutta kuka siihen kykenee? Ensimmäisessä ihmisparissa lankesi koko ihmiskunta. Perisynti tekee meille mahdottomaksi täydellisenä olemisen.

– Ja kuitenkin on ollut ihmisiä, jotka ovat päässeet niin lähelle täydellisyyttä, että silmiämme häikäisee. Ottakaa esim. Buddha, joka oli ennen Kristusta, – samoin toiset suuret uskontojen perustajat. Tai ottakaa esim. Franciscus Assisilainen kristilliseltä ajalta.

– Saattaa olla, että Jumala viisaudessaan silloin tällöin on herättänyt sankariolennon, joka siveellisessä puhtaudessa ja jaloudessa on noussut toisten aikalaistensa yläpuolelle. En kiellä sitä. Mutta se ei minusta todista mitään meidän jokapäiväisten ihmisten suhteen. Me emme osaa pyrkiä täydellisyyteen.

– Mutta, herra rovasti, nyt iskitte kiveen! Ettemmekö osaisi pyrkiä? Päinvastoin jokainen kykenee pyrkimään.

– Ilmaisin ajatukseni vaillinaisesti. Tarkoitin, ettemme voi pyrkiä minkään menestyksen toivossa, jos luotamme omiin voimiimme. Jumalan avulla ihminen kyllä voi voittaa paheensa ja askel askeleelta vapautua synnin vallasta. Mutta täydellisyuden saavuttaminen lienee sittenkin epäiltävä asia.

– Periaatteellisesti kuitenkin myönnätte, että ihmisen tulee saavuttaa jotakin. Kysymys on siis vain keinoista. Te pidätte jyrkästi kiinni siitä, että ihminen ei voi mihinkään päästä ilman Jumalan apua. Tämä on tietysti kristillinen kanta, mutta onko varma, ettei vanhoissa uskonnoissa samaa asiaa ole kuvattu jollakin toisella tavalla? Koskeehan kysymys ihmisen psykologista kokoomusta. Ehkä muinaisuudessakin tiedettiin, ettei ihminen omilla persoonallisilla voimillaan päässyt täydelliseksi, mutta ehkä samalla tiedettiin, että hänessä oli jotakin, jonka avulla hän saattoi pyrkiä. Vanhassa Intiassa puhuttiin aatmaasta, Itsestä, joka oli syvällä ihmisessä, joka oli hänen henkensä ja jonka avulla hän saattoi vapautua ja samalla yhtyä Brahmaan eli Jumalaan. Kristinuskko puhuu Jumalasta, Vapahtajasta, Kristuksesta, mutta eikö asia ole sama sielullisesti katsoen?

– Tuo kuulostaa hieman oppineelta eikä se suinkaan saattanut olla rahvaan usko muinaisessa Intiassa? huomautti rovasti.

– Ehkei, sillä kaikkina aikoina verraten harvat ihmiset ovat pyrkineet Jumalan yhteyteen, – valitettavasti kyllä. Totuus olisi kuitenkin opetettava kansallekin.

– Mikä totuus?

– Se totuus, herra rovasti, että ihminen elää täällä maan päällä pyrkiäkseen Jumalan tietoon ja yhteyteen.

– Mutta sitähän opetetaan kristikunnan kaikissa kirkoissa.

– Nyt olen eri mieltä teidän kanssanne, rovasti Santala. Ns. kristinuskko on täynnä opinkappaleita, jotka hämmentävät totuuden ymmärtämistä. Jos pyyhitte ne pois ja opetatte suoraan kaikille ihmiselle, miten heidän on pyrittävä ja elettävä, silloin ehkä voidaan sanoa, että totuutta opetetaan.

Rovasti istui hiljaa mietteissään.

– Teidän sanoissanne on perää, myönnän sen, lausui hän vihdoin. – Meidän kirkoissamme on paljon parantamisen varaa. Nyt tulemmekin asiaan, jota olen paljon ja kauan ajatellut ja jota viime keskustelussa ohimennen koskettelimme. Juuri siitä asiasta halusin enemmän puhella kanssanne. Tarkoitin kirkon ja kirkonopin reformaatiota, uskonpuhdistusta, josta – ellen muista väärin – enkeli ilmestyksessä puhui teille, herra tohtori. Te olette sitä kysymystä myös miettinyt, ja koska se on minulle yhtä raskas kuin rakas sydänkysymys, kuulisin mielelläni seikkaperäisempiä kohtia omasta näkökannastanne. Vai onko tämä keskustelu teitä häirinnyt?

– Ei ollenkaan. Se on minulle yhtä kiintoisa ja sydämelleni rakas kysymys kuin teillekin. Mutta mikä kohta teitä erikoisemmin kiinnostaa?

– Ymmärsin jo viime keskustelussamme, että olimme yhtä mieltä siitä, että Suomen kirkonopista olisi poistettava usko perkeleeseen ja ikuiseen kadotukseen. Sehän on jo tehty Ruotsissa eikä pitäisi olla mahdoton toteuttaa Suomessakaan. Se siis sikseen. Mutta mitä meidän on asetettava tilalle? Täytyyhän teidän myöntää, että helvetinoppi on auttanut monta yksilöä luopumaan raa'asta pahanteosta.

– »Auttanut» ei ole minusta hyvä sana. Sanokaamme »peloittanut». Sitäkin miltei epäilen, sillä ei pahan pelko auta meitä hyvän rakkauteen. Mutta pidän silmieni edessä sitä sanomatonta pahaa, minkä helvetinoppi on saanut aikaan ihmisten sieluissa. Kuinka moni ihminen sen johdosta onkaan epäillyt Jumalan rakkautta, kuinka moni sydän särkynyt, kuinka monet aivot kadottaneet tasapainonsa! Ja jos ihmiset – sanokaamme vain piispat ja papit – tietäisivät, kuinka paljon kurjuutta ja tuskaa tuo oppi saa aikaan ihmisten kuolemanjälkeisessä elämässä, he poistaisivat sen heti kirkkojensa opinkappaleista. Se siitä. Olemme täysin yhtä mieltä, että perkele ja kadotus on hylättävä oppi. Nyt te kysytte: mitä meidän on asetettava tilalle? Minä vastaan lyhyesti: totuus. Totuus kuolemanjälkeisestä elämästä.

Rovasti ei heti vastannut.

– Tietysti, hän sitten sanoi, – totuus olisi ainoa ja paras tilalle asetettava. Mutta mistä sen totuuden saamme käsiimme? Emme me ihmiset, olimmepa piispoja tai paaveja, tiedä siitä asiasta mitään. Kuolema salaa meiltä kaiken, mitä sen takana on.

– Niin dogmaattinen kristikunta uskoo. Mutta ei se tiedä niin olevan. Ettekö muista, mitä Jeesus sanoi: »minä lähetän teille Pyhän Hengen, joka opettaa teille kaiken totuuden»? Ja muistattehan Paavalin sanat viisaudesta: »mutta meille Jumala on sen ilmaissut Henkensä kautta, sillä Henki tutkii kaikki, Jumalan syvyidetkin». Muistatte epäilemättä myös, kuinka kristityt pyhimykset ovat saaneet ilmestyksiä kuolemanjälkeisistä.

– Voi olla, mutta nuo pyhimykset olivat katolilaisia ja kaikki heidän näkemyksensä vahvistivat roomalaiskatolisen kirkon uskoa. Ei niihin ole paljoakaan luottamista.

– Tietysti ei, sanoin, – jos roomalaisen kirkon oppi kuolemanjälkeisistä on kokonaan tuulesta temmattu. Mutta jos sen opit olisivatkin – edes jossain määrin – yhtäpitäviä tosiseikkojen kanssa, mitä sitten sanoisitte?

– Roomalainen kirkko juuri ensimmäisenä opetti ikuisesta kadotuksesta. Teidän olettamuksenne mukaan ikuinen kadotus siis olisi todellisuus?

– Miksikä niin? Eihän kukaan pyhimys ole voinut nähdä ikuista kadotusta. Jos hän on nähnyt – kuten Dante Infernossaan, – että Juudas on helvetissä, ei tämä todista mitään helvetin ikuisuudesta. Tarkoitan: jos Juudas Danten näyssä oli helvetissä, saattoihan tulla aika, jolloin Juudas astui helvetistä ulos. Jättäkäämme ikuinen kadotus sikseen. Se oppi keksittiin keskiajan alussa. Pitäkäämme vain kiinni siitä, että pyhimykset ja näkijät ovat nähneet sieluja helveteissä, kiirastulissa ja taivaissa. Nämä näyt saattavat olla todellisia. Ne silloin todistavat meille, että Luther teki hirveän erehdyksen, kun hän poisti kirkonuskon kuolemanjälkeisiä välitiloja koskevan opin. Protestanttisen kirkkonopin mukaan »nukutaan» haudassa viimeiseen tuomiopäivään asti, jolloin kuolleet herätetään ja jaetaan kahteen laumaan, valkoisiin ja mustiin. Eikö tämä ole hirveätä taikauskkoa? Nukkuminen haudassa ei missään tapauksessa kestä kovin kauan. Ajan mukaan ruumis mätänee ja häviää olemattomiin. Jollei ihminen ole sielu, joka elää ruumiista riippumatta, ei hänen »heräämisestään kuolleista» ole paljonkaan toivoa.

– Kaikki on totta, mitä sanotte, herra tohtori. Niin minäkin ajattelen. En usko kadotukseen. Uskon päinvastoin, että ihminen on sielu ja että henkimaailma on olemassa, maailma, johon ihminen joutuu kuollessaan. Mutta tämä ei vielä ole tietoa. Meillä oli kysymys tiedosta. Jos nyt ymmärsin sananne oikein, uskotte te puolestanne, että on olemassa jotakin tietoa kuolemantakaisista, jokin totuus, jonka voisi kansalle opettaa.

– En ainoastaan usko. Minä tiedän.

– Rohkea väite. Olen hämmästynyt, sanoi rovasti. – Mutta tarkoitatte ehkä, että spiritistisiä ilmiöitä tutkimalla ja kuulemalla oletettujen vainajien kertomuksia kuolemanjälkeisistä voi saavuttaa jotakin tietoa?

– En ajatellut spiritismiä, vaikka kunnioitan ja siunaan spiritististen liikkeen työtä: se on vapauttanut satoja tuhansia, ehkä miljoonia ihmisiä kuolemanpelosta. Ajattelen omakohtaista tietoa, sitä tietoa, jota Jeesus tarkoitti ja Paavali – Buddha ja monet muut.

– Onko siis mielestänne semmoinen tieto saavutettavissa?

– On ehdottomasti.

Rovasti istui hetken mietteisään.

– Minkälainen tieto se sitten olisi? hän lopulta kysyi. – Tarkoitatteko, että ihminen voisi nähdä vainajia ja kukaties seurustella heidän kanssaan niinkuin me kaksi esim. nyt keskustelemme toistemme kanssa?

– Tarkoitan – ainakin mitä näkemiseen tulee. Seurustelu on vähän vaikeampaa, se riippuu asianhaaroista. Onhan aina kaksi tai useampia henkilöitä kysymyksessä, jos seurustella tahdomme. Eihän täällä maan päällä saata seurustella kenen kanssa tahansa. Kuolemanjälkeiselläkin elämällä on omat lakinsa, jotka estävät teitä puhuttelemasta ketä tahansa koska tahansa vainajien maailmasta. Vainajat itse ovat esteenä. Kuvitelkaa esim., että joku vainaja on niin syventynyt oman elämänsä kirjansa lukemiseen, ettei häneltä riitä huomiota mihinkään muuhun, – ja tämä on sängen tavallista. Vaikk'emme siis aina saata keskustella, voimme aina nähdä, jos olemme luvan saaneet.

– Te puhutte henkimaailman asioista, ikäänkuin ne olisivat teille vallon tuttuja, ja mitä tarkoitatte luvan saamisella? Pitääkö pyytää audienssia saadakseen tavata kuolleita?

Rovastin äänessä oli hieman sekä ivaa että epäilystä. Katselin häntä hymyillen, ennen kuin vastasin.

– Ettekö muista, sanoin vihdoin, – että vanhassakin testamentissa kielletään häiritsemästä kuolleiden rauhaa?

– Muistan kyllä, mutta se lienee tarkoittanut noitien hommia, jotka koettivat manauksillaan taivuttaa heitä esiintymään.

– Aivan oikein, mutta periaate pysyy. Kuolleita ei saa missään tapauksessa häiritä. Heitä saa ja täytyy auttaa, jos siihen kykenee, mutta ei turhan päiten puhutella. Ei edes katsella ilman lupaa, kuten sanoin.

– Niin, mitä sillä luvan saamisella tarkoitatte? Sitä juuri aion kysyä.

– Ettekö usko, että Vapahtaja rakastaa kuolleita niinkuin eläviäkin? Ettekö usko hänen pitävän kaikkia silmällä?

Kirkkoherra Santala katsoi minuun hieman ällistyneesti.

– Sitä en ole tarkemmin tullut ajatelleeksi, hän sanoi. – Olen aina uskonut henkimaailmaan ja vainajiin, mutta en ole koskaan vaivannut päätäni niitä asioita pohtimalla.

– Tietysti ei, kun ei teillä ole ollut opasta. Viisainta on pysyä niistä asioista loitolla eikä lähteä omin päin tutkimaan. Mutta ymmärrätte, kun sanon, että Kristus hallitsee kuolleitten valtakuntaa, ja ainoastaan Hänen rakkautensa luvalla ja avulla voi kuolevainen siihen valtakuntaan astua.

– Niin, sitähan minun piti kysyä. Te väitätte siis, herra tohtori, että kuolevainen meikäläinen voi, kuten sanotte, astua vainajien valtakuntaan.

– Väitän, vastasin hymyillen.

– Minkä tähden hymyilette? Lasketteko leikkiä?

– Päinvastoin. Hymyilen, koska nämä asiat ovat minulle päivänselviä. Ettetekö hymyilisi, jos joku kysyisi teiltä, oletteko todella itse nähnyt ja kulkenut esim. Helsingin katuja.

Rovasti katsoi minuun pitkään, ja luulin huomaavinani pelkoa hänen katseessaan.

– Herra tohtori, tämä on niin tavatonta, hän sanoi, – se on melkein liikaa järjelleni. Pitääkö minun uskoa vai epäillä?

– Tehkää kuten parasta on, vastasin iloisesti lohdutellen. – Jos järjellenne on helpompi ajatella minua valehtelijaksi ja sharlataaniksi, tehkää niin. Minä en kuitenkaan olisi puhunut tällaisista asioista, ellen olisi uskonut, että olette vilpittömän totuudenetsijä. Lopettakaamme kuitenkin keskustelumme tällä kertaa tähän. Jos missään suhteessa tarvitsette apuani, herra rovasti, älkää epäröikö tulla luokseni.

Tämän sanoessani nousin seisaalleni.

– Kiitän, herra tohtori, luulen kyllä selviytyväni. En tahtoisi teitä vaivata. Mutta minun täytyy nyt miettiä tätä keskusteluaamme.

Kättelimme ja rovasti hävisi sisäsalonkeihin miettiväisen ja melkein vaivaantuneen näköisenä. Minä puolestani tartuin taas kirjaani ja jatkoin lukemistani.

Seuraava aamu oli sumuinen ja laivamme kulki hiljaista vauhtia, silloin tällöin merkkejä antaen. Aamuteen jälkeen vetäydyin isoon mukavaan hyttiini rauhassa lukemaan ja kirjoittamaan. Parisen tuntia kului äkkiä, ja koska sumu näkyi hälvenevän, päätin nousta kannelle kävelemään.

Samassa koputettiin oveen, ja kun kehoitin »enter please!», avautui ovi ja sisään astui kirkkoherra Santala.

Mutta rovasti oli tänään kerrassaan vaivautuneen, jopa tuskaisen näköinen.

– Pyydän anteeksi, herra tohtori. Taas häiritsen teitä, vaikka eilen uskoin, ettei sitä enää tapahtuisi.

– Tervetuloa, vastasin ystävällisesti ja viittasin paikkaa vierelläni sohvalla.

Rovasti istui nähtävästi helpottuneena.

– Kiitos, hän sanoi, – pelkäsin jo, ettette enää ottaisi minua vastaan.

– Pelkäsitte minun uskovan, että piditte minua valehtelijana, – ja sehän on sivistyneiden kesken sangen epäkohteliasta.

– Arvaatte oikein, herra tohtori, – ja nyt rovestin suu vetäytyi heikkoon hymyyn, – minä todella vähän ajattelin, että, niinkuin kansa sanoo, syötitte minulle pajunköyttä. Ja koska itse olen totuuden mies, olin siitä pahoillani teille. En saanut hetkeäkään unta viime yönä ja kun aamulla hetkeksi nukahdin, heräsin ankaraan päänsärkyyn. Tämä päänsärky ja sieluni tila muuten ovat niin tuskastuttavia, että päätin tulla teiltä suoraan kysymään niinkuin mies mieheltä: valehtelitteko minulle eilen vai onko teillä todella omakohtaista tietoa kuolemanjälkeisistä asioista? Älkää nyt laskeko leikkiä, sillä asia on minulle vakava, koska aina olen tuntenut teitä kohtaan erikoista kunnioitusta.

– En ole laskenut leikkiä, hyvä herra rovasti, enkä laske. Olen iloinen, että tulitte. Kunnioitus, josta puhutte, on molemminpuolista. Näen teissä vakavan kirkonmiehen ja enemmän: näen totuudenetsijän, joka ikävöi uskonpuhdistusta. Sen tähden olen puhunut teille avoimesti.

– Te vakuutate siis, että todella on totta, että tiedätte noita salattuja asioita?

– Vakuutan.

– Oh, tätä kirottua päänsärkyä! huudahti rovasti äkkiä nostaen kätensä otsalleen. – Oli varmaan hirveä synty, että epäilin teidän sanojanne, koska minua on rangaistu tällä raatelevalla tuskalla.

– Älkää niin sanoko, herra rovasti. Yhtä hyvin voi olla minun vikani, että olin äkkiä liian suorapuheinen. Mutta eiköhän asia ole autettavissa? Antakaa oikea kätenne minulle, niin teen vähän taikaa.

Rovasti Santala katsahti minuun, mutta kun hän näki minun rauhallisen hymyni, hän ojensi oikean kätensä, johon tartuin molemmin käsin. – Mitä aiotte tehdä, herra tohtori?

– En mitään ihmeellistä. Otan vain pois säryn päästänne.

– Mutta onhan ihme, jos osatte sen tehdä, huudahti rovasti.

– No, no, tiedättehän, kuinka paljon nykyään puhutaan »kristillisestä tieteestä», mesmerismistä, suggestiosta ja kuka ties mistä. Eihän nyt enää sielullinen parannustapa ole mikään ihme.

– Olette siis mesmeristi, herra tohtori?

– Nimittäkää sitä millä nimellä haluatte. En itse nimiä käytä. Terveysteni ja tahtoni vaikuttavat teihin.

Istuimme hetken hiljaa. Äkkiä rovasti huudahti.

– Ihme ja kumma! Nyt se kamala ja tuskallinen särky on poissa!

– Sanoinhan.

Hellitin hänen kätensä omastani.

– Ihme ja kumma, huudahti rovasti vielä ja kosketti päätänsä. – Onko tämä harhaa vai pysyykö se todella poissa?

– Pysy varmasti. Menkää vaikka vähän lepäämään ensin ja olkaa sitten aivan tavallisesti. Minä nousen kannelle kävelemään. Ja kuulkaa, herra rovasti, koska tahansa tahdotte, että jatkamme keskusteluamme, olen valmis. Kiirettä täällä ei ole.

Poistuimme molemmat hytistäni, ja iloisesti kiitellen ja hämillään kirkkoherra Santala meni omaansa. Minä puolestani läksin kannelle, jonne kaunis ilma taas houkutteli pitkälle kävelyille.

Pari päivää kului. Laivamme läheni määräpaikkaansa. En ollut sattumaltakaan nähnyt rovasti Santalaa. Kävin jo vähän huolestuneeksi hänen terveydentilastaan. Moitin itseäni, että olin järkyttänyt hänen mieltään liian suurella luottamuksella.

Päivä oli kirkas ja joukko matkustajia oli kannella uteliaina katselemassa maata, joka alkoi kaukana edessä nousta aalloista. Tiesimme, että se oli Newfoundlandin iso saari, jonka sivuuttaisimme, mutta kuitenkin se oli ihana ja turvallisuutta herättävä näky niin monen päivän merimatkan jälkeen.

– Joskus poiketaan Halifaxiin, huomautti joku, – mutta tällä kertaa mennään suoraan New Yorkiin.

Newfoundlandin korkea rannikko tuli vähitellen näkyviin Cape Race'in kohdalla majakkoineen ja monine tornintapaisine rakennuksineen, mutta emme olleet niin lähellä rantaa, että eläviä olentoja olisi näkynyt. Paikka näytti sen tähden autiolta ja arvoituksentapaiselta. Kuitenkin kaikki seurasivat sitä jännityksellä.

– No vihdoinkin löydän teidät, herra tohtori, sanoi äkkiä iloinen ääni takanani, ja kun käännyin, seisoi rovasti Santala ystävällisesti hymyillen edessäni.

– Oletteko etsinyt minua? kysyin tervehdittyämme.

– Totta puhuen en ennen kuin tänään, vastasi rovasti. – Minulla oli niin paljon mielessäni viimeisen kohtauksemme johdosta, että piti järjestää ajatuksiani. Kyllä olen teitä muistanut koko ajan – ja suurella kiitollisuudella, herra tohtori, sillä tuon päänsäryn parantaminen parissa minuutissa oli kaikesta huolimatta ihmeellinen.

– Toivoakseni se ei ole uusiutunut?

– En ole pitkiin aikoihin tuntenut itseäni niin terveeksi kuin näinä päivinä.

– Se ilahduttaa minua.

Aivan kuin yhteisestä sopimuksesta jätimme Cape Race'in tähyttämisen ja läksimme kannelle kävelemään, jossa olimme enemmän rauhassa.

– Tohtori Kotka, tuleva uskonpuhdistus on yhtä mittaa pyörinyt mielessäni, sanoi kirkkoherra Santala, – olen sitä ennenkin paljon pohtinut, kuten lienen teille kertonut. Olen hyväksynyt Ruotsin arkkipiispan toimenpiteen ja olisin sydämeistäni suonut, että samanlainen puhdistus olisi tapahtunut meillä Suomessakin. Mutta kuten jo ilmaisin teille, on minua aina pidättänyt ajatus, mitä asettaisimme helvettiuskon tilalle. Te sanoitte viimein, että totuus on opetettava kansalle, mutta sekaannuimme keskustelussamme, kun tuli puhe tiedon mahdollisuudesta, ja minä en saanutkaan kuulla mikä se totuus oli. Tahtoisitteko nyt ystävällisesti selittää minulle tarkemmin, mitä tarkoititte. Omasta puolestani olen valmis tunnustamaan, etten epäile sanojanne, jos väitätte itse tietävänne jotakin omasta kokemuksestanne.

– Lämmin kiitos tästä tunnustuksesta, herra rovasti. Nyt uskallan puhua teille vapaasti. Toistan vieläkin: Luther oli väärässä poistaessaan kiirastuliopin omasta kristinuskostaan. Mutta jos katolinen oppi purgatoriosta tuntuu teennäiseltä ja ehkäpä monen mielestä naurettavan vastenmieliseltä, riippuu tämä meidän käsitystemme vaillinaisuudesta. Purgatorio on keskiaikaiselle mielikuvitukselle ja järjelle luotu esitys luonnon ja elämän tosiseikoista. Meidän päivinämme kuvailisimme monia tosiseikkoja toisella tavalla. Spiritistien puheet ihanasta kesämaasta ovat lähempänä todellisuutta eräässä sen puolessa. Mutta valitettavasti spiritistiset kokeilut ja tiedonannot eivät ole voineet valaista kuolemanjälkeistä elämää kaikilta sen puolilta, ei kokonaisuudessaan eikä ylhäältä niin sanoakseni, ja sen tähden heidän katsantokannoissaan on vaillinaisuuksia, jopa erehdyksiäkin. Olen tullut siihen johtopäätökseen, että ainoastaan elävien ihmisten omakohtainen kokemus näkymättömästä maailmasta voi tuoda meille totuuden – ainakin totuuden sellaisena kuin sitä nykyään kaipaamme.

– Ja tämä totuus? kysyi rovasti hartaasti, kun hetkeksi vaikenin.

– Istukaamme tähän, vastasin, – niin minun on helpompi keskittää itseni. En aio nimittäin puhua yleisesti, vaan otan elävän esimerkin.

Valitsin rauhallisen ja vähän eristetyn paikan ja istuimme pehmeihin korituoleihin. Keskitin huomioni muutamaksi minuutiksi, jolla ajalla rovasti hienotunteisesti vaikenin, ja ryhdyin sitten puhumaan.

– Teidän äitinne, herra rovasti, oli pitkä ja solakka nainen kuollessaan. Hän on ollut melko kauan jo rajan tuolla puolen, koska hän näyttää minulle kuvaa teistä, jossa olette ehkä kolme-, neljätoista-vuotias poikanen. Sanoisin arviolta, että hän itse oli alle neljänkymmenen kuollessaan. Hän näyttää kuvaanne arvatenkin ilmaistakseen, että te olitte hänen lempilapsensa, jota hän oli parhaansa mukaan koettanut kasvattaa.

– Herra tohtori, pisti rovasti hiljaa väliin, – teidän sananne sattuvat naulan päähän. Äitini oli 37-vuotias kuollessaan, mutta minä olin silloin jo 16 vuotta vanha. Siitä on nyt kolmisenkymmentä vuotta. Minä olin hänen lemmikkinsä, en sitä tahdo salata, ja äitiäni saan kiittää kaikesta hyvästä mitä sielussani on.

– Tietysti voisitte väittää, herra rovasti, että mainitsemani asiat eivät ole salaisuuksia, – olisin voinut niitä kuulla tuttaviltanne. Mutta samalla kun vakuutan teille, että minä vasta juuri tällä hetkellä olen saanut niistä tiedon, pyydän teitä ottamaan huomioon, etten ole ennen tätä matkaa persoonallisesti tuntenut teitä, vielä vähemmin urkinut mitään teitä koskevaa mahdollisilta tuttaviltanne, joita minä en tunne.

– Tietysti, tietysti, herra tohtori. En epäile ensinkään teidän rehellisyyttänne enkä sanojanne, sanoi rovasti miltei liikuttuneena.

– No niin, jatkoin. – Nyt väitän jotakin, mitä en luule kaikkien aavistaneen, mutta minkä te tiedätte, herra rovasti, oikeaksi. Teidän äitinne ei uskonut helvettiin eikä kadotukseen, hän oli jonkunlainen panteisti. Hän uskoi, että Jumalan rakkaus, kauneus ja pyhyys piili kaikkialla. Hän ei uskonut pahan prinsippiin ihmisen ulkopuolella, ainoastaan elävien olentojen luonnolliseen itsekkyyteen, joka oli Jumalan hyvyyden ja rakkauden avulla voitettavissa.

– Äitini on ilmielävänä edessäni, huudahti rovasti hiljaa. – Mistä te tämän tiesitte?

– Äitinne selittää minulle. Ja minä voin lisätä: te, herra rovasti, olette perinyt ja kasvatuksessa saanut äidiltänne oman vapaamielisen katsantokantanne.

– Totta, totta, vaikka me miehet niin usein unohdamme, mitä olemme äideillemme velkaa. Minkälainen äiti on teillä, tohtori, mahtanut ollakaan?

– Hän oli enkeli, kuten kaikki äidit. Mutta älkäämme poiketko aineesta. Kuolinhetkellään teidän äitinne näki edesmenneitä omaisiaan, ja te huomasitte hänen silmänsä kirkastuvan ikäänkuin taivaallisesta riemusta. Niin – antakaa kun katson – te ette ollut yksin hänen kuolinvuoteensa ääressä, siellä oli lapsia – kolme kappaletta teitä lukuunottamatta, – varmaan sisarenne ja kaksi veljeänne, mutta kaikki selvästi teitä nuorempia. Oli siinä mieshenkilökin ja nainen, sukulaisia nähtävästi, mutta mies ei ollut teidän isänne.

– Ei, isä oli kuollut ennen äitiä. Setäni ja hänen vaimonsa, tulevat holhoojamme, olivat läsnä. Kaikki on totta, herra tohtori.

– Sitten äitinne nukahti – »kuoli», niinkuin sanotaan, – ja heräsi jonkin ajan kuluttua toisessa maailmassa. Nyt taas hänen omaisensa olivat hänen ympärillään, ja jälleennäkeminen oli täynnä iloa ja riemua. Äitinne tiesi selityksittä, että hän oli siirtynyt henkimaailmaan. Sanon tämän, koska usein tapahtuu, että vainaja ei ensin ollenkaan aavista kuolleensa. Kuitenkin teidän äitinne heti muisti lapsensa, jotka olivat jääneet maan päälle, ja ilmaisi halunsa saada heitä nähdä kysytyään, oliko semmoinen mahdollista. Hän sai asianomaisen luvan ja oman äitinsä saattamana hän lähti pitkälle matkalle alas maan päälle. En tarkoita, että matka olisi kauan kestänyt, sillä he kiitivät molemmat, äiti ja tytär, kuin siivillä, mutta heidän piti kulkea ns. ulkonaisen pimeyden läpi, jossa onnettomat sielut värjöttävät ja vapisevat, kunnes heidän syntinsä ja itsekkyytensä on puhdistunut ja muuttunut rakkaudeksi. Teidän äitinne, herra rovasti, ei kuulunut heidän joukkoonsa, hänellä ei ollut kahleita, jotka hänen sieluansa olisivat sitoneet. Hän ei matkallaan ennättänyt mitään nähdä, enkä minäkään lähde kuvaamaan tällä kertaa noita kiirastuli- ja helvettiiloja. Äitinne saapui maalliseen kotiinsa – teillä oli nähtävästi kartano jossakin maaseudulla – ja katseli nukkuvia lapsiaan siunaten ja rukoillen. Oo, nyt näen jotakin. Äitinne kiiruhti teidän huoneeseenne, jossa nukuitte yksin. Te olittekin valveilla – ja te ajattelit häntä. No mutta, herra rovasti! Olettehan tekin nähnyt toisen maailman asukkaan! Teidän siellä maatessanne näette äkkiä vuoteenne jalkapään puolella valon ja siinä valossa ilmestyivät äitinne kasvot kirkkaina, iloisina, hymyilevinä. Hän ei osannut mitään sanoa, mutta vaikka te hämmästyneenä hieroitte silmiänne ja nousitte vuoteessa istuallenne, hänen onnelliset kasvonsa yhä näkyivät ja te huudahditte: sinä elät, äiti! Ja vasta silloin hän häipyi näkyivistä.

– Tohtori, tohtori, rakas ystävä, kuiskasi rovasti vapisevalla äänellä ja kyyneleet vierivät hänen silmistään, – tämä on käsittämätöntä. Kaikki, mitä kerotte, on totta, mutta minä en ole kenellekään ihmiselle puhunut tuosta lapsuuden kokemuksestani, sillä olen aina pelännyt, että ihmiset nauraisivat minulle ja sanoisivat, että se oli unta tai harhanäkyä, mutta minä olen tiennyt, että olin täysin valveilla, ja sen tähden olen säilyttänyt tuon tapauksen muistissani kalleimpana helmenäni kokemusteni sarjassa.

– Te voitte todella, rakas rovasti, olla kiitollinen Jumalalle ja kohtalollenne, että saitte tuon kokemuksen nuorena, sillä arvaan, että te sen johdosta aina olette uskonut näkymättömään maailmaan ja vainajien elämään.

– Se on totta, ja minä olen kiittänyt siitä Jumalaa. Mutta tämä on niin ihmeellistä, tohtori, että te saatoitte sen nähdä. Enhän minä enää voi epäillä sanojanne enkä yliluonnollisia kykyjänne, rakas herra tohtori. Mutta kuinka tämä kaikki on mahdollista?

– Ei siinä ole mitään yliluonnollista eikä minulla mitään kummia kykyjä ole. Näen vain teidän äitinne ja hän minulle kaikki näyttää.

– Onko äitini siis täällä luonani?

– On. Ettekö sitä tunne, herra rovasti? Muuten tässä ei ole kysymys paikallisuudesta. Teidän äitinne ei ole koskaan kaukana teistä, koska hänellä on toivomuksia suhteenne. Silti emme voi sanoa, että hän liikkuisi teidän kintereillänne. Hän on henkiolentona teidän henkenne luona, ja rakkaus on ikäänkuin se paikallisuus, joka teitä yhdistää. On vaikea sanoin kuvata tätä seikkaa, koska se on ylifyysillinen, joskaan ei yliluonnollinen.

– Luulen ymmärtäväni, herra tohtori. On merkillistä, kuinka koko järkeni ja ymmärrykseni oudolla tavalla kirkastuu teidän seurassanne.

– Se on luonnollista. Samalla tavalla puhutte vierasta kieltä paremmin niiden kanssa, joiden äidinkielenä se on, kuin semmoisten kanssa, joille sekin on vieras kieli. Mutta palatkaamme äitinne luo. Minunhan pitää antaa kuva kuolemanjälkeisestä elämästä. Kun äitinne palasi takaisin yläilmoihin käytyään maan päällä lapsiaan tervehtimässä, alkoi hänen varsinainen elämänsä henkimaailmassa. Hän pääsi äitinsä luo asumaan. Hänen ajatuksensa maan päällä olivat valmistaneet hänelle tämän kodin. Hänen isänsä ja hänen miehensä kävivät silloin tällöin heidän luonaan vierailemassa, mutta he eivät asuneet samassa talossa. Ensin alkoi äidillenne koulu aika. Mitä kaikkea hänen piti oppia, sitä minun on mahdoton kuvailla teille, sitä ei voi näkemättä ja kokematta ymmärtää, mutta lopetettuaan koulunsa hän sai liittyä eräänlaiseen auttajien sisar- eli veljeskuntaan – niitä on siellä monenlaisia, voisinkin sanoa monenvärisiä, – ja tämän tehtävänä oli auttaa niitä kuolleita, jotka kuolevat uskossa ikuisen kadotukseen. Oi, rakas rovasti, jos ken, tietää teidän äitinne, kuinka kauheata on siirtyä toiselle puolelle semmoisessa uskossa eli oikeammin sanoen pelossa. Kauheata on niiden taakka ja vastuu, jotka semmoista ovat ihmisille opettaneet! Teidän äitinne on yhä siinä siunatussa työssä, jota hän koko sydämeästään rakastaa, – ja nyt, herra rovasti, minä lausun teille hänen hartaan toivomuksensa, jonka hän pyytää minun teille välittämään: tehkää minkä voitte, herra rovasti, että Suomen kirkosta poistettaisiin tuo julma valhe. Tehkää minkä voitte, että kirkossa opetettaisiin Jumalan rakkautta eikä sitä Jumalan pilkkua, joka on kadotusoppiin verhottu. Tämä on äitinne vilpittömän toivomus.

– Suuri Jumala, minä kiitän sinua, kuiskasi rovasti voimatta hillitä liikutustaan.

En häirinnyt häntä. Olin ääneti ja odotin, kunnes hän voitettuaan liikutuksensa puhkesi sanomaan:

– En osaa sanoin ilmituoda, kuinka onnellinen olen. Olen aina uskonut Jumalan rakkauteen ja sitä myös aina saarnannut. Olen välttänyt helvetinoppia, vaikka en ole uskaltanut sitä vastustaakaan. Mutta nyt olen saanut kuin uuden kasteen ja konfirmaation. Nyt tiedän, että olen sydämestäni ollut oikeassa, nyt uskon, että äitini on pitkin matkaa minua auttanut. Tohtori, minä tahtoisin kiittää teitä, mutta en keksi sanoja. Olemme molemmat keski-ikäisiä miehiä ja olemme oppineet elämässä hillitsemään liikutustamme. Minä en ole tänään siihen kyennyt. Te olette nähnyt minut heikkona. Mutta ymmärrätte, että minä en ole tämmöistä ennen kokenut, ja nämä uudet näköalat ovat olleet minulle niin valtavia. En osaa muuta sanoa kuin että nyt saitte minusta ikuisen ystävän, tohtori Kotka. Olen liian yksinkertainen ja köyhä voidakseni teitä millään tavalla palkita, mutta jos miehen sydämen sympatia on teille minkään arvoinen, niin luottakaa minuun.

– Rakas herra rovasti, minulla on vain yksi pyyntö: älkää kertoko näistä meidän yhteisistä kokemuksistamme kenellekään. En ole mikään ihmeidentekijä enkä spiritistinen mediumi. Sängen harvoin olen saanut tilaisuuden tällä tavalla olla avuksi. Te ette ole minulle missään kiitollisuudenvellassa. Mutta jos tahdotte minua ilahduttaa ja auttaa, noudattakaa kuolleen äitinne neuvoa. Tehkää työtä sen tulevan uskonpuhdistuksen puolesta, joka minunkin sydämelleni on kallis.

– Koko voimallani, herra tohtori. Sen voin teille vilpittömästi luvata. Oi kuinka me olemme sokeita, me ihmiset, kuinka sokea oli meidän kirkkomme, kun se ei tehnyt teistä heti johtajansa!

– No no, herra rovasti, nuhtelin hymyillen, – älkäämme puhuko siitä. Ettekö muista, kuinka olimme junassa yhtä mieltä siitä, että semmoinen olisi ollut mahdotonta.

– Muistan – ja muistan häpeäkseni, vastasi rovasti Santala. – Oi, ettei semmoisia ihmeitä tapahdu! Täällä te olette yliopistossa opettanut kohta neljännesvuosisadan – ja kukaan ei ole aavistanut, mitä kykyjä, mitä tietoja teillä on. Te olisitte koko ajan voineet olla kirkkomme päässä – ja te olisitte voineet saada ihmeitä aikaan.

– Inhimillisesti katsoen ehkä, mutta korkeammat voimat ovat toisin määränneet. Ja ne, jotka kohtaloita johtavat, tietävät kyllä mitä tekevät. Aika ei ollut vielä tullut. Mutta se tulee. Uskonpuhdistus on tulossa.

– Kunpa minäkin saisin nähdä sen päivän, jolloin kirkkomme puhdistuisi ja muuttuisi.

– Se päivä tulee. Mutta sanokaa minulle, herra rovasti, mikä sai teidät lähtemään tälle Amerikan matkalle?

– Minulla on loma ja minulla on kaksi veljeä Amerikassa. Päätimme vaimoni ja minä, että kerran lähdemme tälle pitkälle kauan unelmoimалlemme matkalle. Mutta tiedättekö, nyt minusta tuntuu, että tulin tälle matkalle sitä varten, että tapaisin teidät, herra tohtori.

– Herran tiet ovat monenlaiset ja ihmeelliset, vastasin hymyillen. – Nähtävästi meidän tapaamisemme oli ennakoita määrätty.

Rovasti nyökäytti myöntävästi.

– Entä te, herra tohtori, hän kysyi. – Mitä varten te läksitte tälle matkalle, saanko kysyä? Te olette nähtävästi jättänyt perheenne kotimaahan!

– Niin olen. Minä läksin tietoisesti tapaamaan joitakin ihmisiä täällä Amerikassa. Ette käsittäne väärin, jos sanon, että olen tuon tulevan uskonpuhdistuksen palveluksessa minäkin.

– Kuinka voisin käsittää väärin? Se ilahduttaa minua sanomattomasti. Herra tohtori, te ette kuulu kirkkoon, mutta minun silmissäni te olette sen näkymätön pää.

– Aika näyttäköön, mikä minä olen. En ole enää haaveilija, en usko harhoihin. Tiedän vain, että tahdon tehdä voitavani palvellakseni suurta yhteistä asiaa.

Tähän erosimme toivottaen onnea toisillemme ja iloista jälleennäkemistä, milloin se oli suotu.

III WASHINGTONISSA

Mutta voi teitä, kirjanoppineet ja fariseukset, te ulkokullatut, kun suljette taivasten valtakunnan ihmisiltä! Sillä itse te ette mene sisälle, ettekä salli menossa olevien mennä sisälle.

Matt. 23: 13.

3.

Washingtonin kauniisti rakennettu kaupunki avarine bulevardeineen ja lukuisine puistoineen miellytti minua, joka juuri olin väsynyt New Yorkin kivimassoihin ja ahtaisiin katuihin. Autoni pysähtyi komeahkon yksityistalon eteen. Se oli määräpaikkani.

Kohtelias mustiin pukeutunut palvelija – muistaakseni hänellä oli polvihousut – avasi minulle oven, ja kun kysyin, oliko tohtori Madison kotona, vastasi hän kysymällä:

- By appointment, sir?
- Tietysti, sanoin, ojentaen hänelle hattuni ja päällystakkini.

Halli, jossa seisoin, oli iso ja kaunis. Aurinko paistoi monenvärisistä ikkunalaseista ja väritti puolestaan marmorilattian mattoja, nahkaisia laiskanlinnoja, pikkupöytiä, kuvapatsaita ja palmukasveja.

- Oletteko ystävällinen ja istutte, sir, kehoitti palvelija ja kysyi – kenen saan ilmoittaa?

Annoin hänelle korttini ja istuin nojatuoliin odottamaan. Tänne nyt olin tullut keskustellakseni miehen kanssa, jota pidettiin erittäin vakavana ja oppineena totuudenetsijänä, kaikkien nykyaikaisten teosofisten ym. mystillisten liikkeiden tuntijana. En ollut aavistanut, että samalla pääsisin aito amerikkalaisen pohatan puheille. Tohtori Madison oli tietääkseni vanhapoika, mutta siitä huolimatta hän näkyi elävän aika upeasti, mikä seikka ei suinkaan vähentänyt mielenkiintoani.

Hetken kuluttua palasi palvelija ja ilmoitti kohteliaasti kumartaen, että tohtori Madison odotti minua. Palvelija näytti minulle tietä monen ison, komean salongin läpi, kunnes lopulta saavuimme mahdollottoman tilavaan ja korkeaan, kappelin tapaiseen musiikkisaliin, joka nähtävästi samalla oli kirjasto ja työhuone. Ajattelin sitä heti musiikkikappeliksi, koska oven vastainen seinä oli mahtavien kirkkourkujen peittämä. Mutta sivuseinillä oli kirjahyllyjä ja keskellä lattiaa iso kirjoituspöytä ja monta mukavaa nojatuolia.

Palvelija pysähtyi ovelle minun astuessani sisään ja ilmoitti isännälleen nimeni, jonka hän äänsi Katkö.

- Oh, Dr Kotka, sanoi ääni kirjoituspöydän takaa ja sekin äänsi nimeni Katköksi.

Samalla nousi ja tuli nopein askelin minua vastaan pitkä, laiha, ystävällisen näköinen mies.

– Olen hyvin iloinen nähdessäni teidät, hän vakuutti, ja minä tunsin todella heti olevani kuin kotonani. – Olkaa hyvä ja istukaa, hän jatkoi ja vei minut nojatuolin luo, – mutta suokaa minun kysyä, onko teillä kiire.

– Ei ole mitään kiirettä minulla, vastasin.

– Sepä oivallista, hän sanoi tyytyväisenä, – nähkääs, minulla on aina tapana tähän aikaan vähän soittaa. Se antaa ajatusten levätä keskellä kirjoitustyötä. Ei suinkaan teillä ole mitään sitä vastaan?

– Päinvastoin, minä vakuutin. – Jos aiotte soittaa uruilla, tohtori Madison, tunnustan teille, että rakastan kaikista enimmäin juuri sitä musiikkia.

– Silloin on olemassa ylevä side meidän sielujemme välillä, rakas tohtori Kotka. Tietänette, että eräs meidän teosofisista mestareistamme – minulla on muuten kuvaamaton kunnia olla hänen oppilaansa – on aivan erikoisen taitava urkujensoittaja.

Kumarsimme kohteliaasti, minä istuin pehmeään tuoliin ja tohtori Madison lähti urkujen luo. Jos jokin hänen käytöksessään oli tehnyt minuun hieman lapsellisen naurettavan vaikutuksen, hävisi tämä vaikutelma heti, kun hän alkoi soittaa. Tämä ei ollut amatöörin tekaistu, se oli mestarisoittajan elävä ote.

Ensin oli jonkinlainen preludi, jossa kaukaiset kellot ja harput kutsuivat mieliä hartauteen. Niihin yhtyi miehen barytoni, joka vielä tehokkaammin kehoitti mieliä ja sieluja ylentymään. Vähitellen hiljeni alkusoitto ja sitten kuului mahtavana Cherubinin kaunis »Pie Jesu», joka oli vanhoja lempisävellyksiäni. Loppusoitto kesti kauan, mutta minua vähän häiritsi ajatus, että tuo mestarisoittaja hieman urheili taidollaan ja tahtoi näyttää muukalaiselle, minkälaisiin ihmeellisiin saavutuksiin amerikkalainen urkujentekijä oli keksinnöissään päässyt. Ehkä se kuitenkin oli enemmän lapsellista iloa kuin tietoista prameilua.

Vihdoin hän laskeusi lavalta ja katsoen minuun hieman arasti kysyi kainosti hymyillen, niinkuin tekee nerokas taiteilija ainakin:

– Mitä piditte soitosta?

En osannut enkä tahtonut salata ihastustani.

– Te soitatte kuin suurimmat urkutaiteilijat, joita Euroopassa olen kuullut. Mutta en muista missään nähneeni teidän nimeänne mainittavan taiteilijana, tohtori Madison. Ettekö koskaan pidä konsertteja?

– En, en, hän vastasi kädellään torjuen ja istuen takaisin nojatuoliinsa, – en koskaan ole yleisölle esiintynyt. Soitan ainoastaan ystäväilleni ja itselleni. Rakastan musiikkia.

– Silloin te todella olette osoittanut minulle, tuntemattomalle vieraille, sanomatonta hyvyttä ja kunniaa.

– Älkää puhuko niin, tohtori Kotka. Minusta tuntuu, että me olemme tai ainakin että meistä tulee hyvät ystävät. Eikö meillä ole samat henkiset harrastukset? Ymmärsin teidän kirjeestänne, että olette teosofi?

– En ole valitettavasti minkään teosofisen seuran jäsen, mutta voin hyvällä syyllä sanoa olevani teosofinen tutkija ja totuudenetsijä.

– No mutta, sitten olemme yhtä mieltä tässäkin kohden. En minäkään enää kuulu mihinkään seuraan.

– Siinäpä syy, tohtori Madison, minkä vuoksi niin rohkeasti pyrin puheillenne. Kuulin kerrottavan teistä, että olette tämän alan erikoistuntija, että olette perillä ja selvillä nykyaikaisen teosofisen liikkeen kaikista haarautumista ja sisarliikkeistä.

– Siinä teitä ei ole väärin ohjattu. Olen todella kuin tähyystornissa, josta katselen kaikkea, mitä teosofisessa ja okkultisessa maailmassa tapahtuu.

– Vielä kuulin kerrottavan teidän suuresta henkisestä kehityksestänne, tohtori Madison.

Erehdyinkö vai näyttikö hän hetkeksi imarrellulta?

– Oo, hän sanoi, – siitä ei ole tietoa. Ystäväni vain tietävät – taisin sen teillekin jo mainita² – että olen Mestari Kuthuumin oppilas, mutta tähän ei merkitse muuta kuin että Mestari K. on ollut minulle erikoisen armollinen.

Tämä oli kauniisti sanottu ja minä kumarsin kohteliaasti.

– Katsokaa, tohtori Madison, puhkesin hetken kuluttua puhumaan, – olen jonkinlaisella pyhiinvaellusmatkalla. Olen tullut tänne Amerikkaan puhuttelemaan erinäisiä henkilöitä, ja te olette niistä nyt ensimmäinen. Elämme, kuten niin monet viisaat ovat sanoneet, huomattavassa henkisessä murrosajassa. Varsinkin maailmansodan jälkeen tämä kriisi on tullut yhä silmäänpistävämmäksi. On aivan kuin aika huutaisi: eikö ole maailmassa ihmisiä, jotka ymmärtävät asiain tilaa ja voivat keksiä jotakin ihmiskunnan auttamiseksi? Olen nuoresta saakka tuntenut sisäistä kehoitusta tähän suuntaan, ja nyt vanhana, kun olen yhtä ja toista elämässä kokenut, tuntuu minusta kuin pitäisi jotakin tehdä eikä vain istua odottamassa.

Tohtori Madison kuunteli ystävällisen tarkkaavaisena, ja minä rohkenin jatkaa:

– Olen kuvitellut, että jonkinlainen liitto vakavien totuudenetsijäin kesken voisi keksiä paljonkin keinoja kansojen auttamiseksi. Olen ajatellut, että nämä totuudenetsijät edustaisivat erilaisia seuroja, ja ensi aluksi huomioni kääntyi juuri teosofisiin ja teosofishenkisiin liikkeisiin.

– Olette oikeassa. Elämme murrosajassa. Jos kenen, pitäisi juuri meidän teosofien osata auttaa. Onhan koko teosofinen liike sitä varten perustettu. Madame Blavatsky ja hänen Mestarinsa olivat tietoisia tästä kaikesta, ja heidän teosofiansa on tarkoitettu ihmisten auttajaksi pulasta ja hädästä.

– Minua suuresti ilahduttaa, tohtori Madison, että sympatisoitte kanssani. Suvaitsetteko, että teen teille jonkin tai joitakuuta kysymyksiä, jotka voisivat selvittää minulle teosofisen maailman tilanteen?

– Mielelläni, mutta sanokaa minulle ensin poltatteko?

– Valitettavasti en, mutta hyvä tohtori Madison, se ei estä teitä polttamasta, jos haluatte.

Isäntäni naurahti iloisesti.

– Kerrankin vieras, joka ei tupakoi, hän sanoi, – se liittää meidän vielä lujemmin yhteen, sillä en minäkään polta.

Nauroimme molemmat, ja tohtori Madison jatkoi:

- Mutta nyt tulee kriittinen kohta: juotteko lasin viiniä, tohtori Kotka?
- Varsin mielelläni, jos tekin juotte.
- Älkää puhuko: tietysti juon. Viini on jumalien juoma.

Tohtori Madison nousi iloisesti ja reippaasti ja meni pöytänsä luo painamaan sähkönappulaa. Samassa hän kysyi melkein huolestuneesti:

- Mutta tohtori Kotka, oletan, että olette syönyt lounaanne?
- Olen luonnollisesti. Söin hotellissa juuri ennen tänne tuloani.
- No sitten persikka ja lasi valkoista burgonjia on paikallaan. Jos teillä on sama maku kuin minulla, ette rakasta kuumia viinejä. Mutta kyllä voimme saada portviiniä tai sherryä, jos pidätte niitä parempana.
- Hyvä tohtori Madison, huomaan todella, että meidän makumme käyvät yhteen: minäkään en pidä kuumista viineistä.
- Sepä oivallista!

Samassa hän antoi lyhyen määräyksen palvelijalle, joka näyttäytyi ovella, ja aivan kuin tämä olisi aavistanut isäntänsä tahdon, hän parin sekunnin kuluttua palasi työntäen edellään pyörillä kulkevaa pöytää, jossa oli kristallikulho täynnä houkuttelevia hedelmiä ja jäähdyttimessä pullo ranskalaista viiniä. Palvelija avasi pullon ja kaatoi kaksi kristallista lasia puolilleen kullankäristä juomaa. Sitten hän asetti viinipullon takaisin jäihin ja työnsi pienen pöydän meidän välillemme sekä poistui sanaa sanomatta.

- Teillä on nopea palveluskunta, tohtori, huomautin, kun palvelija oli äänettömästi sulkenut oven jälkeensä.
- Ei ihmettä. Juon aina tähän aikaan päivästä lasin viiniä, ja Graves arvasi, että te pitäisitte seurata tällä kertaa, joten hän oli kaiken valmistanut edeltäkäsin. Mutta, hän lisäsi ja tarttui lasiinsa, — à votre santé, monsieur le docteur!

Tyhjensimme tilkan laseistamme. Viini oli erinomaista, vanhaa varastoa rikkaan miehen kellarista.

- On hassua ajatella, sanoi isäntäni, — että oikeastaan nyt rikomme maan lakia juodessamme tätä viiniä. Mutta ellen erehdy, on teillä Suomessa samanlainen kieltolaki voimassa?
- On, mutta toivokaamme, että tämä järjetön laki pian kumotaan meidän molempien maista.
- Toivokaamme todella. Muuten voin sanoa, etten ole ostanut tippaakaan tänä kieltolain aikana. Minun ei ole tarvinnut uusia vanhoja varastoja, joita en ainoastaan minä, vaan isäni ja isoisäni ennen minun aikojani ovat hankkineet.

Kävimme hedelmiin käsiksi, ja syötyämme hetken ääneti sanoi tohtori Madison:

- Nyt lienemme uhranneet kylliksi aikaa näihin maallisiin. Palatkaamme siis asiamme. Te haluatte kysyä jotakin, tohtori Kotka?

– Niin, tahtoisin tietää, mitä te arvelette tästä teosofisesta liikkeestä yleensä. Millä tavalla se on maailmaa auttanut ja millä tavalla se voi sitä auttaa?

– Erittäin tärkeä ja paikalleen sattuva kysymys, rakas tohtori Kotka.

Isäntäni ojentautui suoraksi tuolissaan ja nojaten kyynärpänsä käsinojiin hän laski sormenpänsä yhteen ja istui hetken miettivän näköisenä.

– Teosofiset seurat ympäri maailmaa, hän sanoi, – julistavat yleistä veljeyttä pääoppinaan ja väittävät sitä ensimmäiseksi ja tärkeimmäksi tehtäväkseen, mutta jos odotamme, että ne seuroina osaisivat sitä toteuttaa, petyimme surkeasti. On aivan kuin seuraksi liittyminen sulkisi ihmiset pois muusta maailmasta. Tämä ei merkitse, etteivät teosofiset yksityisinä ihmisinä olisi eri seuroissa yleensä ystävällistä ja auttavaista väkeä. Päinvastoin olen tuntenut ja tunnen monta teosofia, jotka ovat antaneet sekä elämänsä että omaisuutensa heidän mielestään pyhälle asialle. En kuitenkaan näe teosofisen liikkeen yleismaailmallista tehtävää siinä, että jotkut teosofit tulevat kilteiksi ihmisiksi, niin kaunis kuin semmoinen saavutus onkin. Mielestäni teosofisen sanoman merkitys ajallemme on ollut ja yhä on siinä, että se leikkaa kärjen suvaitsemattomuudelta, varsinkin uskonnolliselta ja intoleransilta. Kristittyjen ylpeä, toisten muka pakanallisten uskontojen halveksunta on saanut melkein kuoliniskun tällä teosofisella aikakaudella vuodesta 1875 lähtien. Nyt aletaan kaikkialla ymmärtää, että kullakin uskonnolla on oma kauneutensa ja että Jumala – puhuaksemme kristityllä tavalla – on aina pitänyt ihmislapsistaan huolta. Meillä on esim. täällä Amerikassa hindulaisia lähetyssaarnaajia, jotka saavat paljon kannatusta osakseen. Ja tiedättehän, että Euroopassa on buddhalaisia keskuksia siellä täällä, esim. Saksassa ja Englannissa. Muhamettalaisessa maailmassa on vasta viime vuosina ilmaantunut teosofista harrastusta, ja ehkä tämän harrastuksen myöhästymisen on aiheuttanut sitä veljeyden puutetta, mikä on näkynyt islamilaisten ja hindulaisten uskonnollisissa suhteissa Intiassa. Kuitenkin uskon, että lähestyy aika, jolloin uskonnollinen suvaitsevaisuus kuuluu sivistyksen alkeisiin.

– Tuo on kaikki totta, sanoin, – mutta suvaitsevaisuudellakin on oma vaaransa. Se voi muuttua leväperäisyydeksi: kaikki uskonnot ovat yhtä hyviä, – miksi siis yksikään olisi tosi? Tämä vie helposti epäuskoon, jumalankieltoon, materialismiin.

– Aivan oikein. Sen tähden teosofian sanomalla onkin oma lääkkeensä uskottomuutta vastaan. Ensiksi se näyttää, että kaikki uskonnot ovat tiedosta ja viisaudesta syntyneet, ei pelosta eikä tietämättömydestä, vaan siitä todellisten tietäjien valkoisesta veljeskunnasta, jonka jäseniä suurten uskontojen perustajat ovat olleet. Toiseksi se puolustaa spiritualismia materialismia vastaan ja näyttää, että ihmisessä itsessään on aisteja, joiden avulla hän voi tulla tuntemaan näkymätöntä maailmaa. Kolmanneksi se näyttää, että kaikki uskonnot ovat opettaneet ytimeltään samaa maailmankatsomusta. Jos esim. kristikunta ei tiedä mitään siitä jälleensyntymisopista, jonka totuuden hindulainen ja buddhalainen imee äidinmaidossaan, ei tämä todista mitään jälleensyntymisoppia vastaan enemmän kuin sitäkään vastaan, ettei kristinusko alussa uskonut jälleensyntymistä elämän tosiasiaksi, – se vain todistaa, että kristillinen kirkko jossakin kirkolliskokouksessaan tuomitsi mainitun opin vääräksi. Olihan kirkko keksinyt oppinsa ikuisesta kadotuksesta, – ja mihin sellainen oppi kelpasi, jos jokainen ihminen syntyi uudestaan maan päälle?

– Niin, se tapahtui Konstantinopolin kirkolliskokouksessa vuonna 553.

– Te näytätte muistavan vuosiluvunkin, tohtori Kotka.

– Se kuuluu alaani. Olen tavallaan historiantutkija.

– That's fine. Taidammekin molemmat olla yhtä selvillä näistä teosofisista kysymyksistä.

– Olen tietysti niitä tutkinut, mutta minua on suuresti kiinnostanut teidän näkökantanne kuuleminen, tohtori Madison. Suokaa minun nyt tehdä erittäin asiallinen kysymys. On totta, että teosofinen liike on tehnyt työtä vanhojen uskontojen tunnetuksi tekemiseksi kristikunnassa ja nostanut ne uudestaan arvoonsa sekä itä- että länsimailla, mutta onko myös totta, että teosofinen liike on tehnyt samaa kristinuskon puolesta?

– Mitä kristinuskon puolustamiseen ja arvoon nostamiseen tulee, ei teosofisen liikkeen ole tarvinnut siihen puuttua. Kristinuskolla on kyllä puolustajansa pakanamaissa.

– En sitä puolta ajatellutkaan. Tarkoitin: onko kristinuskon puolesta tehty sitä puhdistustyötä kuin esim. hinduismin ja buddhanuskon? Onko kristinuskon ydintä etsitty ja selitetty?

– Well, sanoi tohtori Madison humoristinen välke silmissään, – ovathan Mrs. Besant ym. puhuneet »esoteerisesta kristinuskosta».

– Ei kristinuskoko ole paljonkaan puhdistunut siitä, huomautin, – että on väitetty Jeesuksen eläneen sata vuotta ennen Kristusta, kuten Mrs. Besant kirjassaan »Esoteerinen kristinuskoko».

– Ja kuitenkin se paljastus on järkyttänyt monen mieltä, sanoi tohtori Madison. – Muistan erään naisen – muuten intelligentti nainen – joka heti sen seikan kuultuaan tuli buddhalaiseksi.

– No sitä ei tosiaankaan saata sanoa voitoksi kristinuskolle! huomautin hämmästyneenä.

– Mutta sama nainen oltuaan jonkin aikaa buddhalaisena kääntyi takaisin kristinuskoon ja liittyi roomalaiskatoliseen kirkkoon. Hän sanoi minulle, että uskon asioita ei mitata järjellä. Ne ovat mysterioita.

– Tavallaan oikea huomautus.

Mutta meidän molempien silmissä piili veitikka, kun katsahdimme toisiumme.

– Entä mitä sanotte itse? kysyin hetken kuluttua. – Uskotteko te, että Jeesus Kristus eli sata vuotta ennen ajanlaskuamme?

– Nähkääs, tohtori Kotka, tämä on vaikea kysymys. Eiköhän se vielä ole sub indice? Vai onko se teidän – historioitsijan – mielestä jo ratkaistu?

– Minäpä teen teille vastakysymyksen, tohtori Madison. Uskotteko, että Paavali tapasi toisia apostoleita, Pietarin, Jaakobin, Johanneksen ym.?

– Ainakin niin kerrotaan »Apostolien Teoissa», ja mitä syytä meillä olisi sitä epäillä?

– Ei mitään syytä minunkaan mielestäni. Mutta huomatkaa: Paavalin elämä on vuosien puolesta historiallisesti todistettu. Hän eli ensimmäisen vuosisadan alkupuoliskon ja kuoli 60-luvulla. Hänen suhteensa ei ole pienintäkään epäilystä. Mutta jos hän kohtasi Pietarin ym. apostoleita, jotka olivat Jeesuksen välittömiä opetuslapsia, missä nämä opetuslapset olivat olleet sen sadan vuoden aikana, joka oli kulunut Jeesus ben Pandiran kuolemasta? Olivatko he istuneet jossakin kädet ristissä ja antaneet vuosikymmenien vierää? Huonoja uuden uskon levittäjiä he tosiaan silloin olivat olleet – ja sangen vanhoiksi he kaikki elivät! Pietari varsinkin oli vanhanpuoleinen mies jo Jeesuksen eläessä. On kyllä totta, että he kaikki säikähtivät pahanpäiväisesti, kun heidän mestarinsa ristiinnaulittiin, mutta että se säikähdys olisi kestänyt sata vuotta, on minusta enemmän kuin ihme.

– Mainiota, mainiota! huudahti tohtori Madison. – Kas kun en koskaan ole tullut ajatelleeksi asiaa tuolta kannalta? Sehän tekee koko kysymyksen sadasta vuodesta naurettavaksi. Muuten olenkin omasta puolestani enemmän kallistunut saksalaisen teosofin tohtori Steinerin kantaan, jonka mukaan Golgamysterio tapahtui, niinkuin evankeliumeissa kerrotaan, eikä niinkuin juutalaisten Toldoth Jeshu kirjoituksessa, jonka mukaan Jeesus ben Pandira ensin kivitettiin kuoliaaksi ja sitten ripustettiin puuhun.

– Tässä kysymyksessä olen minäkin ehdottomasti tohtori Steinerin kannalla. Mutta sanokaa minulle, miellyttääkö teitä Steinerin kanta toisissakin suhteissa? Hän asettaa, kuten muistatte, Jeesus Kristuksen ihmiskunnan historian ja kehityksen keskipisteeksi. Kristuksessa kaikki tuli täytetyksi. Hän ei ollut yksi

monista profeetoista, vaan niiden korkein pää. Usko Kristukseen tulee täten oikeastaan ainoaksi päteväksi uskoksi – ainoaksi, joka on tarpeen ja voi ihmisiä pelastaa.

– Niin, Steinerissa on jotakin katolilaista, joka vielä suurempaa tietä kuin »esoteerinen kristinusko» voi viedä roomalaisen kirkon helmaan. Olen usein ajatellut samaa asiaa. Minun täytyy myöntää, tohtori Kotka, että se ei oikein minua miellytä. Pysyn mieluummin vanhassa teosofisessa käsityksessä, että Jeesus Natsarealainen oli yksi Salaisen Veljeskunnan siunatuista lähteistä. Kuitenkin on eräs puoli asiasta, joka minulle persoonallisesti on ratkaissut tämän pulman – ja ratkaissut sen tavalla, jolla uskon madame Blavatskynkin sen ratkaiseen.

– Entä tämä ratkaisu?

– Kun teemme eron Jeesuksen ja Kristuksen välillä ja sanomme, että Jeesus oli ihminen, mutta Kristus se Henki, se »Kristusprinsiippi», kuten H. P. B. sanoi, se Aalaja, se Maailmansielu, joka piilee kaikkialla ja Jeesuksessa oli herännyt tietoisuuteen, ehkä suuremmassa määrässä kuin toisissa suurissa profeetoissa, silloin tämä »kosmillinen Kristus», jota nimitystä sekä tohtori Steiner että muut teosofit käyttävät, oli Jeesus Natsarealaisen vapahtaja samoin kuin se on ollut ja aina on oleva kaikkien muidenkin vapahtaja. Uskon itse asiassa tähän kosmilliseen Kristukseen, joka ns. mystillisenä Kristuksena piilee kunkin ihmisen sydämessä. Kun tätä kosmillis-mystillistä Kristusta enemmän saarnattaisiin, silloin luulisin, että sekä teosofiset seurukset että maailma yleensä ja kristikunta erikoisesti heräisivät materialistisesta unestaan.

– Sangen oivallinen ratkaisu, myönsin puolestani, – ja uskon, että se on sangen lähellä totuutta. Suvaitsetteko, rakas tohtori Madison, että teen aivan persoonallisen kysymyksen?

– Olkaa hyvä, rakas tohtori Kotka.

– Oletteko itse kohdannut tai – kuinka sanoisin? – kokenut tätä kosmillista Kristusta? Tohtori Madison katsahti minuun hieman hämmästyneesti, mutta vastasi sitten tyyneästi:

– Sitä en osaa sanoa. Se on minulle loogillinen päätelmä ja niin sanoakseni lujan uskon asia.

– Te olette todellinen totuudenetsijä, tohtori Madison, rehellinen ja suora. Nyt varmaan vastaatte minulle toiseenkin kysymykseen?

– Mielelläni.

Tohtori Madison oli nähtävästi hyvillään avomielisestä tunnustuksestani. Jatkoisin kyselyäni:

– Oletteko tavannut jonkun ns. Mestareista? Mainitsitte, että Mahaatma Kuthuumi on oma Mestarinne. Tuleeko minun käsittää tämä niin, että olette tietoisessa yhteydessä hänen kanssaan? Onko hän käynyt luonanne täällä vai oletteko te käynyt Intiassa tai Himalajalla? Onko hän toisin sanoen fyysisesti elävä olento teille vai oletteko vain nähnyt häntä unissa ja näyissä?

– Sepä vasta kysymys, rakas tohtori Kotka, vastasi isäntäni hymyillen. – Siihen onkin paljon vaikeampi vastata. Minunhan täytyisi paljastaa teille koko henkinen elämäni.

– Älkäähän toki, rakas tohtori Madison. En millään tavalla tahdo olla inkvisiittorina. Ehkä se olisikin poikkeamista aiheestamme. Jättäkäämme koko kysymys sikseen. Olemme joka tapauksessa nyt tulleet siihen, että teidän mielestänne maailman pelastus olisi siinä, että yleisen toleransin ja teosofisten

oppien levittämisen ohella erikoisesti korostettaisiin kasvatuksessa ja propagandassa kosmollis-mystillisen Kristuksen todellisuutta.

– Täydellisesti.

– Silloinpa jää vain yksi kysymys. Jos nyt työmme ja tehtävämme niin sanoaksemme metafysillinen eli filosofinen puoli on selvä, on meidän vielä määriteltävä työmme eettinen puoli. Mitä siveysoppia on opetettava?

– Etiikka on mielestäni loogillinen konsekvenssi metafysiikasta eli itse maailmankatsomuksesta. Jos nyt ajattelemme, että maailman uskonnot suvaitsevaisuuden avulla nousevat alkuperäiseen puhtauteensa ja arvoonsa, on luonnollista, että niiden omat siveysopit jäävät pysyvään arvoonsa. Eihän maailma tämän vuoksi vajoaisi mihinkään pahaan, sillä kaikkien uskontojen siveysopit viittaavat tietä totuutta ja hyvyyttä kohti. Onhan myöskin yksilöitä – nykyään teosofit, myöhemmin ehkä kaikki sivistyneet täysikäiset – jotka itse valitsevat tai vaikkapa luovat itselleen moraalijärjestelmän, joka heidän mielestään parhaiten vastaa tarkoitustaan. Lapsia vain tietysti kasvatetaan tietyn uskonnollisen etiikan mukaan.

– Niin että kristikunnan lapsille edelleenkin opetetaan ns. kymmenen käskyä?

– Epäilemättä, sillä Kristushan ei hävittänyt vanhoja eikä tuonut itse uusia käskyjä. Tietysti koko hänen opetuksensa sisältyi yhteen suureen rakkauden käskyyn, mutta ovathan vanhat juutalaiset käskyt hyvää moraalista opetusta lapsille. Tämä nyt on vain vähän puhetta minun puoleltani, sillä en tarjoakaan ymmärrä käytännöllistä kasvatusta. Omasta puolestani en ihaile ns. Jumalan kymmentä käskyä enkä suoraan sanoen ymmärrä, miksikä pienille lapsille opetetaan esim. kuudes käsky sen raa'assa muodossa. Mutta se sikseen. Minulla on oma katsantokantani enkä itseäni pidäkään kristittynä vaan buddhalaisena. Ja mitä käskyjä Buddha antoi, siitä meidän ei ollenkaan tarvitse olla epätietoisia.

– Totta kyllä, mutta ettekö ole huomannut, tohtori Madison, että Kristuskin on antanut omat käskynsä, joilla hän nimenomaan kumosi vanhat juutalaiset käskyt?

– En, vastasi isäntäni hämmästyneenä, – sitä en ole koskaan tiennyt. Kristuksen omat käskyt! Minulla on roomalaiskatolilainen piispa hyvänä ystävänäni, mutta ei hän minulle koskaan ole semmoista maininnut. Mitkä ne käskyt olisivat?

– Kirkot eivät niitä tunne, eivät tunnusta. Ei niitä opeteta kristillisissä kouluissa. Ne ovat Matteuksen evankeliumissa, ns. vuorisaarnassa. Niitä on viisi.

– Tämäpä on kummallista. Aina ihminen jotakin oppii. Nyt minulla on tutkimista. Jos minä huomaan, että asia on niinkuin väitätte – eikä minulla ole pienintäkään syytä epäillä sanojanne, tohtori Kotka, – silloinhan kristinusko saa uutta sisällystä ja kristikunta, joka uskonnollisesti katsoen on peräti keskiaikaisella kannalla, voisi ottaa askeleen eteenpäin –

Samassa koputettiin oveen, ja palvelija astui sisään.

– Piispa on täällä, herra, hän ilmoitti. – Otatteko hänet vastaan?

– Monsignore Sparvagli huudahti tohtori Madison ja katsahti minuun. – Minä juuri mainitsin hänet. Onko teillä mitään sitä vastaan, tohtori Kotka, että pyydän hänet tänne?

– Päinvastoin, minulla on yhtä suuri ilo kuin kunnia tutustua roomalaiseen prelaattiin, vastasin hyvilläni.

– Graves, saattakaa piispa tänne. Ja tuokaa viinilasi lisää.

Palvelija ehti tuskin avata ovea, ennen kuin iloinen, voimakas ääni kuului toisesta huoneesta ja piispa astui kynnyksen yli.

– Suokaa anteeksi, rakas tohtori, en malttanut odottaa Gravesin paluuta. Seurasin hänen kintereillään, ja tässä nyt olen toivoen, että olen tervetullut kuten aina ystäväni taloon.

Piispa Sparvagli oli lihavahko ja kookas, mutta terveennäköinen mies. Hän kätteli tohtori Madisonia, joka oli rientänyt häntä vastaan.

– Tervetuloa pitkästä aikaa, rakas monsignore. En ole teitä nähnyt sitten kuin kävitte Roomassa.

– Enkä ainoastaan Roomassa, vaan monessa Euroopan kaupungissa, viimeksi Tukholmassa.

– Siis kaukana Pohjolassa. Silloin teitä varmaan huvittanee tutustua tohtori Kotkaan, joka on saapunut Helsingistä juuri äskettäin. Saanko esittää: tohtori Kotka, piispa Sparvagli.

Piispa katsoi minuun – ja molemmat hämmästyimme.

– Mitä näenkään, huudahti piispa astuen minua kohti, – mehän olimme matkatovereita laivassa, vaikka emme tulleet esitellyiksi toisillemme. Ja ellen erehdy, te olitte pienessä jumalanpalveluksessani?

– Niin olin, vastasin, – sunnuntaiaamuna laivan kirjastossa.

Kättelimme miltei kuin vanhat tuttavat.

– Se oli sangen vaatimaton aamumessu, sanoi piispa hymyillen. – Ilman laulua, ilman musiikkia.

– Mutta ei ilman vilpítőntä hartautta, monsignore. Jos uskallan sanoa totuuden, pidin teistä, vaikk'ei messusta ollut paljon tietoa.

– Se ilahduttaa ja lohduttaa minua, sillä – puhuakseni minäkin rehellistä kieltä – kun näin teidän tuntemattomat kasvonne, olisin suonut, että toimitus olisi ollut täydellisempi.

– Herrat ovat siis tavallaan vanhoja ystäviä, sanoi tohtori Madison iloisesti, – istukaamme nyt ja maistakaamme lasi viiniä hyvän yhteisen ystävytemme merkiksi.

Graves olikin sillä välin tuonut kolmannen lasin ja täyttänyt kaikki lasit sekä siirtänyt kolmannen nahkatuolin pienen pöydän ääreen. Joimme, istuuduimme, ja tohtori Madison puhkesi sanomaan:

– Teillä, rakas piispa, on varmaan paljon kerrottavana Euroopanmatkalta, ja voitte ymmärtää, että minä olen utelias. Mutta minun täytyy saada tehdä teille kysymys ensin. Olemme tässä tohtori Kotkan kanssa keskustelleet uskonnollisista asioista. Hän on sanskritisti ja itämaisten uskontojen tuntija, mutta hän ilmoitti minulle ihmeellisen asian kristinuskon suhteen, josta minulla ei ole ollut aavistusta. Ja minä ehdin juuri lausua ihmettelyni siitä, ettette tekään, vanha ystävä, ollut minulle siitä puhunut.

Piispa näytti uteliaalta ja kiinnostuneelta.

– Mikä asia se on? hän kysyi.

– Ajatelkaa nyt. Tohtori Kotka kertoo minulle, että Kristus itse antoi vuorisäärnässään viisi uutta käskyä vanhojen Mooseksen käskyjen tilalle. Olemme siis kristikunnassa eläneet juutalaisuutta kohta pari tuhatta vuotta aavistamatta paha.

– Mitkä ne käskyt ovat? kysyi piispa katsoen minuun tarkkaavasti ja vakavasti.

– Ne mainitaan Matteuksen evankeliumin viidennessä luvussa, vastasin. Jokainen käsky alkaa sanoilla: te olette kuulleet sanotuksi vanhoille, mutta minä sanon teille. Herra piispa, te tunnette ne varmaan yhtä hyvin kuin minä.

– Luetelkaa ne, olkaa hyvä, sanoi piispa papillisen arvokkaasti.

– Tahdon mainita ne lyhyesti, vastasin, – semmoisina kuin ne minulle esiintyvät. Ensimmäinen: älä koskaan suutu. Toinen: älä ole epäpuhdas ajatuksissasi. Kolmas: ole rehellinen ja yksinkertainen sanoissasi äläkä sido itseäsi valoilla tulevaisuuden suhteen. Neljäs: älä vastusta paha. Viides: rakasta vihollisiasi, s. o. älä käy sotaa.

– Mutta nuo käskythän itse asiassa ovat ihmeelliset, huudahti tohtori Madison. – Miksei niitä kirkkoissa tunneta? kysyi hän kääntyen piispa Sparvaglin puoleen.

– Rooman kirkko ne kyllä tuntee, vastasi piispa tyynesti, – ainakin sen muotoisina kuin ne ovat vuorisäärnässä. Mutta kirkko ei opeta niitä kansalle, koska ne ovat opetuslapsia varten. Protestanttinen kirkko on asettanut raamatun jokaisen oppimattomankin käteen, mutta ei vuorisäärnan käskyjä silti toteuteta protestanttien kesken. Rooman kirkko yksin tuntee niiden arvon. Se ei heitä helmiä sikain eteen, mutta se käskee munkkinsa ja pappinsa niitä noudattamaan.

Nyt hämmästyimme molemmat, sekä tohtori Madison että minä, mutta piispa Sparvagli pysyi rauhallisen näköisenä.

– Ei ainakaan teidän, rakas tohtori Madison, hän sanoi kääntyen isäntämme puoleen, – pitäisi oudoksua tätä seikkaa. Esoteerisena buddhalaisena hyvin tiedätte, ettei kaikkea opeteta kansalle.

– Se on totta, monsignore, mutta tohtori Kotka on samassa asemassa kuin minä. Hänkin on tutkinut teosofiaa ja me juuri keskustelimme siitä, millä tavalla teosofinen liike voisi auttaa maailmaa tässä nykyisessä ajankäänneessä.

Piispan kasvot muuttuivat äkkiä säteilevän ystävällisiksi.

– Minua suuresti ilahduttaa, tohtori Kotka, hän lausui, – että olette teosofi. Teosofit ovat minusta vakavaa väkeä, totuudenetsijöitä. He ovat paljon lähempänä kirkkoa – tarkoitan Rooman kirkkoa – kuin nykyaikana niin tavalliset uskonkiihkoilijat tai heidän vastakohtansa, kevytmieliset uskonkieltäjät. Puhuin paavinkin kanssa teosofisista vaikutelmistani ja hän sanoi isällisesti hymyillen: he ovat rakkaita sieluja, – kunpa vain saisimme heidän palaamaan kirkon helmaan.

Olin ollut hetken kuin lumossa, mutta paavin sanat »kirkon helmaan» vapauttivat minut.

– Niin, rakkaat ystävät, jatkoi piispa, – Rooman kirkolla on syvät sympatiat teosofeja ja totuudenetsijöitä kohtaan. Valitettavasti se ei aina saata julkisesti – ehkä paremmin sanoen virallisesti – tuota sympatiaansa näyttää, mutta sen helma on avoin ja se odottaa rakkaudella.

Äkkiä hänen äänensävyensä muuttui ja hän lisäsi iloisesti:

– Älkää, hyvät herrat, luulko, että minä tässä kalastelen teidän sielujanne. Siihen minulla ei ole mitään oikeutusta. Te olette molemmat vakavia totuudenetsijöitä, ja minä tekisin itseni naurettavaksi, jos yrittäisin teitä käännättää. Taivas varmaan iloitsee teistä, mutta maailmassa on paljon huolestuttavia asioita, jotka tekevät hänen pyhytensä mielen levottomaksi.

Kaikesta roomalaisuudestaan huolimatta piispa Sparvagli oli rakastettava mies.

– Kertokaa jotakin niistä, kehoitti tohtori Madison.

Piispa mietti hetken ja aloitti sitten:

– Tahdon kertoa teille seikasta, joka erikoisesti huolestuttaa meidän rakasta isäämme paavia. Se voi muutenkin kiinnostaa teidän molempien mieliä. Pari kolme vuotta sitten Teshu Laama pakeni, kuten sanottiin, Tashi-Lumposta itäänpäin Kiinaan ja asettui asumaan Pekingiin. Hänen tarkoituksensa oli nähtävästi asettaa jonkinlainen sulkua bolshevikkien etenemistä vastaan, ja kuten olemme nähneet, hän siinä onnistui. Mutta kaikesta päättäen hänellä lienee toinenkin tarkoitus. Hän tahtonee valmistaa buddhalaista maailmaa suurta henkistä ja luultavasti myös maallista valloitusretkeä varten. Hänen kannaltaan kristikunta on niin suuressa alennuksen tilassa, että se kiitollisena ottaisi vastaan henkistä apua buddhalaisilta. Hänen suunnitelmansa on seuraavanlainen: Japani valloittaa ensin osan Siperiaa ja kukistaa bolshevikkien ylivalloituksen Aasiassa. Sitten koko buddhalainen maailma henkisesti itsetietoisena nousee länsimaita, s. o. kristikuntaa vastaan, näyttämällä sille oman uskonsa ylevämmyyden. Tämä tapahtuu alussa suunnattoman lähetyssaarnatyön välityksellä, mutta sitten mahdollisesti aseidenkin avulla. Buddhanuskoa ei tähän saakka koskaan ole levitetty tulella ja miekalla – se on, kuten on sanottu, ainoa veretön uskonto, – mutta tässä tapauksessa tehtäisiin poikkeus ihmisystävällisessä tarkoituksessa: yritettäisiin käännättää kovasydämiä ja paatuneita kristityitä Buddhan lempeään uskoon.

– Sepä vasta olisi erehdys Teshu-Laaman puolelta! en osannut olla huudahtamatta. – Jos Buddhanusko jossakin on voimakas, on se siinä, että se aina on kieltänyt väkivallan.

– Niin minäkin ajattelen, vahvisti tohtori Madison.

– Kuunnelkaa siis jatkoa, hyvät ystävät, puhui piispa Sparvagli edelleen. – Teshu-Laama ymmärtää asiantilanteen hyvin, ja sen tähden hän on pannut alulle suorastaan ihmeellisen armeijan. Ne nuoret, jotka siihen liittyvät, saavan ankaran koetusajan jälkeen jonkinlaisen vihkimyksen, jolloin he pyhästi lupaavat ja vannovat olevansa uskollisesti ja horjumatta ainoastaan Buddhan ja ihmiskunnan palveluksessa. Tämähän ei vielä olisi niin merkillistä, mutta se, mikä todella on ihmeellistä, on, että tämän lupauksen tehtyään nuoret sotilaat ovat haavoittumattomia, s. o. he voivat tulla haavoitetuiksi, mutta paranevat silmänräpäyksessä.

– Kuka teille on tämmöistä kertonut? huudahti tohtori Madison hypähtäen tuoliltaan.

– Pyhä isä itse, vastasi piispa erikoisella äänenpainolla. – Hänellä on tarkat tiedonantajansa idässä.

– Asia on todella hämmästyttävä, sanoin minäkin puolestani, – en tuon haavoittumattomuuden takia, sillä Euroopassakin on esiintynyt Pohjois-Afrikan muhamettilaisesta maailmasta kotoisin olevia

marabutteja, jotka käden käänteessä parantavat kuolettavia haavoja. Hämmästyttävä on minusta Teshu-Laaman suunnitelma, jos se todella on semmoinen kuin paavi olettaa.

– Emme saata sitä epäillä, huomautti piispa.

– Silloin on kristikunta todella vaarassa, ja aika on tullut kristikunnan näyttää, mitä kristinusko voi saada aikaan. En tarkoita aseita, en sotia, en valloituksia. Niistä on kristikunta saanut kyllikseen. Tarkoitan henkistä voimaa ja viisautta, uskon ja tiedon saavutuksia.

– Kuuntelen ilolla sanojanne, tohtori Kotka, sanoi piispa Sparvagli, – hänen pyhyytensä puhui aivan samaan tapaan.

– Mutta silloin, monsignore, sanoin minä, – olisi todella aika kristittyjen kirkkojen tulla täysin rehellisiksi. Eikö heidän pitäisi jättää vanhat juutalaiset käsitteet ja esim. siveysopissaan turvata juuri Kristuksen omiin käskyihin? Miksi jättää vuorisaarna toteutettavaksi luostarien pimennoissa, miksei tuoda sen ihania käskyjä yhteiskunnallisen elämän päivänvaloon? Onko edes mahdollista noudattaa Jeesuksen käskyjä siellä, missä on vältetty jokapäiväisen elämän todellisuutta? En tahdo puhua mitään luostarielämää vastaan. Sillä voi olla oma tarkoituksensa ja monet ihmiset kaipaavat joskus luostarielämän hiljaisuutta, yksinäisyyttä ja rauhaa. Mutta eiväthän kaikki ihmiset voi viettää aikaansa luostareissa. Eivätkö Jeesuksen käskyt ole kaikkia varten – ainakin kaikille, jotka tahtovat hänen ääntään kuunnella?

Tohtori Madison oli tarkasti seurannut sanojani ja katseestaan päättäen hyväksynyt ne.

Piispa Sparvagli sanoi:

– Merkillistä kyllä pohdimme hänen pyhyytensä kanssa juuri samoja kysymyksiä. Pyhä isä sanoi, että kristikunta yleensä kaippaa uskonpuhdistusta. Mutta missä on mies, joka sen alulle panee?

– Eikö paavi itse voisi? kysyi tohtori Madison.

– Tuskin, vastasi piispa. – Tietysti paavi tulee tekemään jotakin, mutta paavi ei voi järkyttää kirkkoa. Uskonpuhdistuksen täytyy tulla ulkoa tai alhaalta. Niinhän oli Lutherin aikana. Myönnän mielelläni katolilaisena, että Luther auttoi emäkirkkoakin, vaikka hän sai suuren jakaantumisen aikaan monessa kohden harkitsemattomilla opeillaan ja teoillaan. Samalla tavalla odotamme nyt tulevaa reformaatiota – mutta harkittua, aikansa tasalla olevaa, sivistynyttä ja samalla mieliä järkyttävää.

Näin sanottuaan piispa nousi ja lisäsi kohteliaasti:

– Mutta hyvät herrat, minun on nyt aika lähteä. Tulin oikeastaan vain katsomaan, kuinka vanha ystäväni Madison jaksoi, enkä aavistanut, että joutuisin näin kiinnostavaan ja mieltäylentävään keskusteluun. Kiitos teille, ystävät, ja jääkää hyvästi.

Koska ei minuakaan mikään enää pidättänyt, läksin kohta piispan jälkeen ystävällisen ja vieraanvaraisen tohtori Madisonin luota.

– Ehkä vielä tapaamme yhteisessä tulevaisuuden työssä.

Semmoinen oli meidän molempien toivomus.

IV KAKSI KIRJETTÄ

»*Ille faciet?*»

4.

Edessäni pöydällä oli kirje, kotoa tullut, vaimoni kirjoittama.

»Rakkaani», hän kirjoitti, »tuhannet sydämelliset kiitokset tervetulleesta kirjeestäsi, jonka Tukholmassa postitit. Tätä kirjoittaessani olet ehkä jo saapunut New Yorkiin, ja me tiedämme Ilmarin kanssa, ettemme saata odottaa Sinulta tietoja ennen kuin viikon parin päästä. Tahdon nyt kuitenkin lähettää Sinulle terveiset kotoa ja samalla vastauksen ensimmäiseen kirjeeseesi.

»Oi Ensio, kun juna läksi Helsingin asemalta vieden Sinut meidän luotamme, seisoi Ilmarin kanssa kauan aikaa liikkumatta. Minun täytyi tarttua hänen käsivarteensa, sillä maailma musteni silmissäni. Olin todella hupakko. Mutta Ensio, enhän kahteenkymmeneen vuoteen, s. o. koko avioliittomme aikana, ole ollut erossa Sinusta. Kaikkialle olen saanut Sinua seurata, aina olet ollut tyytyväinen minuun – ja onnellinenkin minun kanssani. Miksi nyt äkkiä minut hylkäsit?

»Oi rakkaani, tämä on kiittämätöntä puhetta, tiedän sen. Onhan minulla Ilmari, – ja ilman häntä en nyt jaksaisi elääkään. Mutta, Ensio, Sinä olet kotimme henki ja sielu. Kun et Sinä istu pöydän ääressä meidän aterioidessamme, en tahdo osata syödä. Ilmari on nuori, hänen on ikävä Sinua, mutta hän on poika, hän on mies, hän osaa syödä, ja hän toruu minua, kunnes minäkin jotakin saan nielaistuksi. Oi, hän on kultainen, meidän Ilmarimme, ja koettaa kaikella tavalla edustaa Sinua ja olla äidilleen iloksi. Hän määrää koko päivän ohjelman jo aamulla, sanoo millä luennoilla hänen tulee käydä ja mitä meillä pitää olla ruoaksi aamiaisella – päivällisen hän jättää minun huolekseni, – ja myös mitä meidän on illalla tehtävä, missä teatterissa tai konsertissa käytävä jne. Täällä vieraili ihmeellinen viuluniekka Hubermann, ja kun kuuntelin hänen suorastaan taivaallista soittoaan, purskahdin hiljaiseen itkuun, olin kuin Sinun luonasi ja palasin merkillisen virkistyneenä konsertista kotiin Ilmarin kanssa. Ilmari myös tuo minulle kirjoja luettavaksi, ja eräs itävaltalainen kirjailija, tohtori Coudenhove-Kalergi, antaa nykyään joka päivä ravintoa hengelleni ja lohduttaa sieluani.

»En koskaan aavistanut, että rakastin Sinua niin kiihkeästi, – vai sanoisinko mieluummin: niin syvästi ja niin kokonaan. Sinä olet joka hetki mielessäni ja ilman Ilmaria olisin jo kiirehtinyt Sinun jälkeesi. Puhuin tästä kerran Ilmarille. Sanoin hänelle:

»– Mitä arvelet, poikani, varaisimmeko paikat seuraavaan laivaan, joka lähtee Ruotsista Amerikkaan, ja menisimmekö isää hakemaan?

»Ilmari katsoi minuun pitkään ja hämmästyneesti, ja luulen, että hänen äänessään oli melkein halveksiva sointu, kun hän vastasi nuhtelevasti:

»– Mutta äiti, lasketko sinä leikkiä? Ethän tosissasi voi niin puhua, – leikkinäkin se on liian kallista. Isä on juuri luottanut meihin, sinä tiedät, mille matkalle hän on lähtenyt, tiedät, että hän tarvitsee koko voimansa ja keskityskykynsä, ettei mikään saa häntä häiritä, ei mikään vetää hänen huomiotaan pois siitä asiasta, jonka puolesta hän nyt työskentelee. Kuinka mieleesikään voi johtua, äiti, että menisimme täältä

häntä vaivaamaan ja häiritsemään. Sinä tiedät, äiti, yhtä hyvin kuin minä, että isä ottaisi meidät ystävällisesti vastaan, sulkisi syyliinsä ja kertoisi meille, kuinka onnellinen ja iloinen hän on meidän tulostamme. Hän olisi sitä, sillä hän ei ole luonnostaan yksinolija, mutta samalla me olisimme turmelleet hänen tehtävänsä tai tehneet sen mahdottoman vaikeaksi. Hänhän sanoi meille, ettei hän tiedä mihin paikkoihin, erämaihin tai vuoristoihin hänet kutsutaan, – ja missä me silloin olisimme? Saisimme istua jossakin hotellissa vieraassa maassa, jonka kieltä sinä et puhu ollenkaan ja minä tuskin paremmin. Etkö ymmärrä äiti, että isän päätös jättää meidät tänne oli yhtä viisas kuin epäitsekäs hänenkin puoleltaan. Mutta semmoinen meidän isämme on! Hän ajattelee koko kansaa, kärsii itse ja luottaa meidän rakkauteemme niin paljon, että mekin olemme valmiit vähän kärsimään. Sillä mehän sentään olemme kotona!

»Semmoinen viisas poika Sinulla on, rakkaani! Häpesin ja iloitsin. Iloitsin, koska hän oli minunkin poikani. Ja tiedätkö, mitä hän teki? Hän laski kirjan kädestään, nousi ja tuli minun luokseni, kietoi kätensä kaulaani, suuteli minua otsalle ja sanoi:

»– Äiti, luuletko, etten ymmärrä sinua? Luuletko, ettei minulla ole ikävää? Kuinka en kaipaisi maailman parasta isää? Mutta muista, hän pyysi, että auttaisimme häntä. Emme saaneet ikävöidä, ainoastaan lähettää rohkaisevia ajatuksia. Hän luotti meihin. Pitäisikö meidän pettää hänen luottamuksensa? Katso minuun, äiti. Sano, että tahdot rakastaa isää oikealla, epäitsekäällä tavalla!

»Ja kun minä katsoin poikani suuriin, puhtaisiin silmiin, olin kuin enkelin edessä, – ja kuinka olisin muuta voinut kuin kyyneltyneenä kuiskata:

»– Tahdon, Ilmari, tahdon.

»Sinä näet, rakkaani, minkälaista elämää me vietämme täällä. Päivä päivältä näen enemmän Sinua pojassamme, ja kiittämätön todella olisin, jos en olisi tyytyväinen kohtalooni. Kyllä sitä olen, rakas Ensio, en enää aikaansaa semmoisia kohtauksia kuin tässä kertomani. Ole siis rauhassa meidän puolestamme. Me toivomme Sinulle vain kaikkea menestystä työssäsi ja olemme äärettömän uteliaat kuulemaan, mitä olet nähnyt ja kokenut.

»Ilmari lähettää isälleen sydämellisimmät terveisensä ja sanoo, että hän ei unohda hänelle asemalla lausumiasi viimeisiä sanoja, vaikka hän ei minulle kerro, mitä lienet hänelle kuiskannut. Jotakin hyvää se oli, Ensio, sen tiedän, ja minä olen Sinun ikuisesti kiitollinen ja Sinua rakastava puoliso

Ingrid.»

Istuin mietteissäni. Silmäni olivat kyynelissä, kun ajattelin armasta Ingridiäni ja jalon miehekästä poikaani. Vihdoin tartuin kynään ja kirjoitin vastauksen.

»Rakkaimpani. Kirjoitan Sinulle, Ingrid, mutta ajattelen teitä molempia. Siunaan Sinua ja siunaan Ilmariamme.

»Ensin kiitän Sinua riveistäsi, jotka toivat minulle uutta intoa ja uskallusta. On totta, että minun on ikävä teitä, mutta sehän on kaikkien ihmisten persoonallinen kohtalo: ei kukaan saa nauttia onnestaan yhtämittaa. Minun onneni on ollut niin pitkä ja niin suuri, että olisin suorastaan kiittämätön Mestarille, jos en nyt tekisi voitavaani totellakseni Hänen käskyään. Ei monellekaan miehelle ole suotu semmoista vaimoa kuin Sinä, Ingrid, eikä semmoista poikaa kuin Ilmari. *Ille faciet*, ajattelen aina hänestä, kun muistan omaa heikkouttani ja kykenemättömyyttäni, ja jos tämä harras toivoni jää paljaaksi unelmaksi – niinkuin maailmassa tavallisesti tapahtuu, – on se kuitenkin niin kaunis unelma, että tunnen saavani siitä voimaa omaan työhöni. Tähän saakka hän – Ilmarimme – joka tapauksessa on vastannut unelmieni tulevaa sankaria, ja suokoon Jumala, että hän voisi tulla siksi uuden ajan Lutheriksi, jonka tietä minä ym. koetamme

valmistaa ja jonka työ tulee ulottumaan yli koko kristityn maailman ja olemaan siunaukseksi kaikille kirkkoille ja – lahkoille.

»Te olette uteliaat kuulemaan, mitä minä tähän mennessä olen kokenut, mutta minulla ei ole aikaa eikä tilaisuutta vielä kirjoittaa tarkkoja muistelmia. Pääkohdat vain merkitsen muistiin päiväkirjaani, mutta lopullisen selontekoni voin kirjoittaa vasta kotiin palattuani. Siellä teidän luonanne voin koota ajatukseni paremmin ja nähdä muistoni asianmukaisessa perspektiivissä.

»Nyt voin vain mainita, että olen tavannut joitakuuta mielenkiintoisia henkilöitä, – erään suomalaisen rovastin, erään amerikkalaisen miljonääri-teosofin ja erään roomalaiskatolisen püspan. Kaikki ovat tehneet minuun erittäin hyvän vaikutuksen ihmisinä, mutta kuitenkin on sydämeeni jäänyt kuin suuri aukko. En ole saanut mitään lohtua enkä tyydytystä hengelleni, päinvastoin tuo uskonpuhdistuksen kaipuu on käynyt sielussani yhä voimakkaammaksi. Ainoa, mikä minua on ilahduttanut ja lohduttanut edellämainitsemini miesten suhteen, on, että hekin tuntevat tuota reformaation kaipuuta. Ja tiedättekö? Suomalainen kirkkoherra teki minuun syvimmän vaikutuksen. Hän oli niin inhimillisesti vilpitön, että itsekseni ajattelin: onkohan juuri Suomen kansa ja Suomen kirkko kutsuttu jotakin suurtyötä suorittamaan? Onkohan uusi uskonpuhdistus todella alkava Suomesta? Ja suokoon Jumala minulle anteeksi, että silloin ajattelin Ilmaria. Oman osuuteni siinä työssä tunnen ja tiedän, mutta se on pieni ja vaatimaton. Olkoon sitten varsinaisen työn suorittaja Ilmari tai kuka tuntematon tahansa, hänellä on siunaukseni ja hänelle rukoilen kaikkea armoa ja menestystä. Pääasia on, että työ tulee tehdyksi, sivuasia, kuka työn suorittaa.

»Kun ajattelen tätä nykyajan elämää tuhansine kiireineen ja vaatimuksineen, jotka varsinkin täällä Amerikassa niin elävästi pistävät silmiin, olisin valmis huudahtamaan Leo Tolstoi vainajan tavoin: pysähtykää toki ja ajatelkaa! Kuitenkin rakastan näitä ihmisiä. En tunne vain sääliä, tunnen myös iloista myötätuntoa. Kaikki ihmiset, joiden kanssa täällä olen joutunut tekemisiin, vaikuttavat vapailta, itsenäisiltä, reippailta. Ei ole orjan leimaa täällä niinkuin niin usein Euroopassa. Englantilainen luonne on pohjaltaan rauhallinen ja humoristinen, ja amerikkalaiset ovat kehittäneet sen kokonaiseksi elämän filosofiaksi. He uskovat, että kohtalo on suuressa määrin ihmisen omassa kädessä. Kun hän ponnistaa, käy hänen lopulta hyvin. Eivät suuret amerikkalaiset omaisuudet ole syntyneet ilman uskoa. Puhutaan vääristä keinoista, epäinhimillisestä sorrosta, jopa suorastaan suurten rikkauksien kokoamisen yhteydessä tapahtuneista rikoksista. En tiedä, syyttäjillä lienee syynsä ja tosiseikkansa arvostelunsa tukena. Minä vain tiedän, että miljonäärit, joita olen tavannut, jo tänä lyhyenä aikana ovat todistaneet minulle – ei sanoilla, vaan omalla persoonallisuudellaan – että he ovat tämän maan ehkä selvimmin ajattelevia, filosofisimpia ja uskonnollisimpia ihmisiä. He ovat kaikki valmiit tekemään jotakin ihmiskunnan hyväksi, mutta he ovat liian käytännöllistä väkeä uskoakseen tyhjiin haaveisiin. Sen tähden he tyytyvät perustamaan yliopistoja, rakentamaan kirkkoja tai kannattamaan jotakin lahkoa. Itsekkäitä ihmisiä he eivät ole. He kaipaavat Jumalaa ja jumalallista totuutta ehkä kiihkeämmin kuin useimmat, mutta suljettuja luonteita he ovat, jonkin verran ylpeitä ja epäluuloisia, mikä tietysti johtuu heidän asemastaan. Ei heitä paljon näe. Jos joskus näkee jonkun ajavan autossaan, voi helposti luulla, että tuossa ajaa vatsahappoinen ihmisvihaaja, joka ei tiedä mitä rahoilla voisi tehdä.

»Mutta johan olen pakoinut kyliksi. Nyt lähetän tämän kirjeen mukana mitä rakastavimmat ajatukseni. Voikaa hyvin, äiti ja poika, ja ottakaa vastaan lämmin syleilyni.

Isä.»

V WHITEWAY

Ja kaikki uskovaiset olivat yhdessä ja heillä oli kaikki yhteistä.
Ap. Teot 2: 44.

5.

Whitewayn pieni yhdyskunta oli todellinen keidas ympäröivässä Kaukaisen Lännen erämaassa. Joka puolella näkyi valtameren esihistoriallisessa aaltoilussa muodostamia hiekkavuoria, jotka särmikkäistä ja ilmeikkäistä ääriviivoistaan päättäen kätkivät allensa ties mitä salaisuuksia muinaisten jättiläisten elämästä ja taistelusta. Tasaiseen laaksoon oli satakunta perhettä rakentanut kolonian, työllä ja vaivalla saanut veden tulemaan jostakin läheisestä joesta ja iloisesti ahertaan muuttanut erämaan paratiisin puutarhaksi. Appelsiinilehtoja oli kaikkialla, mutta myös palmuja, sykomoreja, tammia, eucalyptuspuita, sypressejä ym., joita en tuntenut, sekä kaikenvärisiä kukkia ja ruusuja. Ilma oli täynnä tuoksua.

- Voitteko odottaa minua täällä? kysyin autonajajalta.
- Kyllä, mutta kuinka kauan aiotte viipyä?
- Pari tuntia.
- Kello on nyt kaksitoista. Ehdin hyvin ajaa kotiin ja olla täällä taas kello kaksi, jos niin sopii, ehdotti ajaja.
- All right, tulkaa hakemaan minua kahden tunnin perästä.

Pidän tästä amerikkalaisesta vapaudesta ja luottamuksesta. Ei tullut kysymykseen minkäänlainen epäily tai ennakkomaksu. Tervehtien sotilaallisesti ajaja lähti autossaan takaisin kaupunkiin, josta olimme tulleet ja johon oli noin kolmekymmentä kilometriä.

Minä puolestani käännyn pieneen puutarhakaupunkiin päin. Olin varta vasten pysähtynyt sen laidalle, sillä tahdoin kävellä ja katsella.

Läksin kulkemaan valtakatua pitkin, jonka molemmilla puolilla on puutarhoihin peitettyjä, tasakattoiseen espanjalaiseen tyyliin rakennettuja pikku taloja, osaksi valkoisiksi, osaksi punaisenruskeiksi maalattuja, vihreine ja sinisine ikkuna- ja ovikehyksineen. Sinisestä väristä en pitänyt, se oli liian espanjalais-venäläistä ja räikeätä. Mutta vihreä suli hyvin yhteen valkoisen kanssa.

Kaikki näytti kuitenkin runolliselta ja rauhalliselta kirkkaassa auringonpaisteessa.

Ihmisiä ei ollut paljon liikkeellä. Olihan arkipäivä. Kaikki häärsivät oranssilehdoissaan tai pelloillaan. Pieni, vaaleapukuinen tyttö tuli vastaani. Tervehdin ja kysyin:

- Voisitko, ystäväiseni, neuvoa minulle tien tämän kolonian johtajan, Mr. Newbergin luo?

Tyttö katsoi minuun suurilla vakavilla silmillään.

- Meillä ei ole johtajaa, hän selitti, – me olemme kaikki veljiä ja sisaria, setiä ja tätejä, isiä ja äitejä.
- Sepä hauskaa. No, tiedätkö, missä setä Newberg asuu?
- Tiedän kai, koska hän on minun isäni. Hän on toisten lasten setä.
- Sepä vielä hauskeempaa. Sitten varmaan näytät minulle tietä isäsi luo?
- Kyllä. Mutta vieras setä on hyvä ja odottaa hetken. Minä juoksen tästä varastotäidin luo saadakseni saippuaa ja teetä.
- Ethän viipyne kauan. Jos setä väsy odottamiseen?
- Enhän toki. Pari silmänräpäystä.

Kahdeksan-yhdeksänvuotias ihmisen alku juoksi tiehensä sivukadulle ja poikkesi johonkin taloon. Hänessä oli jotakin herttaisen pikkuvanhaa, mikä miellytti ja hymyilytti.

Ei todella kestänyt kuin parisen minuuttia, ennen kuin hän oli jälleen luonani pari käärröä kainalossaan. Läksimme reippaasti astumaan katua eteenpäin.

- Täällä taitaa aurinko paistaa aina ja joka päivä? kysyin pieneltä oppaaltani.
- Melkein aina, vastasi hän vakavana ja hieman huolestuneena, – harvoin on pilviä taivaalla. Mutta sadeaikana on taivas melkein yhtä mittaa harmaassa pilvessä ja silloin sataa niin että . . .
- Sade tekee silloin varmasti hyvää?
- Oi, kaikki kukat ovat silloin niin iloisia ja puut ja maat ja pellot ja kaikki. Katsokaas, setä, me kyllä kastellemme useita kertoja viikossa ja kyllä kaikki ovat iloissaan, mutta emme voi antaa heille aivan kylliksi, kun vesi tulee niin kaukaa.
- Ymmärrän. No mikä sinun nimesi on, pikku ystäväni?
- Nellie.
- Sinulla on kai paljon ystäviä ja leikkiveriteitä?
- On, Maggie on paras ystäväni, ja sitten on Lissie ja Jessie ja Sally. Mutta pojista minä en pidä niin paljoa, vaikka isä sanoo, että meidän pitää rakastaa kaikkia.
- Aivan niin, mutta eihän kaikista voi yhtä paljon pitää.
- Niin, eikö totta? huudahti pikku Nellie ja katsahti minuun iloisesti. – Kyllä minä koetan rakastaa kaikkia poikiakin, mutta Pat on niin iso ja lihava ja Lorenzo tekee aina, aina kiusaa.
- Kiusanteko kuuluu poikien luonteeseen, siitä ei huoli välittää. Eivät he sillä pahaa tarkoita. Mutta varmaankin käynte koulua?
- Käymme, ja se on niin hauskaa. Täti Lindy on niin kiltti. Hän opettaa meitä.

- Miksi sinä, Nellie, et nyt ole koulussa? Onko teillä välitunti?
- Pikkutyttö katsoi minuun kummastuneena.
- Mutta nythän on torstai, hän sanoi erikoisella äänenpainolla.
- Niin on. Ettekö torstaina käy koulussa?
- Eihän toki. Torstai on aina vapaa.
- Vai niin. No onko sunnuntai myös?
- Tietysti. Eikö setä sitä tiedä?
- Minä arvasin. Täällä Amerikassa muuten lauantaina ja sunnuntaina on koululaisilla vapaata. Mutta katso, Nellie, jos kaikki tietäisin, enhän olisi tullut tänne oppimaan.
- Oppimaan! Tuleeko setä meidän kanssa kouluun?
- Tuskin sitä. Siihen taidan olla liian vanha. Kävin jo kouluni, kun olin lapsi ja nuori. Mutta meillä ei ollut vapaata torstaina eikä lauantaina. Meillä oli vain sunnuntai vapaa.
- Sehän oli ikävä. Voi, kuinka viikko mahtoi olla pitkäl!
- Kyllä se olikin, rakas Nellie. Te olette onnellisia täällä, kun teillä on kaksi päivää viikossa vapaana.
- Niin, mutta torstaihan on Jupiterin päivä, ja isä sanoo aina, että Jupiter on aurinkokunnan suurin planeetta, ja meidän täytyy kunnioittaa Jupiteria melkein yhtä paljon kuin aurinkoa, vaikka emme Jupiteria paljon näekään.
- Sehän on mainiota. Sitten sinä, Nellie, kai tunnet aurinkokunnan muutkin planeetat?
- Totta kai. Tämä meidän maapalloamme on planeetta ja Mars ja Venus ovat vielä lähempänä aurinkoa kuin maa. Sitten on Jupiter ja Saturnus ja Uranus ja Neptunus.
- Entä mihin jätit Kuun, joka niin kirkkaasti paistaa öisin?
- Eihän kuu paista joka yö yhtä kirkkaasti. Vain täysikuun viikolla. Enkä minä kuuta unohtanut, mutta eikö setä tiedä, että kuu ei kierrä aurinkoa niin kuin muut planeetat? Kuu kiertää meidän maapalloamme.
- Se on totta. Sinä, pikku Nellie, taidat olla vallan tavaton tähtitieteilijä?
- En ole ollenkaan tavaton osaamisessani. Lorenzo erimerkiksi osaa paljon enemmän. Hän muistaa, kuinka kaukana maa on auringosta ja kaikkea. Mutta minä rakastan taivaan katselemista illalla, kun on pimeä.
- Varmasti sinulla on jokin lempitähti?

– On, minulla on Vega. Lorenzolla on Sirius ja hän sanoo, että Sirius on suuri aurinko, vielä suurempi kuin meidän aurinkomme, mutta Lorenzo tekee aina kiusaa.

– Mutta Sirius on todella vielä suurempi aurinko kuin meidän, ja Lorenzo on puhunut totta.

– Onko? sanoi pikku toverini ja katsoi miettiväisenä minuun. Hetken perästä hän lisäsi kysyväisenä:
– Mutta silloinhan setä tietää näistä asioista yhtä paljon kuin Lorenzo?

– Ehkä enemmänkin, vastasin hymyillen. – Olenhan vanha setä. Eikö isäkin tiedä asioista enemmän kuin Lorenzo?

– Tietysti. Isä tietää kaiken, vaikk'ei hän sitä itse myönnä. Mutta hänhän on isä.

– Eikö sitten Lorenzolla ole isää?

– Ei, hän on kuollut.

– Mutta toisilla lapsilla on isänsä. Minäkin olen isä, ja minulla on poika.

– Onko hän yhtä viisas kuin Lorenzo ja onko hänkin yhtä kiusallinen?

– Kuinka vanha Lorenzo on? kysyin naurahtaen.

– Neljätoista vuotta vanha.

– Ja minun poikani on seitsemätoista. Hän on jo jättänyt kiusanteot. Mutta hän luultavasti tietää vielä enemmän kuin Lorenzo.

Tyttö katsoi minuun kummastuneena, melkein epäillen.

– Mikä hänen nimensä on? hän kysyi.

– Hänen nimensä on Ilmari.

– Ilmari, voi kuinka hassu nimi!

– Onko se sinun mielestäsi ruma?

– Ei, se on vain niin mukava. Ei kenenkään nimi täällä ole Ilmari.

– Sen uskon. Ilmari on suomalainen nimi.

– Suomalainen? Onko setä tullut Suomesta?

– Olen. Tiedätkö, missä Suomi on?

– Totta kai. Se on pieni maa Pohjois-Euroopassa. Mutta sinne on hirmuisen pitkä matka täältä. Se on aivan toisella puolella maapalloa. Onko setä matkustanut koko sen pitkän matkan laivassa ja junassa?

– Olen. Sinä, Nellie, joka niin paljon tiedät, osaat kai laskea, kuinka pitkä matka se on?

– En minä paljon tiedä. Tiedän hyvin vähäisen. Enkä minä osaa sitä matkaa tarkalleen laskea näin äkkiä, mutta arvaan, että se on noin kymmenentuhatta mailia.

– Oikein arvattu, kultaseni. Saako setä ottaa sinut syliinsä?

– Saa, sillä minä pidän sedästä paljon, mutta kyllä minä jaksan kävellä, eivätkä nämä pussit paljoa paina.

– Rakas pikku Nellie, minä olisin vain tahtonut puristaa sinua sydämelleni, sillä minäkin pidän sinusta niin paljon.

– Se kyllä käy. Minä lasken maahan nämä kääröt.

Ja pieni Nellie asetti pussinsa varovasti tielle. Minä kumarruin ja otin hänet syliini. Hän kietoi kätensä kaulani ympäri, hymyili kuin enkeli ja suuteli minua – keskelle suuta. Ajattelin liikuttuneena, että jos toiset lapset Whitewayssa ovat kuin tämä Nellie, silloin Whiteway on maallinen paratiisi. Mutta – eivätkö lapset kaikkialla ole samanlaisia? Taivaista tulleita enkeleitä, ellemme me heitä turmele opeillamme ja menoillamme?

Laskin tytön takaisin maahan. Varovasti hän otti pussinsa taas kainaloonsa ja sanoi:

– Setä, nyt ollaan kohta kotona.

– Joko? kysyin melkein pettyneesti, sillä olisin kävellyt vaikka kuinka kauan tuon pikku olennon seurassa. – Mutta sano sedälle, Nellie, kuinka vanha sinä olet?

– Kahdeksan vuotta vanha. Mutta katso, setä, nyt olemme perillä.

Olimme poikenneet syrjäkadulle. Olimme jonkin aikaa seuranneet tiheätä pensasaitaa ja saavuimme nyt leveälle porttiaukolle, josta näkyi puita ja kukkaistutuksia ja niiden takaa hämmöttävä matala pitkähäkö rakennus. Käännyimme portista sisään, seurasimme leveätä ajotietä, joka puoliympyränä kiersi korkeata kukkaspensaikkaa, ja jouduimme siten talon pylväskuistikon eteen. Nousimme sinne, pikku Nellie pyysi minua odottamaan, sillä aikaa kun hän juoksi isälle ilmoittamaan tulostani.

– Mutta mikä on sedän nimi? Olin vallan unohtaa, hän ovella käännähtäen huudahti.

– Kotka. Osaatko ääntää oikein?

– Kotka. Miksi en osaisi ääntää?

Ja hänen ääntämisensä oli paljon näppärämpi kuin Washingtonin herrojen. Mutta olihan ero siinä, että tohtori Madison ja hänen hovimestarinsa olivat vain nähneet nimen painettuna.

Minun ei tarvinnut kauan odottaa, ennen kuin Nellien isä, ystävällinen ja henkevän näköinen mies ilmestyi kuistikolle.

– Hyvää päivää, tohtori Kotka, ja monet kiitokset kirjeestänne. Odotin teitä, mutta ihmeellistä, etten kuullut auton ääntä.

– Ei mitään ihmettä, Mr. Newberg. Pysäytin auton kaupunkinne laidalle, selitin kätellessämme. – Teidän pieni, suloinen tyttärenne johdatti minut tänne.

– Ja väsytti teidät varmaan puhelullaan, hyvä tohtori. Hän on semmoinen suulas pikku hupakko.

– Päinvastoin. Luulen, että tulimme hyviksi ystäviksi. Minä muuten rakastan lapsia.

– Teillä lienee omiakin?

– On poika, mutta hän ei ole enää pikku lapsi. Seitsemäntoistavuotias ylioppilas.

– Onnittelen teitä. Minäkin usein ajattelen, että olisin onnellinen, kun näkisin poikani, joka on neljätoista vuotta vanha ja kohta lopettaa keskikoulukurssinsa, valitsevan itselleen elämänuran, jääköön hän sitten maanviljelijäksi tänne tai menköön johonkin yliopistokollegioon lukujaan jatkamaan. Mutta istukaamme, hyvä herra tohtori. Vai onko teistä liian kuuma täällä? Voimme myös siirtyä sisään.

– Kiitos. Pidän tästä ulkoilmasta. Meillä on niin vähän aurinkoa Suomessa, että tämä lämpö on minusta kerrassaan ihanaa.

Istuuduimme mukavaan asentoon korituolien tyynyille ja Mr. Newberg sanoi:

– Suomessa, niin. Te tulette todella kaukaa, tohtori Kotka, ja kirjeestänne päättäen varta vasten tutkimaan eräitä uskonnollisia asioita. Se on kuin pyhiinvaellusta, mutta hyvin harvinaista laatua.

– Se on tutkijan pyhiinvaellusta. Tänne teidän luoksenne olen nimenomaan tullut sen tähden, että kerran satuin lukemaan pienen teoksenne kristityn elämästä. Siinä oli minusta jotakin uutta, semmoista, jota olin kaivannut, – käytäntöä, ei vain sanoja. Nähkääs, minua on pitkin elämäni ahdistanut ajatus tulevasta uskonpuhdistuksesta, olen uskontoja tutkinut, olen myös tutustunut teosofiaan ja nykyaikaiseen spiritismiin, olen monessa suhteessa omaksunut Tolstoin näkökannan, mutta valmistelen yhä hengessäni tuon uskonpuhdistuksen suuntaviivoja.

Tunsin puhuessani, että Mr. Newbergin katse seurasi minua ankaran tarkkaavasti.

– Teidän tienne on nähtävästi joka kohdassa ollut minunkin tieni, hän lausui vakavasti.

– Niinkö? Aavistukseni oli siis oikea. Minusta on nimittäin koko ajan tuntunut, että teiltä saisin kuulla jotakin oikeasta kristinuskosta. Olen tällä matkalla keskustellut sekä luterilaisen että katolilaisen papin kanssa ja myös valistuneen teosofin kanssa, mutta kukaan heistä ei ollut selvillä asioista, vaikka jokainen myönsi, että reformaatio oli tarpeen. Luterilainen rovasti oli selvillä siitä, että helvetinoppi oli poistettava kirkosta, roomalainen piispa taas tunsu vuorisaarnan viidet käskyt, mutta sanoi, että kirkko aina oli pitänyt ne esoteerisina vain papeille ja munkeille aiottuina.

– Kunpa edes papit ja munkit sitten olisivat noudattaneet elämässään Jeesuksen käskyjä! huudahti Mr. Newberg. – Minusta melkein tuntuu, että piispa liioitteli. Myönnän mielihyvin, että katolinen kirkko on kasvattanut monta uskonnollisesti puhdistettua, jaloa luonnetta, oli ne pyhimyksiksi tunnustettuja tai ei, mutta onhan se toiselta puolen silloin menetellyt rikollisesti, jollei se ole kansalle opettanut niin hyvin tuntemiaan vuorisaarnan käskyjä. Puhe esoteerisesta opista on vaarallista puhetta, kun alamme itse määritellä, ken on arvokas kuulemaan sisäisistä opeista, ken ei. Minun käsittääkseni Kristus puhui avonaisesti kaikille, mutta jätti jokaiselle itselleen arvosteltavaksi, kumpaan leiriin hän kuului. Sehän on jokaisen yksilön omantunnon asia.

- Juuri niin, Mr. Newberg, niin minäkin ajattelen.
- Mutta mitä mainitsemanne teosofi arveli?
- Hän oli sitä mieltä, että tuleva uskonpuhdistus vaati edellytyksenä, että kaikille kansoille oli opetettava Madame Blavatskyn esittämät teosofiset opit jälleensyntymisestä, karmasta, Mestareista jne.
- Sangen viisaasti ajateltu, sanoi Mr. Newberg. Teosofinen käsitys uskontojen yhdenvertaisuudesta on erinomainen valmistus Kristuksen opin ymmärtämiselle. Mutta samalla se on kuoppa, johon laiskuudessamme lankeamme, jollemme alati etsi eteenpäin.
- Te ihan otatte sanat suustani, Mr. Newberg.
- Näen, rakas tohtori, että välillämme vallitsee suuri yhtäläisyys katsantokantojen suhteen. Kertokaa minulle, kuinka te löysitte vuorisaarnan käskyt, jotka kristityille yleensä ovat tuiki tuntemattomat.
- Se ei ollut minulle vaikeata. Suuri venäläinen kirjailija ja totuudenetsijä Leo Tolstoi näytti minulle sen tien.
- En ihmettele vastaustanne, sillä Tolstoi avasi saman tien minullekin. Häntä luettiin paljon täällä Amerikassa, silloin kun hänen avullaan suuri joukko duhoboreja pääsi siirtolaisina Kanadaan. Mutta eivät monetkaan ymmärtäneet hänen kristinuskoaan. Se tuntui heistä vain ylivoimaiselta eettiseltä ponnistukselta, johon ei tavallisella ihmisellä ollut edes aikaakaan. Kukaan ei aavistanut, että se oli ensimmäinen askel onneen ja totuuteen. Jeesuksen käskyjen noudattaminen yksin tekee ihmisen kristityksi, mutta vasta kun hän siinä mielessä on kristitty, tulee hän kastetuksi taivasten valtakuntaan.
- Te puhutte kuin omasta sydämestäni. Mutta voisitteko kertoa jotakin omasta kehityksestänne?
- Mielelläni, rakas tohtori. Olin nuoruudessani jonkinlainen totuudenetsijä, aloitti Mr. Newberg vähän mietittyään. – Sanon »jonkinlainen», sillä en ollut tieteilijä enkä filosofi, olin vain yksinkertainen liikemies, joka onnistui hommissaan. Minulla oli perittyä omaisuutta, ja se lisääntyi nopeasti. En ollut kuin kolmenkymmenen iässä, kun minut jo luettiin »onnen poikien» joukkoon, sillä omistin toistakymmentä miljoonaa. Äkkiä minua kohtasi kauhea suru. Oli kaksi olentoa maailmassa, joiden puolesta elin: äitini ja nuori vaimoni. Kuukauden sisällä he molemmat kuolivat. Elämäni tuli tyhjäksi ja kolkoksi. Kaikki mikä siihen saakka oli ollut selvää, luonnollista, täynnä viehätystä, kävi yht'äkkiä mauttomaksi. Kuumeinen puuhaaminen, syöminen, nukkuminen, seuraelämä, teatterit, konsertit, kirjat – kaikki nyt herätti minussa vain inhoa. Olin kyllä lukenut teosofiaa, jopa tottunut ajattelemaan elämää jälleensyntymisen ja karman kannalta. Se on karmani, sanoin itselleni, karmani, että kadotin molemmat rakkaimpani. On alistuttava karman tahtoon. Onni ei aina seuraa myötä. Täytyy elää ja olla olemassa, vaikka kaikki riistetään. Mutta minä vastasin sydämessäni näihin ajatuksiin: olisipa karma eli kohtalo ottanut kaiken omaisuuteni, – silloin olisin voinut ryhtyä luomaan uutta. Mutta äitini ja vaimoni ovat korvaamattomat: he ovat menneet eivätkä koskaan palaa, ja heidän mukanaan hävisi elämäni sisällys. Mitä varten minä enää olen olemassa? Minussa ei ollut rahtuakaan itämaalaista nöyryyttä. Minua ei hetkeksikään tyydyttänyt ajatus, että »niin oli kirjoitettu» eli sallittu. Koko henkeni ja sieluni kapinoi. En tahdo olla olemassa, sanoin itselleni, sitä varten, että eläisin, söisin, nukkuisin ja tekisin niin sanottua työtä. Jos minun vielä pitää elää, täytyy minun tietää, mikä on tehtäväni elämässä. Rikkauden haaliminen ei voi itsessään olla elämäntehtävä. Täytyy olla tarkoitus, mitä varten omaisuutta kootaan. Ja tiedättekö, rakas tohtori? Kun kerran istuin mietteissäni, tuli mieleeni eräs kertomus evankeliumista, jonka lapsena olin lukenut. Nuori rikas mies tuli Jeesuksen luo ja kysyi, mitenkä voisi päästä taivasten valtakuntaan. »Myy mitä sinulla on, ja'a köyhille ja seuraa minua», vastasi Jeesus. Ja

nuori mies kääntyi ja läksi pois alakuloisena. Muistaessani tuon pienen kuvauksen tunsin melkein raivoa sielussani. Kuinka ihminen saattaa olla niin tyhmä: Mestari on maan päällä, Häneltä voi mennä kysymään, Hän antaa neuvon, ja mies ei sitä noudata! Kuinka saattaa olla niin raukkamainen! Jos minä olisin ollut tuon miehen tilalla, niin totta tosiaankin –! Elin hetken näissä tunnelmissani, mutta äkkiä juolahti mieleeni uusi ajatus: entä jos tuo Jeesuksen neuvo ei ollut hetkellinen ja tilapäinen, vaan annettu kaikille rikkaille, jotka kysyvät, mitä heidän on tehtävä elämällään! Entä jos se on minullekin annettu! Voitteko ymmärtää, tohtori Kotka, että ajatellessani, että Jeesuksen neuvo oli minuakin varten, tunsin äkkiä ihmeellisen autuuden ja rauhan tunteen?

– Kyllä, aivan hyvin, nyökäytin vastaukseksi.

– Minäpä teen, niinkuin Jeesus on käskenyt, ajattelin, ja kuvittelin hengessäni, millä tavalla jakaisin omaisuuteni. Niille ja niille hyväntekeväisyyslaitoksille ja niitä oli monta. Ne kovasti ilostuisivat ja kunnioittaisivat minua ja minun nimeni tulisi kuuluisaksi. Hyi, ajattelin samassa, eihän Jeesus niin käskenyt. Hän sanoi: ja'a omaisuutesi köyhille. Minun pitää itse antaa ilman välikäsiä, mitä minulla on, niille, jotka ovat avun tarpeessa. Ja samassa näin hengessäni monta perhettä, jotka kärsivät puutetta ja joille apu oli tarpeen. Kävisinkö siis heidän luonaan? Mutta onko varmaa, että ne, jotka minut tunsivat, ottaisivat rahaa vastaan minun kädestäni? Siinä oli vaikea kysymys. Parempi olisi lähettää heille tuntemattoman ystävän shekki postissa. Niin, se olisi parempi. Mutta äkkiä kääntyivät ajatukseni toisaanne: Mitä itse tekisin? Kirjeitäkö vain lähittäisin ja shekkejä? Eihän sen puuhan tarvinnut kovin kauan kestää: Vähemmässä kuin vuodessa olisin päässyt omaisuudestani. Entä sitten? Pitikö minun sitten aloittaa uutta rahojen keräämistä – vai säästäisinkö heti alussa semmoisen summan itseäni varten, että aina tulisin toimeen tyhjätoimittajana? Hyi, siinä sitä taas oltiin. Samassa välähti mieleeni, että Jeesuksen neuvossa oli toinenkin puoli: »ja seuraa minua». Mitä se oli? Mitä merkitsi Jeesuksen seuraaminen? Eihän se voinut tyhjentyä tuohon rikkauden jakamiseen köyhille? Jeesus nimenomaan lisäsi edelliseen neuvoonsa: ja seuraa minua. Tarkoittiko tämä vain rikasta nuorukaista, jonka piti lähteä Jeesuksen kanssa vaeltamaan ympäri maata, kun hän oli vapauttanut itsensä omaisuudestaan? Eikö sillä neuvolla ollut mitään yleistä tarkoitusta? Enkö minä esimerkiksi voisi seurata Jeesusta? Olihan itse asiassa hullua edellyttää, ettei viisaan Mestarin neuvo ollut yleispätevä, ettei se kelvannut tänään yhtä hyvin kuin tuhat yhdeksänsataa vuotta sitten. Tietysti se oli minullekin annettu, tietysti minunkin piti osata seurata Jeesusta.

Mr. Newberg vaikenä hetkeksi ja jatkoi sitten:

– Silloin, rakas tohtori Kotka, täytti sieluni suuri hämmästyks. Huomasin näet, etten tiennyt mitä oli Kristuksen seuraaminen. Siitä kyllä puhuttiin. Olihan se joka saarnaajan huulilla. Mutta jos sattumalta kysyin joltakulta, en saanut selvää, yksinkertaista vastausta. He mumisivat jotakin rakkaudesta Jumalaan ja lähimmäisiin, mutta heidän katsannossaan oli aina jotakin, joka tympäisi, – jotakin farisealaista, ulkokullattua. Ja he käänsivät aina puheen ihmisen heikkouteen ja syntisyyteen, selittäen, kuinka mahdotonta ihmisen oli minkäänlaisilla teoilla pelastaa sielunsa. Se oli tehtävä uskossa ja uskon kautta Jumalan armoon meidän Vapahtajassamme. Jumala yksin voi pelastaa sielumme ikuisen autuuteen. Ja kun minä huomaustin, että kysymys ei ollut kuolemanjälkeisestä autuudesta, vaan Jeesuksen seuraamisesta nyt täällä maan päällä, niin kaikki melkein kauhistuivat. He eivät ymmärtäneet minun epäuskoani. Turvauduin teosofisiin kirjoihini. Teosofia puhui nimenomaan Mestarien seuraamisesta. Olcottin »Buddhalainen Katekismus» esitti selvin sanoin, millä tavalla Buddhaa oli seurattava, mitä käskyjä Buddha oli antanut jne. Mutta ihme kyllä en löytänyt selvää esitystä Jeesuksen seuraamisesta. Madame Blavatsky puhuu kyllä ohimennen kirjassaan »Teosofian avain» Kristuksen ja vuorisaarnan opetusten seuraamisesta ja puhuu niistä erittäin kunnioittavasti, mutta ei hänkään nimenomaan selitä, mitä nämä opetukset ovat. Ymmärtäkää, tohtori, – minä pidän H. P. B:tä erinomaisessa arvossa ja uskon, että hän tiesi näitäkin asioita, vaikka hänen työnsä koski koko maailmaa eikä kristikuntaa yksin. Hän ei puhunut erikoisesti yhdestäkään uskonnosta, vaan aina kaikista. Sen tähden on luonnollista, ettei hänkään voinut minua tässä kohden opastaa.

Taas Mr. Newberg oli vähän aikaa mietteissään, ennen kuin hän jatkoi:

– Tavallaan H. P. B. sen kuitenkin teki. Eräässä artikkelissaan, joka sattui käsiini, hän kirjoitti maanmiehestään Leo Tolstoista ja sanoi hänestä, että hän melkein oli suorittanut suuren alkemiallisen työn, s. o. yhdistänyt ylemmän ja alemman minän. Ja hän, Tolstoi, oli tehnyt sen Kristuksen opetuksia seuraamalla.

– Tunnen tuon H. P. B:n kirjoituksen, pistin väliin, – sen nimenä on »Mitä on elämä?»

– Aivan oikein. Kas, te muistitte, tohtori, ja minä olin unohtanut artikkelin nimen. No, se kai riippunee siitä, että te olette oppinut mies, minä vain tällainen työntekijä. Mutta jatkakaamme. Tahdoin päästä siihen, että H. P. B:n kirjoitus herätti mielenkiintoni Tolstoita kohtaan, ja kun en osannut venäjän kieltä, tilasin heti kirjakaupasta kaikki ne hänen teoksensa, jotka oli julkaistu englannin kielellä. Niitä olikin iso joukko – romaaneja, novelleja ja uskonnollisfilosofisia teoksia. Nämä jälkimmäiset luin ensin. Ja kuinka nyt lyhyesti kuvaisin, miten minun kävi? Hämmästyin, heräsin, synnyin kuin uudestaan. Sain tutustua Jeesuksen osoittamaan tiehen, siihen uuteen elämään, jonka hän avasi ihmiskunnalle. Tehän tunnette nämä asiat, tohtori Kotka, eikä minun tarvitse niitä kertoa. Vuorisaarnan käskyt, autuudenjulistukset, köyhyyden huolettomuus, rakkaus kaikkia kohtaan, – kaikki selvisi minulle. Ja oletteko huomannut, rakas ystävä, että kaikki riippuu siitä, että ensin käsitämme neljännen käskyn. Jollei se meille selviä, emme näe järkeä missään.

– Olette oikeassa, Mr. Newberg. Pahan vastustamattomuus on koko rakennuksen kulmakivi. Ilman sitä kaikki hajoaa.

– Juuri niin. Jeesus meni kuolemaan sen näkemyksen ja uskon nimessä.

– Kertokaa edelleen, rakas Mr. Newberg. Mitenkä asiat kehittyivät? Kuinka tänne jouduitte?

– Kesti kyllä jonkin aikaa, ennen kuin olin selvillä itsestäni ja elämäntehtävästäni. Olin kyllä ensin valmis heittämään rahani köyhille, mutta sitten tulin ajatelleeksi – ja siinä teosofia minua auttoi, – että olin vastuullinen omaisuuteni käytöstä. Se ei ollut minun, se oli Jumalan. Minä olin vain huoneenhaltija. Olin saanut talentin – ehkä useampia. Pitikö minun nyt kaivaa ne maahan, heittää ne käsistäni henkisessä laiskuudessa, vai pitikö minun panna ne korkoa kasvamaan, niinkuin Jeesus vertauksessa esittää? En kauan epäröinyt. Minun piti tietysti käyttää ne Jumalan valtakunnan palvelukseen – ei umpimähkään ihmiskunnan tai joidenkuiden sen yksilöiden hyödyksi, vaan sillä tavalla, että ne edistäisivät, kuten sanoin, Jumalan valtakunnan asiaa. Ja mikä on Jumalan valtakunta? Se on ikuinen elämä alulle pantuna täällä maan päällä. Se on nykyhetken elämä, ja nykyhetki on ainoa aika, jonka varmuudella omistamme. Se on elämä ja työ, jossa pahan mahdollisuus vähenee mahdollisimman pieneksi. Se on elämä, joka on houkuttelevana hyvänä esimerkkinä toisille. Se on ensimmäisten kristittyjen elämä.

– Se on varmasti tämän Whitewayn yhdyskunnan elämä, sanoin ja sydämeni oli täynnä kunnioitusta. – Mutta miten saitte sen aikaan?

– Oh, oma osuuteni oli siinä vain se, että ostin tämän melko suuren maa-alan, rakensin mökin itselleni ja aloin viljellä peltojeni. Tietysti Whitewaysta ei olisi tullut mitään, jos olisin yksin tänne jäänyt. Mutta minä ilmoitin –

– Millä tavalla ilmoititte?

– Suoraan sanoen lehdissä, vastasi isäntäni leikkisästi hymyillen. – Tämä on ehkä teidän, eurooppalaisten mielestä kovin outoa. Se muistuttaa kuuluisia naimailmoituksia. Mutta voin vakuuttaa teille, että Whiteway syntyi sillä tavalla.

– Miten ilmoititte?

– Ilmoitin yksinkertaisesti, että kaikki – perheet tai yksityiset – jotka halusivat elää kristittyä elämää esim. siten kuin Tolstoi on sitä kuvannut, ja luopua omaisuudestaan yhteiseen kassaan, voisivat toteuttaa unelmansa tulemalla tänne erämaahan. Ensin heidän tuli kirjoittaa minulle. Sanottakoon amerikkalaisista mitä vain, mutta he ovat innostuneita uusiin aatteisiin ja kaiken käytännölliseen toteuttamiseen. Sain niin paljon kirjeitä ja anomuksia, että minulle jäi vain tehtäväksi valita parhaimmat ja vastata toisille, että he jonkin vuoden tai parin kuluttua voisivat kysyä uudestaan. Kun sanon parhaimmat, tarkoitan köyhimmät. Ainoastaan pari vilpitöntä rikasta otin heti mukaan. Tietysti huhu minun »kääntymisestäni» oli levinnyt. Lehdet kirjoittivat »tunnetusta miljonääristä, joka oli tullut tolstoilaiseksi kristityksi» jne. Mutta semmoinen asia otetaan aina vakavalta kannalta täällä Amerikassa. Sen tähden ei ollut onnenonkijoita tänne pyrkimässä. Vakavaa väkeä vain. Ihmisiä, jotka sielunsa koko riemulla ja voimalla pakenivat pois synnistä puhtaampaan elämään.

– Täten Whiteway on todella onnistunut hanke? kysyin.

– Mielestäni se on. Olemme olleet täällä kaksikymmentä vuotta. Alussa meitä oli kymmenkunta perhettä, mutta nyt meitä on kolmatta sataa. Minäkin menin täällä uusiin naimisiin. On täällä naimattomiakin, mutta yleensä suosimme avioliittoa. Talouselämämme on tavallaan kommunistinen. Meillä on yhteinen rahasto, joka karttuu uusien tulokkaiden omaisuudesta ja maailmalle myydyistä työmme tuotteista ja josta palkat ja avustukset maksetaan. Sen avulla myös rakennamme taloja ja teitä, ostamme maailmalta mitä tarvitsemme, laitamme uusia peltoja ja puutarhoja jne.

– Kuka johtaa ja määrää asioita? Ymmärsin jo tyttärenne puheesta, ettei kukaan yksityinen ole täällä hallitsijana?

Mr. Newberg hymyili.

– Vai ehti Nellie senkin jo teille selittää, – lapset ovatkin hyvin tietoisia siitä, että kaikki täällä ovat yhdenvertaisia. Alussa istuimme itse asiassa kaikki neuvospöydässä, mutta kun lukumäärämme kasvoi, täytyi meidän valita jonkinlainen neuvosto, joka pitää asioista huolta. Se ei ole mikään parlamentti, pikemmin se on hallitus. Siinä on kaksitoista jäsentä ja puheenjohtaja on kolmastoista. Jäsenet valitaan seitsemäksi vuodeksi, mutta voidaan valita uudestaan. Jos sattuu vakanssi, astuu varajäsen tilalle. Varajäseniä on myös kaksitoista.

– Millä tavalla nämä jäsenet valitaan?

– Suuressa yhteisessä juhlassa, jossa kaikilla on äänivalta.

– Kaikilla? Lapsillakin?

– Ei. Puhuin ajattelemattomasti. Tarkoitin kaikilla, jotka ovat täyttäneet kolmekymmentä vuotta, – miehillä ja naisilla.

– Onko aina tapahtunut hallituksen vaihdos? Tarkoitan aina seitsemän vuoden perästä?

– Ei koskaan. Hallituksen jäsenet ovat vaihtuneet vain sairauden tai kuoleman vuoksi. Yhdeksän niistä on istunut neuvospöydässä kaikki nämä kaksikymmentä vuotta.

- Sehän on kiinnostavaa. Eikö täällä ole mitään kunnianhimoa?

Mr. Newberg melkein nauroi.

– Rakas tohtori Kotka, hän sanoi, – älkää unohtako, että tämä on kristitty seurakunta. Meillä ei ole poliittisia intohimoja. Tässä todella ajatellaan vain yhteistä hyvää.

– Niin, kyllä Whiteway yhteiskuntana ja pienenä valtiona valtiossa sitten on aivan toisenlainen kuin esim. bolshevistinen Venäjä, joka myös harrastaa kommunismia.

– Mutta tohtori Kotka, huudahti Mr. Newberg kauhistuneena, – ettehän suinkaan näe mitään yhteistä Whitewayn ja Venäjän välillä. Venäjän kommunismi ei ole kristillistä kommunismia, se on »tieteellinen» kommunismi, – eikä se voi onnistua. Väkivallalla ja mahtisanalla onni ei astu maan päälle. Onni kuuluu taivasten valtakuntaan: Se alkaa yksilöstä ja yksilöt muodostavat yhteiskunnan, – s.o. pieniä yhteiskuntia. Koska näistä syntyy suurempi valtakunta, on ainakin minun silmissäni niin kaukainen tulevaisuuden asia, etten uskalla siitä edes uneksia. Kristinusko ei ole haavetta, se on elämää. Jeesuksen seuraaminen ei tapahdu sanoissa, kuten suurissa kristillisissä valtakunnissa, vaan työssä ja teossa, – ja huomataksa: aina ensin ajatuksessa. Ihmisen täytyy kasvattaa ajatus- ja mielikuvituselämäänsä – tai ehkä paremmin sanoen: antaa sen kulkea omaa luonnollista tervettä uraansa, sillä kuten eräs kirkkoisä sanoi: ihmisen sielu on luonnostaan kristitty.

- Entä jos joku teidän koloniassanne väsyisi ja tahtois palata takaisin ns. maailmaan?

– Hänellä on täysi vapaus tehdä niin. Antaisimme hänelle siunauksen ja jonkin summan rahaa – ainakin niin paljon kuin hän toi mukaansa omaisuutta tänne tullessaan.

- Onko tätä tilaisuutta hyväksi käytetty?

– Ei koskaan. Kerran eräs veljistämme tuli jostakin syystä tyytymättömäksi ja ilmoitti haluavansa erota meistä. Kutsuimme hänet hallituksen kokoukseen ja ojensimme hänelle rahasumman, ilmaisimme surumme siitä, että ystävä tahtoi poistua, mutta toivotimme hänelle kaikkea onnea ja sanoimme, että olemme aina ovat auki, jos hän haluaa palata. Hän otti rahat ja läksi. Mutta tiedättekö? Puolen vuoden perästä hän tuli takaisin – ja hän on nyt yksi hartaimpia, parhaimpia ja viisaimpia veljiämme.

– Entä lapset ja nuoret? Tai paremmin sanoen nuoret. Ovatko he tyytyväisiä ja onnellisia nykyisissä oloissaan?

– He lukevat maantiedettä ja historiaa, heille kerrotaan maailman valtakunnista ja uskonnoista, Amerikan Yhdysvaltojen vapaamielisyydestä, suurkaupungeista ja niiden elämästä, ja kun he ovat osoittaneet olevansa havaintokykyisiä ja ajattelevia, lähetämme heidät maailmaan. He saavat rahasumman käteensä ja saavat matkustaa ja palata, kun rahat loppuvat, tai jäädä sille tielle. Tahdon heti sanoa: kukaan ei ole jäänyt. He selittävät, että elämä Whitewayssa on niin kaunista, niin sisältörikasta, niin henkeväää, että maailman melu ei heitä miellytä.

– Onko teillä täällä minkäänlaista kirkkoa ja jumalanpalvelusta, joka olisi omiansa nuoria viehättämään ja sitomaan?

– On ja ei. Kirkkoa meillä ei ole, mutta suuri soittohalli, johon kokoontumme. Joka ilta meillä on siellä konsertti. Siellä on urut ja pianot ja oma orkesteri. Melkein kaikki poikkeuksetta saapuvat.

Sunnuntaisin on esitelmä samassa hallissa. Aamuisin jokaisessa kodissa luetaan ja mietitään Jeesuksen käskyjä ja Kristityn elämää.

– Rukoiletteko?

– Kyllä, opetamme lapsia rukoilemaan, mutta julkisesti emme rukoile. Jeesus opetti meitä menemään kammioomme hiljaisuudessa rukoilemaan ja keskustelemaan Isän kanssa.

– Lapset saavat siis pienestä pitäen oppia uskomaan Jumalaan?

– No mutta, rakas tohtori, tietysti. Eihän Jumala ole mikään »hypoteesi», Jumala on ainoa todellisuus, Hänessä me elämme ja liikumme. Jumala on rakkaus.

Tämän viimeisen lauseen Mr. Newberg sanoi erityisellä äänenpainolla ja erikoisen kaunis katse oli hänen silmissään.

– Jumalaan ensin uskomme, hän jatkoi, – sitten Jumala muuttuu meille kokemukseksi. Usko muuttuu tiedoksi.

– Ymmärrän, rakas Mr. Newberg, että se on teillä niin muuttunut.

– Ehdottomasti. Jo ennen kuin Whiteway perustettiin. Kuinka olisin tämmöiseen elämään antautunut, jos uskonni olisi perustunut hiekkaan? Tietysti minä olin nähnyt Jumalan. Ja sanoakseni yksinkertaisen totuuden: siitä hetkestä lähtien, jolloin ensi kerran näin Jumalan, olen Jumalassa elänyt. Tällä en tarkoita, että olisin täydellinen ihminen. Kaukana siitä. Näen selvemmin kuin koskaan ennen, kuinka kaukana olen täydellisyydestä. Mutta minun iloni on kulkea Kristuksen jälkiä, niin vaillaista kuin kulkemiseni onkin.

– Te ette siis mielestänne ole ns. mestari teosofisessa merkityksessä?

– Mestari! Oi rakas tohtori Kotka, yksi on meidän Mestarimme, sanoi Kristus. Ja Kristus on ainoa Mestari. Muista mestareista en tiedä mitään.

– Mutta miten ratkaisette kysymyksen ihmisten erilaisuudesta? Eivät kaikki voi kohottaa itseään samaan tietoon ja rauhaan kuin te. Ajattelen toista teosofista oppia: jälleensyntymistä. Eikö ole lohdullista kuvitella, että kaikki ihmiset käyvät elämän koulua ja syntyvät tänne uudestaan ja uudestaan, kunnes löytävät Jumalan ja Kristuksen, niinkuin esim. te olette löytäneet?

– Saattaa olla. Mutta minä en tiedä mitään jälleensyntymisestä ja olen siitä ajatuksesta vieraantunutkin. Nykyhetki on otollinen hetki. Jokainen ihminen voi päästä Jumalan tuntoon. Jumala ei sulje itseään kenestäkään. Jos ken etsii, hän löytää.

– Aivan niin, mutta kaikki eivät etsi.

– Valitettavasti olette oikeassa, myönsi Mr. Newberg. – Mutta Kristus on elänyt ja näyttänyt tien. Meidän oma syy on, jos emme itse ota vaaria totuudesta emmekä toisille sitä opeta. En näe niin ääretöntä vääryyttä elämän puolelta siinä, että ihmiset itse eivät viitsi etsiä.

– En minäkään näe vääryyttä elämän puolelta siinä asiassa. Mutta miten käy niiden ihmisten, jotka eivät osaa, eivät ymmärrä etsiä? Miten käy heidän, kun he kuolevat?

– Tunnustan, etten vaivaa päätäni sillä kysymyksellä. On niin paljon velvollisuuksia ja tehtäviä nykyhetkellä, etten ennätä pohtia tulevia. Mutta tietysti Jumala, joka on rakkaus, pitää jollakin tavalla huolta niistäkin sieluista, jotka eivät Hänestä ole välittäneet elämänsä aikana.

– Antamalla heidän esim. syntyä jälleen?

– No, vaikkapa niinkin, myönsi Mr. Newberg ystävällisesti hymyillen. – Tai sitten opettamalla heitä kuoleman jälkeen.

– Te uskotte siis, että ihminen elää kuoleman jälkeen?

– Nyt saitte minut kiikkiin, rakas tohtori. En tiedä mitä siinä asiassa uskoa. Ja kun en tiedä, en siinä asiassa mitään usko. Minulla on vain rajaton luottamus Isän rakkauteen. Ikuinen elämä on ajan ulkopuolella. Ken elää ikuista elämää, hän ei elä ajassa. Itse kyllä tunnen olevani kuolematon Isässä, mutta en tiedä, paljonko tästä persoonallisuudestani on kuolematonta. Onko edes se, mitä sanon minäkseni? Minuus on mielestäni harha. En minä elä, vaan Kristus minussa. Kristus minussa on iankaikkisuus ja kuolemattomuus. Muuta en tiedä.

Kuului samassa gongongin soitto. Mr. Newberg nousi, ja minusta näytti, että hänessä oli paljonkin profetallista.

– Kutsu lounaalle, hän sanoi. – Kai te tulette syömään, rakas tohtori Kotka?

Katsahdin kelloani. Se oli kolme.

– Olen kiitollinen pyynnöstä, Mr. Newberg, mutta huomaa, että autoni minua odottaa. Suonette anteeksi, etten voi jäädä.

– Tulkaa sitten toiste, rakas ystävä. Olette aina tervetullut. Tahtoisitte varmaan vähän tutustua Whitewayn elämään. Löydätkö tien takaisin vai tulenko saattamaan?

– Tietysti löydän – ja teitä odottaa perheenne. Kiitän teitä sydämeni pohjasta tästä kiinnostavasta ja opettavaisesta hetkestä.

– Sanon vielä: tulkaa uudestaan.

Erosimme ja minä kiiruhdin autoni luo.

VI »VERSAILLES»

»Uskottehan jälleensyntymiseen?»

6.

Kävin vielä kaksi kertaa Whitewayssa, toisen kerran illalla, toisen sunnuntaiaamuna. Illalla olin mukana iltahartaudessa eli konsertissa ja huomasin hämmästykseni, että pienessä, syrjäisessä koloniassa oli todellisia taiteilijoita. Urkujensoittaja oli ensiluokkainen, urut ovat niin houkutteleva soittokone Amerikassa, ja tässäkin verraten isossa musiikkihallissa tulivat äänet sekä sivuilta että edestä. Pianisti niin ikään oli etevä, ja orkesteri, joka oli muodostettu lapsista ja nuorista, osoitti, että harrastusta oli paljon, joskin taito vielä oli puutteellista. Se, mikä enimmin kiinnitti huomiotani ja virkisti mieltäni, oli kaikkien läsnäolijain onnellinen ja rauhallinen ilme.

Konsertin jälkeen Mr. Newberg veti minut mukaansa korokkeelle ja esitti julkisesti koko yleisölle, kertoen mistä kaukaa olin tullut ja kuinka totuudenetsijänä tunsin suurta myötätuntoa Whitewayta kohtaan. Yleisö vastasi innokkailla kättentaputuksilla ja minä puolestani kiitin lyhyessä puheessa. Sitten monet tulivat puhuttelemaan minua, kyselivät Euroopan maista ja kaupungeista, sillä kaikki eivät läheskään olleet Amerikassa syntyneitä, ja kertoivat avomielisesti jotakin omasta elämästään.

– Eikö tohtorikin muuta tänne Whitewayhin? kysyi äkkiä joku puhtaalla suomen kielellä, ja hymyilevä nuori mies tarttui käteeni. – Olisi meitä sitten edes kaksi suomalaista.

– Minulla on perhe Suomessa, vastasin.

– Sen parempi. Perhe mukaan.

– Kiitoksia paljon, mutta minulla on työ ja tehtävä Suomessa.

– Onko sitten suurempaa tehtävää kuin työ Jumalan valtakunnan puolesta?

– Entä jos sitä työtä Suomessakin tehtäisiin?

– Aiotteko perustaa tällöisen siirtolan Suomeen? uteli nuori mies innokkaasti. – Silloin muutan sinne.

– En tiedä sitäkään. Meillä ei ole rahoja. Mutta voidaan suorittaa valmistustyötä.

– Ei suinkaan tämä nyt rahoista riipu! huudahti maanmieheni melkein halveksien.

Oi nuorta uskoa, ajattelin hiljaa.

– Kysykää vain Mr. Newbergiltä, sanoin ääneen, – kuinka paljon hän ensin sijoitti rahoja tähän, kun hän osti maan ja rakensi ensimmäiset talot ja perusti yhteisen rahaston. Hänhän oli miljonääri amerikkalaisen mittapuun mukaan, – kuvitelkaa, millaisia summia se on Suomen rahana.

– Sitä en tiennytkään, vastasi nuorukainen hieman nolostuneena.

– Mr. Newberg ei siitä kerskaile, mutta eihän siinä mitään pahaa ole. Miksi ei mammona saisi palvella Jumalan valtakuntaa? Miksi mammonan aina pitäisi olla herrana? Minusta Whiteway juuri on ratkaissut tämän tärkeistä tärkeimmän käytännöllisen kysymyksen niin onnellisella tavalla. Mutta suokaa anteeksi, rakas ystävä, täällä näkyy olevan toisiakin, jotka haluavat puhutella. Oli erittäin hauska nähdä, että suomalainen mies on mukana tämmöisessä jalossa yrityksessä.

– Niin, mutta luvtkaa minulle, tohtori, sanoi nuorukainen kätellessämme hyvästiksi, – että kirjoitatte minulle, jos tämmöinen siirtola syntyy Suomeen. Nimeni on Onni Vuori.

Lupasin ja käännyin toisten puoleen.

Sunnuntaiaamuna olin läsnä ns. esitelmässä. Se oli kuin pieni jumalanpalvelus, tosin ilman juhlamenoja, mutta kauniin soittonsa ja yksinlaulunsa puolesta. Ja puhujana esiintyi Mr. Newberg, kertoen uudesta amerikkalaisesta liikkeestä, teknokratiasta. Hän toivotti sille sydämestään kaikkea menestystä, mikäli se vilpittömästi tarkoitti ja tavoitti kaikkien ihmisten parasta, mutta sanoi epäilevänsä yleensä kaikkia yhteiskunnallisia uudistuksia, jotka eivät perustuneet ihmisten sisäiselle mielenmuutokselle ja uudestisyntymiselle. Jollei yksilö tule uudeksi, ei tule yhteiskuntakaan, hän sanoi. Ihmiset erehtyvät, kun he aina ja ensimmäiseksi ajattelevat leipää, s.o. aineellista toimeentuloa. Aineellinen toimeentulo on asiaankuuluva ja se tulee itsestään, kun ihminen ensin etsii Jumalan valtakuntaa. Kristuksen opetuksen mukaan kaikista tärkein on ensin Jumalan valtakunnan etsiminen. Tämä etsintä muuttaa ihmistä, vapauttaa hänet itsekkyydestä ja kasvattaa hänessä sitä uutta ihmistä, joka kykenee tekemään työtä Jumalan valtakunnan tulemiseksi, koska hänessä on herännyt rakkaus kaikkia kohtaan.

Tuo oli kaikki kaunista ja totta, ja minä tiesin, että Mr. Newberg itse kulki sitä tietä, mutta olivatko kaikki yhtä selvillä asioista? Oliko esim. kansalaiseni Onni Vuori?

Kuinka olikaan, olimme Mr. Newbergin kanssa käyneet muutamissa kodeissa, ja ne olivat tehneet minuun hyvän vaikutuksen: niissä vallitsi rauha ja onni, hyvä tahto ja iloinen mieli. Olimme myös käyneet kouluissa parilla tunnilla: pikku lasten ja keskikoulun ylimmällä luokalla. Kaikkialla siisteyttä suojissa ja puhtautta lasten kasvoilla. Kukaan ei näyttänyt väsyneeltä. Leikki, voimistelu ja ruumiillinen työ vaihteli aivoponnistuksen kanssa, ja tunneilla oppilaat näyttivät tarkkaavilta ja huvitetuilta. Yleinen vaikutelmani oli, että Whitewayssa oli päästy niin lähelle ihanneyhteiskuntaa kuin nykyoloissa oli mahdollista. Samalla käsitin Mr. Newbergin kannan, että tämmöinen elämä oli toteutettavissa ainoastaan pienissä siirtoloissa – toistaiseksi.

– Mutta eikö kukaan täällä kaipaa tietoa maailman elämästä ja poliittisista vaiheista? kysyin.

– Kirjallisuutta hankitaan lainakirjastoon – tietysti valikoimalla – ja sanomalehtiä saa jokainen vapaasti tilata. Ei täällä mikään ole kiellettyä. Radio on useimmissa kodeissa. Mutta harrastusta politiikkaan jonkin verran puuttuu, selitti Mr. Newberg hymyillen. – Älkää unohtako, rakas tohtori, että tämä on valioväkeä. Täällä ollaan vapaasta tahdosta, ei pakosta.

– Mutta kuinka oli maailmansodan aikana? Eikö teitä vaadittu mukaan sotaan?

– Kehoitettiin kyllä, mutta meidät jätettiin rauhaan. Ympäristö tuntee meidät, se tuntee kristinuskomme, se näkee, että todella tahdomme seurata Kristusta. Sitä paitsi sattui niin, että täällä syntyneet olivat pieniä lapsia maailmansodan aikana ja me muut taas yli-ikäisiä. Eivät sodan harrastajatkaan voineet tuomita meitä suorastaan velvollisuuden laiminlyömisestä. Tämä kuten sanottu, oli sattuma, hyvä onnemme. Olimme kyllä yksimielisesti päättäneet kuolla, jos meitä vaatimalla vaadittaisiin aseita kantamaan,

– mielummin kuolla itse ammuttuina kuin lähteä toisia ampumaan. Siitä kaikesta kuitenkin pelastuimme, vaikka monen mielestä olisi ollut ihanaa kärsiä marttyyrikuolema kuten Mestarimme. Kuolla on itse asiassa helppoa.

– Mutta elää tämmöisissä oloissa on minusta myös verraten helppoa, pistin väliin.

– Epäilemättä ulkonaisesti. Mutta ilostamme huolimatta olemme vakavaa väkeä. Emme tiedä, rakas tohtori, mitä taisteluita itse kullakin on omassa sisässään. Täällä jokainen tietää, että itsekkyyks on voitettava. Ehdottomasti. Elämän kanssa ei voi leikkiä. Todellinen elämä eletään täällä moraalin alalla. Onhan se sitä kaikkialla, mutta tarkoitan, että se täällä on tietoisesti sitä. Kukaan ei saa henkisesti väsyä. Ja jos se tapahtuu – sillä ihminen on kaukana täydellisyydestä – ovat toiset häntä tukemassa ja auttamassa. Ennen kaikkea lapset! Te ette aavista, tohtori, mikä ikuisesti pulppuava oikeuden ja totuuden lähde lapsen sielu on. Lapset ovat meidän rippi-isiä. Tietysti emme raskauta heidän nuoria, valoisia sielujaan synnintunnustuksillamme, – se ei ole tarpeen, se olisi väärin, – mutta pieni keskustelu lapsen kanssa auttaa suuria vaikeuksia voittamaan.

– Sen uskon, rakas Mr. Newberg. Sen sain kokea ensimmäisellä kerralla, muistattehan, kun tyttärenne saattoi minut kotuinsa. Mieleni ei kylläkään ollut raskas, mutta keskustelu pikkunelliin kanssa oli joka tapauksessa kuin virkistävä aamukylpy.

Istuessani iltapäivällä kaupungin hotellissa mietiskelin kauan, millä keinoin olisi mahdollista perustaa Suomeen Whitewayn tapainen siirtola. Aina kuitenkin pysähdyin samaan: vaikka ihmisiä olisi, täytyisi olla rahaakin. Kaikki tämänsuuntaiset yritykset ovat epäonnistuneet, kun on alettu velkaa tekemällä. Yksilöinä voimme missä oloissa tahansa olla kristittyjä hengeltämme ja elämältämme, mutta jos meitä on monta yhdessä, jos tahdomme auttaa toisiamme ja maailmaa esimerkiksi näyttämällä, silloin mammonan täytyy meitä palvella. Voimme aina kuolla totuuden puolesta – niinkuin Jeesus, – kun mammona kieltäytyy palveluksestamme, mutta elämä totuuden puolesta edellyttää, että meillä on valtaa mammonan yli. Mammona ei ole raha yksin. Mammona on kaikki, mikä kuuluu persoonalliseen elämään. Raha on vain symboli. Jos rahaa ei olisi, pukeutuisi mammonasymboli toiseen muotoon. Mammonaa emme voi paeta. Se on voitettava. Se on voitettava ensin hengessä ja totuudessa, sitten tosi teossa.

Heräsin näistä mietteistä siihen, että pöytäpuhelimeni soi. Tartuin torveen ja kuulin ovenvartijan äänen lausuvan:

– A messenges from Professor Batory to see you, Dr. Kotka. Otatteko hänet vastaan?

– Kyllä, vastasin empimättä, vaikkon muistanut kuulleen koskaan professori Batoryn nimeä. Ja mitä asiaa hänellä oli minulle, että oikein lähetti palvelijansa?

Koputettiin oveen. Joku hotellipalvelija nähtävästi avasi ja sulki sen taas vieraan jälkeen, kun tämä oli astunut huoneeseen.

Kummastuneena katselin vierasta – melkein silmiäni epäillen. Hän oli nuorukainen, sangen kaunis tummine hiuksineen ja säteilevine silmineen, sehän ei itsessään ollut mitään – nuorukaisia oli maailmassa paljon. Mutta hänen pukunsa. Hänellä oli yllään tummansininen polviin saakka ulottuva samettinen viitta, jalassa vaaleansiniset silkkisukat ja matalat kengät. Oikeassa kädessään hänellä oli sininen töyhtöhattu, ja kun hän tervehti syvästi kumartaen, näkyi, että vasen käsi piteli hovimiekkaa, jonka pää kohotti viitan reunustaa selän takana. Näkyi myös väläykseltä, että poika oli pukeutunut vaaleansiniseen silkiseen hovipukuun.

Epäillen, että jokin erehdys oli tapahtunut, sanoin ystävällisesti:

- Minä olen tohtori Kotka Suomesta. Onko teillä todella asiaa minulle?
- Yes, sir.

Nuorukainen avasi viittansa, niin että hänen sievä mutta l'ancien régime aikainen hovipukunsa kokonaan näkyi, siirsi työttömyyhtönsä vasempaan käteensä ja otti oikealla kädellään vyötäisiltään kirjeen, jonka hän kumartaen ojensi minulle.

Kirje oli todella osoitettu minun nimelleni, ja uteliaana sen avasin. Se oli ranskankielinen ja kuului näin:

»Professori Stephan Batorylla on kunnia kutsua tohtori Ensio Kotka käynnille luokseen. Pyydetään, että tohtori Kotka seuraa tämän kirjeen tuojaa.»

Siinä kaikki.

– Suokaa anteeksi, että kysyn, sanoin ranskaksi lähetille, – mutta tuntee professori Batory minut? En muista ennen kuulleen hänen nimeään.

Kaunis ja miellyttävä hymy levisi nuorukaisen kasvoille.

- Mais oui, hän vastasi samalla kielellä, – professori Batory on tohtori Kotkan vanha ystävä.
- Merkillistä, ja oletteko te nyt valmis viemään minut professorin luo?
- Olen, auto odottaa alhaalla.
- Asuuko professori tässä kaupungissa?
- Oh non, meillä on parin tunnin automatka.
- Meidän on kai paras silloin lähteä heti.
- Kuinka suvaitsette, herra tohtori. Mutta tiedän, että professori odottaa meitä.

Otin lakkini ja autotakkini, ja yhdessä kiiruhdimme ulos odottavaan autoon. Ovenvartija heitti meihin ja varsinkin kumppaniini sängen uteliaan katseen. Mieleeni välähti, että kysyisin ovenvartijalta, tiesikö hän, kuka professori Batory oli, mutta hillitsin itseni. Olihan mieletöntä ajatella minkäänlaista ihmisryöstöä vaikkakin ns. kidnap-historiat olivat melkein muodissa Amerikassa. Eihän kukaan tuntenut minua – vielä vähemmän varallisuuttani. Nauroin hetkelliselle epäilykselleni ja astuin reippaasti isoon upeaan autoon, jonka oven avasi auton vieressä odottava lakeija.

– Onko teillä, herra tohtori, mitään sitä vastaan, että istun kanssanne täällä takana? kuulin nuoren lähetin kysyvän.

– Ei tietenkään, vakuutin itse asiassa tyytyväisenä, ja nuori mies astui vaunuun, mutta ei istunut peräsohvalle viereeni, vaan avasi toisen pienistä etutuoleista ja asettui sille sivuttain, niin että hänen kasvonsa olivat puoleksi minuun päin kääntyneet.

Lakeija istui eteen ajajan viereen, ja samassa lähdimme liikkeelle – kaupungista ulos, mutta ei Whitewayhin päin, vaan toiseen suuntaan.

Koetin rauhallisesti mietiskellä, olinko koskaan kuullut Stephan Batoryn nimeä ja kuinka oli mahdollista, että olin sen unohtanut. En päässyt mihinkään selvyyteen.

Nuorukainen oli silloin tällöin heittänyt minuun nopean uteliaan silmäyksen – sen huomasin, – mutta vaikeri kohteliaasti, kunnes itse suvaisin puhua.

Lopulta päätin kysyä – puhuimme yhä ranskaa, – osaisiko nuori lähetti ratkaista ongelman.

– En oikein ymmärrä, sanoin, – kuinka en mitenkään jaksa muistaa, missä olisin tavannut professori Batoryn.

Nuorukainen katsahti minuun iloisesti hymyillen.

– Oletteko ennen ollut Amerikassa, herra tohtori? hän kysyi.

– En, tämä on ensimmäinen kerta.

– Oh, sitten asia on selvä. Te olette tavannut professorin Euroopassa.

– Niin, mutta kun en muista ketään hänen nimistään henkilöä.

– Sehän on selvä, herra tohtori. Professori ei käytä Batoryn nimeä Euroopassa.

– Aa, mitä nimeä hän Euroopassa käyttää?

– Anteeksi, sitä minun ei ole lupa ilmaista, oli kohtelias, mutta sangen päättäväinen vastaus.

Uusi mysteerio, joka kuitenkin selvitti edellisen. Enhän voinut muistaa henkilöä, joka piili oudon nimen takana.

– Professori käyttää siis eri nimiä eri maanosissa – ehkä eri maissakin? kysyin nuorelta toveriltani.

– Nähtävästi.

– Mutta minkä tähden? Mitä syytä hänellä on muuttaa naamaria paikasta toiseen?

Ei mitään vastausta, mutta nuorukaisen katseessa oli hiljainen moite.

– Käytinkö liian karkeata kieltä? sanoin katuen. Suokaa anteeksi. Mutta ymmärrättehän tilanteen: eikö koko tämä asia ole hieman salaperäinen?

– Miksikä salaperäinen? kysyi kumppanini, ja miellyttävä hymynsä loisti taas hänen kasvoillaan. – Professori Batory elää aina incognito. Hänen täytyy niin tehdä, ei itsensä takia, vaan ihmisten. Te tulette kyllä sen ymmärtämään, kun tapaatte hänet ja tunnette kuka hän on.

Tämä vastaus pani minut miettimään. Se aivan kuin vavahdutti minua. Ei suinkaan professori Batory ollut – en uskaltanut ajatella ajatustani loppuun, mutta onnellinen aavistus täytti mieleni. Katsahdin

nuorukaiseen, ja aivan kuin hän olisi tiennyt ajatukseni, hän hymyili ja hänen iloiset silmänsä antoivat ikäänkuin myöntävän vastauksen.

Nyt istuimme kauan ääneti.

- Professorilla lienee täällä Amerikassa oma pieni huvilapaikkansa? kysyin sitten.

Käytin ranskalaista sanaa château, joka oikeastaan merkitsee »linna».

Pojan silmät kävivät suuriksi.

- Professori Batorylla, hän sanoi, – on kaikissa maissa, missä hän oleskelee, oma linnansa, mutta ei se ole pieni.

- Aa, professori Batory on rikas?

- En tiedä, kuinka rikas. Mutta ei raha merkitse hänelle mitään.

Sen kyllä olin arvannut, sillä ei monella Amerikassakaan varmasti ollut semmoista autoa kuin se, jossa ajoimme. Ei tuntunut tärinää, ei ääntä. Olisi voinut mainiosti lukea tai kirjoittaa. Oikeastaan huvitti ajatella, että tässä uudessa maailmassa olin nähtävästi joutunut tekemisiin ainoastaan miljonäärien kanssa.

- Saanko kysyä, oletteko sukua professori Batorylle, – ehkä olette hänen poikansa?

– En, vastasi nuorukainen melkein kauhistuen, – ei professori Batory ole naimisissa. Minä olen vain hänen oppilaansa ja palvelijansa. Joskus hän käyttää minua sihteerinään.

- Mutta professori Batory ei opeta missään yliopistossa?

Nuori toverini hymyili rakastettavaa hymyänsä.

- Ei, missä yliopistossa hän voisi opettaa?

- Eikö hän ole oppinut mies?

Hymy yhä kirkastui.

– En usko, että on toista niin oppinutta kuin hän. Mutta ei hän tietojaan myy eikä hän opeta julkisesti.

- Mitä aineita te opettelette hänen luonaan?

Nuorukainen kävi taas totiseksi ja hänen silmiinsä ilmestyi sama moite kuin äsken. Vasta hetken kuluttua hän vastasi:

– Luulin, että te, herra tohtori, ymmärsitte asiat. En muuten käsittäisi, miksikä pääsette professorin puheille.

Nyt minä puolestani kävin totiseksi ja tunsin melkein häpeäväni.

– Anteeksi, nuori ystäväni, kyllä käsität. Mutta ehkä tekin käsitätte, että minun on vaikea uskoa hyvään onneeni.

– Oo, sen kyllä käsität, vastasi nuori toverini taas tuttavallisesti, – mutta eihän tällöinen tilaisuus koskaan tule ansaitsematta. Ei professori Batory olisi kutsunut teitä luokseen, herra tohtori, ellei se olisi ollut kohtalossanne.

Nuo sanat lisäsivät uskoani, että aavistukseni taisi olla oikea.

– Vaivaanko teitä kysymyksilläni vai saanko vielä jotakin kysyä?

– Mutta herra tohtori, te saatte kysyä kuinka paljon haluatte, kuului vilpittömän vastaus. – Minä vastaan kaikkeen, mihin voin vastata.

– Minua kiinnostaa teidän pukunne. Teidän tiedätte, että se on historiallinen puku. Te tulette suoraan kuin Louis XIV:n hovista. Peruukki vain puuttuu. Miksikä olette niin pukeutunut? Omasta halustako vai professorin määräyksestä?

– Te ymmärrätte sen heti, kun joudumme perille. Kyllä minua tämä puku miellyttää, mutta en saisi ollakaan toisin pukeutunut. Professori Batory sanoo, että hän elää sataviisikymmentä vuotta ajastaan jäljessä ja että häntä ei miellytä nykyajan elämä, joka ei vielä ole saavuttanut tasapainoaan.

– Mitähän professori »tasapainolla» tarkoittaa?

– En oikein tiedä, mutta ehkä hän tarkoittaa, että nykyaika on murroskausi ja että uuden régimen elämisen muoto ei vielä ole löydetty.

– Sangen luultavaa.

Istuimme taas mietteissämme auton kiihtäessä eteenpäin ehkä sadan kilometrin vauhdilla.

– Nuori ystäväni, sanoin vihdoin, – te tiedätte, kuka minä olen. Uskallanko kysyä teidän nimeänne? Te ette näytä palvelijalta ettekä tavallisesta sihteeriltäkään, joka on suorittanut tutkinnon yliopistossa. Teissä on jotakin niin – kuinka sanoisin? – tuoretta ja tervettä, ettei ollenkaan uskoisi teidän kauan istuneen kirjojen ääressä.

– Nimeni on Carignan, vastasi nuori toverini hymyillen. – Olen kyllä bachelier Sorbonnen yliopistossa, mutta professori Batory tuli ja otti minut kasvatikseen ja sen perästä en ole ennättänyt sairastaa enkä lukea turhia.

– Carignan, sanoin mietteissäni. – Sehän on vanha ranskalainen aatelissuku. Kuulutteko siihen?

– Olen viimeinen herttua de Carignan, vastasi poika punastuen, – mutta eihän nykyisessä Ranskassa ole mitään tunnustettua aatelistoa.

– Ei valtiollisesti tunnustettua, mutta kyllä ihmiset tietävät, että vanhassa sinisessä veressä on perittyä jaloutta, huomautin.

– Nykyään kuka tahansa voi ostaa itselleen aatelisarvon. Jollen erehdy, voi miljoonalla frangilla tulla herttuaksi, sanoi poika, äänessä pientä katkeruutta.

– Tuo vain todistaa, kuinka suuriarvoista aateluus yhä on. Mutta te sanoitte, että professori Batory otti teidät kasvatikseen. Eikö teillä ollut vanhempia?

– Molemmat olivat kuolleet. Muuan enoni oli holhoojani. Mutta koska kaikki olimme köyhiä, oli hän enemmän kuin iloinen, kun ilmestyi joku, joka otti pitääkseen minusta huolta.

– Onko siitä pitkä aika?

– Neljä vuotta.

– Niinkö? Saanko sitten kysyä, kuinka vanha olette?

– Olen täyttänyt kaksikymmentäkaksi vuotta.

– Sepä merkillistä, huudahdin hämmästyneenä. Te näytätte neljä-viisitoista vuotiaalta, vaikka kyllä arvasin, että olette jonkin verran vanhempi. Mutta kuinka olette sillä tavalla säilyttänyt nuoren pojan ulkonäön, mon cher duc?

Poika hymyili.

– Se on professori Batoryn ansio. Olin vanhemman ja paljon kuluneemman näköinen ennen, mutta hänen ruokajärjestelmänsä ja hänen läsnäolonsa tekivät minut uudestaan nuoreksi pojaksi. Syömme hyvin vähäisen.

– Ja tietysti vain kasvisruokaa?

– Se on selvää. En lihasta muuten koskaan ole pitänytäkään. Olen pienestä pitäen välttänyt lihaa ja kalaa.

– Onko professorikin yhtä nuoren näköinen?

– Kuin minä! huudahti nuori herttua kauhistuen. – Eihän toki. Hän on keski-ikäisen miehen näköinen.

– Onko hän vanhakin?

– En tiedä. Ehkä, – mutta samassa hän vaikenä.

– Ehkä mitä? kysyin uteliaana.

– Ei mitään, vastasi Carignan hieman vaivaantuneen näköisenä. – Nähkääs, ei ole lupa puhua eikä arvella mitään professorin iästä.

Taas olimme ääneti! Katsahdin auton ikkunasta. En ollut pitkään aikaan sitä tehnyt, sillä olin nähnyt tarkemmin silmäilemättä, että ajoimme erämaan halki koko ajan. Nyt huomasin, että tie äkkiä muuttui kujaksi, jonka molempia sivuja varjostivat tuuheat vanhat tammi- ja eucalyptuspuut.

– Olemme pian perillä, ilmoitti nuori herttua.

Auto hiljensi vauhtia. Muutamien kilometrien perästä ajoimme isoon puistoon ja puutarhaan, jossa oli joukko suihkukaivoja ja kuvapatsaita. Auto kiersi isossa kaaressa lammikkoa, johon vettä syöksyi kaikenlaisten rantaluolissa seisovien taruolentojen suista, ja nousi penkereelle, jolta leveät portaat laskivat lammikon reunalle. Penkereeltä kohosi komea iso linna, joka näytti samoin kuin koko ympäristö merkillisen tutulta.

Hyvänen aika, ajattelin samassa, tähän on kuin ilmetty Versailles – ehkä vähäisen en miniature. Uskomatonta! Mikä pohatta lieneekään professori Batory?

Automme pysähtyi ja samassa silmänräpäyksessä joukko liveripukuisia palvelijoita riensi meitä vastaanottamaan vapauttaen minut kapastani. Kaikki puvut olivat 1700-luvulta. Arvokas hovimestari astui minua vastaan, kun autosta olin hypännyt, ja sanoi sanasta sanaan, jollei muistini minua kokonaan petä:

– Au nom du prince Batory, soeyz le bienvenu, monsieur le docteur.

Oh, ajattelin, »professori» Batory onkin prinssi. Ken tietää, mikä hänen oikea nimensä lieneekään?

Hovimestari astui edellä, Carignan ja minä seurasimme, ja meidän vanavedessämme kulki lakeijojen lauma. Nousimme portaita vasemmalle, astuimme vestibyyliin ja kuljettuamme usean salongin läpi tulimme upeaan, laskevan auringon valaisemaan asuinhuoneeseen, jossa hovimestari kohteliaasti kumartaen sanoi:

– Professori Batory odottaa teitä herra tohtori, hetken kuluttua. Mutta ehkä tahdotte ensin huuhtoa kasvonne ja nauttia vähän virvokkeita. Ja jos jotakin haluatte, suvaitkaa soittaa kelloa.

Osoittaen kädellään pöydällä olevaa vanhanaikaista soitinkelloa hän kumartui ja poistui. Carignan oli jo ennen häipynyt seurastani. Olin yksin huoneessa ja katsahdin ympärilläni. Ei ollut epäilystäkään siitä, että tämän huoneen sisustus oli 1700-luvun siroa, kevyttä Louis XV:n tyyliä. Versailles keskellä amerikkalaista erämaata! Kaikki oli mielestäni aitoa. Seinät ja katto olivat täynnä maalauksia, joihin aiheet oli otettu kreikkalaisesta tarustosta, mutta mikä hivelevä pehmeys väreissä! Kuinka hienonnäköinen olikaan Boule-kaappi tuossa nurkassa, kuinka aristokraattiset nämä kullanväriset tuolit vaaleansinisine silkkipäällyksineen. Ja sänky tuolla seinän keskellä sinisine verhoineen, joiden arvokkaat poimut laskeutuivat kultaisesta kruunusta vuoteen ympäri. Tähän oli kuninkaallinen makuuhuone. Missä lumotussa linnassa olinkaan?

Menin pesukaapin luo ja huuhtelin kirkaassa ruusuntuoksuudessa vedessä sekä kasvojani että käsiäni. Kuivatessani näitä pehmeään liinaseen pyyhkeeseen tarkastelin ihastuneena posliinista uunia, joka oli ylt'ympäri koristeltu mytologisilla kuvilla ja maalauksilla.

Samalla huomasin, että keskellä huonetta olevalla pöydällä oli kulho täynnä kellanpunaisia ranskalaisia bigarroeja ja kristallikarahvi täynnä tummanpunaista viiniä. En malttanut olla maistamatta virkistäviä kirsikoita ja kaatamalla itselleni vähän viiniä, joka tulisen sähköisenä virtasi suoniini.

En enää kaivannut mitään, vaan olin valmiina menemään isäntäni puheille. Aivan kuin käskystä koputettiinkin oveen ja palvelija tuli minua hakemaan.

Aurinko oli laskemassa, ja isot salongit, joiden läpi kuljimme, olivat jo hämärtyneissä. Saavuimme vihdoin valaistuun saliin, joka nähtävästi oli jonkinlainen odotushuone, koska siinä liikkui useampia hovipukuisia palvelijoita. Kaksi heistä kiiruhti korkean kaksoisoven luo. Avaten molemmat puoliskot he jäivät syvästi kumartaen seisomaan yksi kummallekin puolen ja samaten kaikki huoneessa olevat lakeijat eli hoviherrat seisoivat kumartuneina.

Saattajani astui kynnyksen yli häikäisevän kirkkaasti valaistuun suureen saliin ja lausui:

– Qu'il plaise à Votre Altesse de recevoir monsieur le docteur Kotka.

Hän äänsi nimeni Kotökaa, mutta en osannut siihen kiinnittää huomiota. Sydämeni vavahti niin, että se oli hypätä kurkusta. Mihin olinkaan joutunut?

Astuin kynnyksen yli ja seisoin kuin valomeressä. Kristallikruunuissa katossa ja ympäri seiniä olevissa hopeakandelaabereissa paloi kenties tuhansia kynttilöitä, joiden valo varmasti vei voiton nykyaikaisista sähkölaitteista. Ovet sulkeutuivat jälkeeni. Minäkin suljin silmäni hetkeksi ja avasin ne taas, jotta ne tottuisivat kirkkauteen.

– Terve tuloa, herra tohtori, kuului soinnukas miehen ääni jostakin.

Katsahdin ylös ja näin sinipunaiseen hovipukuun pukeutuneen grand seigneurin istuvan keskellä huonetta olevassa sohvassa. Lähellä oli myös pari nojatuolia.

Rohkaisin mieleni, kumarsin ja astuin eteenpäin. Hienonnäköinen herrasmies, joka arvatenkin oli hänen – ehkä kuninkaallinen – ylhäisyytensä prinssi – niin, kuka ja mikä prinssi? nousi istualtaan ja ojensi minulle ystävällisesti kätensä.

Nyt huomasin, ettei hän ollenkaan ollut ylpeän näköinen. Hänen parrattomat kasvonsa loistivat hyvää tahtoa ja hänen tummanruskeat, melkein mustat silmänsä säihkyivät lempeyttä, jos niin voi sanoa.

– Olen professori Batory, hän ilmoitti, ja minä tunsin että minun piti ottaa häntä kädestä tavalliseen nykyaikaiseen tapaan. – Te näytätte hämmästyneeltä, rakas tohtori?

Hänen kysymyksensä nosti kuin taakan hartioiltani.

– Kuinka voin muuta olla, herra professori? En tiedä oikein, näenkö unta vai onko tämä totta?

– Istukaahan, olkaa hyvä.

Ja hän viittasi kädellään viereiseen nojatuoliin sekä istui itse vanhalle paikalleen sohvan nurkkaan.

– Koko elämä on unta, hän sanoi, – mutta mikä teidän mielestänne on tässä niin epätodellista?

– En sano, että mikään olisi epätodellista, vastasin istuutuen mukavaan nojatuoliin, – pikemminkin kaikki on uskomatonta. Tässä minä Länsi-Amerikan erämaassa tapaan jäljennöksen Ranskan Versailles'ista. Onko ihmeellistä, jos en ole uskoa silmiäni?

Professori Batory hymyili. Hänen hymyssään oli jotakin lämmittävää ja samalla veitikkamaista, ja nyt huomasin, että hänellä oli tummat hiukset vanhaan tapaan sidottu yhteen niskassa olevalla silkkisessä solmukkeella.

– Teidän lähettinne, nuori herttua Carignan, jatkoin vielä, – vastasi ystävällisesti muutama kysymyksiini, ja hänen vastauksistaan – niin varovia ja pinnallisia kuin ne olivatkin – ymmärsin, että tulisin sangen merkilliseen taloon ja sangen rikkaan miehen luo, mutta kuinka olisin osannut aavistaa joutuvani kuninkaalliseen linnaan – ja ehkä kuninkaallisen prinssin luo?

– Jättäkäämme nuo kysymykset minun persoonastani ja rikkauksistani, vastasi professori torjuvin kädenliikkeen, – sehän kaikki voi olla harhaa, jos pidämme kiinni Calderonin sanasta, että elämä on unelma, tai vanhojen intialaisten uskosta, että kaikki on maajaa. Eikö mikään muu ole teitä hämmästyttänyt, herra tohtori?

– Puhumattakaan siitä, että kahdennellakymmenennellä vuosisadalla olen joutunut keskelle l'ancien regimeä, hämmästyttää minua kaikista enimmäin teidän ystävällinen kutsunne, herra professori. Minkä tähden olette antanut minun tulla luoksenne? Ymmärsin herra de Carignanin puheesta, että te varsin harvoin otatte ketään vastaan?

– En koskaan itse asiassa. Tällöinen tapaus on todellinen poikkeus.

– Sitä enemmän teidän hyvyysenne minua hämmästyttää ja yllättää.

Professori Batory hymyili.

– Olen kutsunut teidät tänne, herra tohtori, sen tähden että olemme vanhoja ystäviä. Mutta te ette taida tuntea minua?

– Olen sanomattomasti hämilläni. En tahtoisi loukata teitä, herra professori, mutta totuus on, etten muista nähneeni teitä ennen.

– Sen kyllä uskon, mutta ehkä tulette vielä muistamaan. Joka tapauksessa meidän ensimmäinen kohtauksemme oli niin hetkellinen, niin ohimenevä ja niin sanaton, että on luonnollista, että olette sen unohtanut.

Hämmästykseni yhä kasvoi.

– Missä ja milloin? sain hädin tuskin kysytyksi.

Professori nojasi taaksepäin ja katsoi miettiväisenä kattokruunuja.

– Siitä on kymmeniä vuosia, hän vihdoin sanoi. – Kävin kerran Helsingissä, Suomen pääkaupungissa. Kuulin siellä, että konsertin pitäisi nuori, mutta jo tunnettu laulajatar Ida Basilier, ja koska kerran olin tuntenut hyvänä ystävänäni erään kreivi de Basilier'n Ranskassa, päätin mennä konserttiin myöskin nähdäkseni, olisiko laulajattaren ulkomuodossa mitään, mikä muistuttaisi vanhaa ranskalaista hugenottisukua. Olin siis mukana konsertissa. Tunnustan mielelläni, että oli nautinto kuunnella nuoren teeskentelemättömän laulajattaren heleätä ja pehmeän raikasta ääntä. Varsinkin eräs laulu, jonka hän ylimääräisenä lauloi itse säestäen itseään pianolla, jätti minuun unohtumattoman vaikutuksen, koska se oli sävellyksenä minulle outo. Tehän olette selvänäköinen ja -kuuloinen, rakas tohtori, katsokaa nyt ja kuunnelkaa.

Hän ojensi kätensä aivan kuin käskien olemaan ääneti – ja ihme ja kumma! Näin edessäni Helsingin vanhan ylioppilastalon juhlasalin täynnä haltioitunutta yleisöä, joka taputtaa ja huutaa. Taiteilijaovesta astuu sisään ja nousee lavalle valkoisiin pukeutunut Ida Basilier hymyillen ja kiittäen. Mutta kun aplodit vain tulevat yhä myrskyisemmiksi, hän astuu pianon ääreen, istuu, preludioi vähäisen ja ryhtyy sitten itse säestäen laulamaan siihen aikaan erittäin suosittua laulua »Fjorton år tror jag visst, att jag var». Kuinka sointuisan pehmeästi ja kirkkaasti hänen äänensä kaikuu, kuinka tyttömäisen kainosti hän laulun loputtua nousee, niiaa ja poistuu.

Olin lumoissani, olin haltioissani, ja samalla muistin, että minäkin olin siinä konsertissa mukana. Mutta tiesin jotakin muutakin. Istuimme hetken hiljaa.

– Professori, sanoin vihdoin vapisevalla äänellä, – olen niinkuin suvaisitte sanoa, jonkin verran selvänäköinen ja -kuuloinen, mutta tällä tavalla en ikinä osaa kutsua esille eläviä kuvia luonnon muistista. Tämä on teidän kykyänne, herra professori, teidän taikaanne.

- Ehkä vähäisen autoin muistianne rakas tohtori, sillä olittehan itse samassa konsertissa?
- Olin, herra professori, olin, sen muistin heti. Olin silloin nuori poika. Mutta mistä te sen tiesitte?
- Koettakaa itse muistella tavallisella tajunnallanne. Ettekö nähnyt minua silloin?

Pinnistin muistiani. Näin itseni istuvan erään tätini kanssa ensimmäisellä tuolirivillä vasemmalla, mutta en saanut näkyviini ketään, joka olisi huomiotani herättänyt paitsi tietysti laulajatarta, joka mielestäni välistä loi silmäyksen minuun tervehtiessään.

Tunsin itseni sanomattoman noloksi.

– Älkää alkako keskeltä, rakas tohtori, kuului professori Batoryn ystävällinen ääni. – Alkakaa alusta. Muistelkaa, kuinka tulitte ulko-ovesta sisään ja menitte pöydän luo, jossa lippuja myytiin.

Tein työtä käskettyä. Katselin hengessäni, kuinka tädin kanssa jouduimme jonoon ja askel askeleelta lähenimme lippupöytää. Tädin mieli oli hieman hermostuneesti kohdistunut pääsylippujen ostoon, mutta minä katselin huoletonna ympärilleni, nauttien etukäteen odottamastani juhlahetkestä. Silloin katseeni äkkiä kiintyi syrjässä seisovaan, pitkään hartiakappaan pukeutuneeseen herrasmieheen, joka silmäili minua tiukasti. Minäkin tuijotin häneen ja ihmettelin, että hän oli avopäin, mutta että hänen tukkansa oli niin kummalla tavalla kammattu niskaan päin. Olin jo huudahtaa »täti, katso», mutta vieraan herran silmäys kielsi minua. Se oli samalla ankara ja lempeä.

– Herra professori, lausuin nyt hilliten liikutustani, mutta pelosta vavisten, – minä muistan. Te olitte eteisessä oleva salaperäinen herra, josta en uskaltanut kenellekään kertoa, mutta jota usein lapsena kummastellen muistelin.

– Voilä, sanoi professori Batory rauhallisesti, – tiesinhän, että muistaisitte. Nyt näette, rakas tohtori, että olemme vanhoja ystäviä.

– Mutta, herra professori, minä olin silloin pieni poika, kymmenen tai kaksitoista vuotta vanha – ja te olitte samannäköinen kuin nyt. Minä taas varmasti nyt olen vanhemman näköinen kuin te.

– Ehkei sentään, sanoi professori kohteliaasti hymyillen. – Mutta mitä siitä? Aika on suurin illusioni. Minä pysyn aina samannäköisenä.

– Ettekö sitten koskaan vanhene, herra professori?

– En, rakas tohtori. Vanhentuminen johtuu siitä, että ihminen ei ole itsensä eikä luonnon herra. En lue ikääni vuosissa. Minä synnyin silloin, kun saavutin herruuden. Ja siitä on inhimillisesti katsoen pitkä aika.

– Ja te yhä elätte samassa ruumiissa?

– Jos ruumis kuluu, vaihdan sen toiseen. Tämähän ei teitä hämmästyttä, rakas tohtori. Uskottehan jälleensyntymiseen?

– Uskon kyllä. Mutta me ihmiset emme »vaihda» ruumistamme omasta tahdostamme. Kun meidän ruumiimme kuluu, kuolemme pois. Ja kun luonnon käskystä synnymme uudestaan, on meidän koko persoonallinen minämme uusi. Emme muista mitään menneisyydestämme. Tarkoitin tietoisesti. Mutta jos te, herra professori, olette tietoinen ja itsetoimiva tuossa kaikessa, ette ole tavallinen ihminen enää. Te olette adepti, niinkuin Blavatsky sanoi.

– Entä jos olisin?

Professori sanoi tämän niin veitikkamaisen sydämellisesti, että kaikki pelko minusta hävisi ja tunsin olevani kuin kotona parhaimman ystävän seurassa.

– Niin, minä ymmärrän, että olette adepti, herra professori. Sen olen koko ajan aavistanut. Sen aavistin jo keskustellessani herra Carignanin kanssa. Mutta saanko kysyä, ken te olette?

– Mitä nimistä? Kyllä tulette sen itse huomaamaan. Mutta sanokaa, rakas tohtori, toimiiko teissä jälleensyntymismuisti?

– Ihmettelen kysymystänne, herra professori, sanoin hämmästyneenä. – Adeptina epäilemättä näkisitte päältäni, jos en mitään muistaisi. Kysymyksenne osoittaa, että epäilette minun jotakin muistavan. Asia on kuitenkin niin, että muistini toimii kovin hatarasti ja huonosti, jos sitä muistiksi edes uskallan nimittää. Minulla on vain joitakuita muistikuvia – mitä lienevät – menneisyydestä, ehkä useammastakin elämästä. Mutta en niiden nojalla osaa enkä uskalla tehdä erikoisia johtopäätöksiä.

– Ettekö osaa lokalisoida ajassa ainoatakaan inkarnaatiota?

– Jos uskaltaisin niin ajatella, olisin elänyt Kristuksen aikana, vastasin punastuen.

– Mitä mahdotonta siinä olisi? Miljoonat ihmiset elivät silloin.

– Niin, mutta tarkoitan, että Palestiinassa ainakin kerran näin Kristuksen.

– Se on jo vähän tarkemmin määritelty. Mutta siitä on pitkä aika ja te olette sen perästä varmasti elänyt maan päällä. Ettekö muista mitään viimeisestä syntymästänne, rakas tohtori?

– En voi sanoa. Mutta minulla on kuin aavistus.

– Mikä?

– Että elin Ranskan suuren vallankumouksen aikana.

– Oh, kertokaa minulle jotakin aavistuksestanne.

– Mutta, herra professori, aavistukseni perustuu vallan mitättömiin ja naurettaviin seikkoihin. Minä todella häpeän.

– Nämä ovat vakavia asioita, herra tohtori. Ei häpeä ole paikallaan. Kertokaahan.

Istuin hetken mietteissäni.

– Rakas herra professori, aloitin, – kuten tiedätte, olen Suomessa syntynyt. Äidinkieleni oli ruotsi. Suomea opin vasta myöhemmin ja myöhemmin myös muutin nimeni, joka oli ruotsalainen, suomalaiseksi. Kotka on suomalainen sana ja merkitsee aigle. No niin, pienestä lapsesta lähtien rakastin intohimoisesti ranskan kieltä ja vähän myöhemmin myös italian kieltä. Ranskaa sain omasta pyynnöstäni oppia jo pienenä.

– Te puhuttekin ranskaa erinomaisesti, täysin ranskalaisesti korostaen, pisti professori väliin ja jostakin syystä tunsin itseni onnellisemmaksi hänen kiitoksestaan kuin kaikista Pariisissa kuulemistani imarteluista. – Minusta tämä heti on oivallinen tuki aavistuksellenne.

– Se onkin ehkä ainoa todellinen, herra professori.

– Antakaa kuulla eteenpäin, te olette mielestäni sangen vaatimaton arveluissanne.

Jatkoin taas muistelmiani:

– Keväinen iltapäiväaurinko vaikutti minuun lapsena tavattoman voimakkaasti. Tulin melkein sairaaksi mieleltäni. Siinä oli sekä kauhua että kaihoa. En tietysti osannut analysoida tunteitani silloin, mutta myöhemmin olen tulkinnut itselleni: jokin vanha ja kaunis jätti hyvästi, jokin uusi, jonka valo oli häikäisevä, oli tuleva tilalle. Se pelotti ja kauhistutti, se herätti voittamatonta kaihoa vanhaan. Ymmärrätekö, herra professori? En osaa kuvata tarkemmin.

– Sangen elävä kuvaus l'ancien régime ja vallankumous- ynnä sitä seuraavan keisariajan välisestä henkisestä ristiriidasta. Jotakin sen tapaista mahtoivat suuret aateliset tuntea. Entä vielä, rakas tohtori?

– Seuraava muistelu on hassunkurinen, mutta kerron sen, koska niin tahdotte. Helsingissä esitettiin ensimmäistä kertaa Victorien Sardoun kappaleta »Rouva Suorasuu». Olin nuori poika. Olin yksin teatterissa. Tunnettehan Sardoun näytelmän? Siinä on prologi. Pesijättären puotihuone. Ovi ja ikkunat kadulle. On heinäkuun 14 päivä 1789. Yht'äkkiä kuuluu huutoa ja melua kadulta. Ihmisiä juoksee ohi. Huudetaan à la Bastille, à la Bastille! Ja tiedätekö, herra professori? Minä istun tuolillani aivan järkyttyneenä. Olin mennä tainnoksiin. »Tuossahan minun pitää olla mukana», huusi sydämeni. »Minun pitää nähdä, kuinka Bastilji valloitetaan.» Olin suorastaan sairas enkä osannut seurata näyttämön tapahtumia. Eikö tämä ollut naurettavaa, herra professori?

– Miksikä niin? Epäilen, olitteko mukana Bastiljin valloituksessa, mutta kyllähän jokainen ihminen Pariisissa kuuli siitä ja kyllä se vaikutti järkyttävästi. Sehän olikin vanhan ajan loppu.

– Pidätekö siis teatterivaikutelmani jonkinlaisena muistona? Itse olen niin ajatellut salaisesti, sen tunnustan, herra professori.

– Miksei se olisi muistoa, rakas tohtori? Te elitte siihen aikaan. Minä tiedän sen.

– Te tiedätte?

– Minä tunsin teidät.

– Te tunsitte minut! huudahdin hämmästyneenä. – Ken sitten olin?

- Joskus tulette sen muistamaan.

Istuin mykkänä. Äkkiä sanoin:

- Herra professori, tämä linna, jossa asutte, teidän ja teidän palvelijainne puvut – kaikkihan on siltä ajalta.
- Ehkä se auttaa muistianne?
- Ei, ei, en osaa mitään nähdä. Minä melkein pelkään. Ja minä peitin kasvoni käsilläni.
- Viimeinen ruumistus onkin vaikein muistaa. Te ette jaksaa sitä vielä muistaa. Se on liian tuore. Silloinen persoonallisuutenne vaikuttaisi nykyiseen liian voimakkaasti. Melkein kuin iltapäiväaurinko lapsena ollessanne. Vasta kun täydellisesti voitatte pelon, kykenette muistamaan. Mutta eikö teillä ole edes minusta mitään muistia?

Katsahdin ylös ja tuijotin professoriin.

- On, lausuin kuin torjuen jotakin ajatusta. – On, minulla on kuin hämärä muisto teistä, professori. Te olitte samannäköinen kuin nyt, mutta te ette ollut professori eikä teidän nimenne ollut Batory. Te olitte –

- Mitä nimistä, rakas tohtori, keskeytti professori. – Älkäämme lausuko vielä nimiä. Ennen kuin muistatte omanne, on turha teidän muistaa minun nimeäni.

Huokasin helpotuksesta. Olin pinnistänyt omia pieniä kykyjäni melkein liikaa.

Mutta nyt kuulinkin äkkiä juhlallisen hovimestarin äänen toiselta puolen huonetta ilmoittavan:

- Votre Altesse est servie.

Katsahdin sinnepäin ja näin kaksoisoven selällään – ei se ovi, josta olin tullut, vaan toinen.

- Ah, rakas tohtori, sanoi professori Batory, – luulen, että pieni ateria tekee teille hyvää.
- Mutta, herra professori, eikö jo ole niin myöhäistä, että minun pitäisi rientää hotelliini?
- Eihän teillä ole kiirettä! Lähtisittekö keskellä keskusteluumme? En päästä teitä vielä. Teidän täytyy nukkua täällä. Huomenna vielä jatkamme.
- Mutta kuinka minä uskallan olla teille tämmöiseksi vaivaksi?
- Missä on vaiva? Minunko puolellani? Te olette tullut Euroopasta tänne, vaiva on teidän puolellanne.

Hän nousi ja minä seurasin esimerkkiä. Astuimme syvästi kumartavan hovimestarin ohi vieressä olevaan ruokasaliin, jossa nuori herttua de Carignan ja kolme palvelijaa odottivat meitä. Professori Batory istui loistavan aistikkaasti katetun pöydän päähän. Carignanin paikka oli vasemmalla, minun oikealla kädellä professorista päin.

Ei ole paljon kerrottavaa ateriasta. Ruoka oli hyvää, mutta yksinkertaista kasvisruokaa, enimmäkseen hedelmiä. Carignan ei syönyt paljon, en minäkään. Professori kehoitti kohteliaasti, mutta ei itse syönyt mitään. Lasin viiniä hän joi meidän kanssamme. Hän ei liioin puhunut mitään, mutta Carignan sitä vastoin oli puhelias – aivan toisenlainen kuin autossa tullessamme. Jollen erehtynyt, kehoitti professori silmäyksellään häntä puhumaan.

Ja kumma! Oliko kuin Carignan olisi aavistanut, mistä me professorin kanssa olimme keskustelleet, sillä hän rupesi mitä luonnollisimmalla tavalla kertomaan kaskuja Louis XV:n ja Louis XVI:n hovista. Hänellä oli itse asiassa erinomainen kertomiskyky. Kaikki tuli eläväksi ja kuulija olisi voinut vannoa, että kertoja itse oli ollut mukana tapauksissa. Niissä oli useimmiten pikantti käänne, joka väkisin pani hymyilemään. Professorinkin suupielessä värähti hymyn häive. Mutta koska ne eivät kuulu asiaan, en niitä tässä muistele. Minulle jäi vain se vaikutelma, ettei hän ollenkaan ollut tavallinen palvelija-sihtööri, joksi hän oli itsensä esittänyt. Kuka hän oikeastaan oli, jäi minulle arvoitukseksi.

– Nyt toivotan teille hyvää yötä, rakas tohtori, sanoi professori aterian päätyttyä. – Vielä ei ole kovinkaan myöhäistä, mutta teillä on huoneessanne valikoima kirjoja, jos ette heti tahdo panna maata.

Professori Batory poistui »nuoren» herttuan seuraamana. Kirjoitan »nuoren» lainausmerkkeihin, sillä en tiedä, minkä ikäisiä ihmiset olivat tässä lumotussa linnassa. Ehkä he kaikki olivat arvaamattoman vanhoja, ehkä Carignankin oli vanhus nuorukaisen hahmossa.

Kaksi palvelijaa kynttilät kädessä saattoi minua entiseen kuninkaalliseen makuuhuoneeseeni. Pieni kirjahylly oli todella huoneessa. Lueskelin jonkin tunnin Louis XVI:n aikana painettua Temppeliherrain historiaa ja laskeuduin sitten levolle imperiaalisänkyyne, jossa pian nukahdin.

VII KEN HÄN OLI

»Olettehan kuullut puhuttavan Pohjolan valkoisesta valtakunnasta?»

7.

En ollut uskoa silmiäni aamulla herätessäni. Olin nukkunut hyvin, tunsin itseni erikoisen virkistyneeksi, mutta avattuani silmäni suljin ne heti uudestaan, koska luulin näkeväni unta tai olevani siinä välitilassa, joka käy ennen varsinaista heräämistä. Mutta kun hetken kuluttua avasin ne taas, näkivät ne saman ympäristön kuin äsken.

Verhot olivat hävinneet vuoteeni ympäriltä. Koko iso kuninkaallinen hieno rokokoohuone oli niin ikään hävinnyt huonekaluineen kaikkineen. Lepäsin autiossa luolassa, johon valo tunki kaltevasti katossa olevasta aukosta. Seinämän luona lattialla oli pesuastia ja vesiruukku ja sen päällä pyyhe. Vuoteeni ääressä oli penkki ja sillä kaikki vaatteeni, ja vuode itse oli muuttunut yksinkertaiseksi telttasängyksi, mutta lakanat ja huopapeitteet olivat puhtaat ja uudennäköiset.

Hämmästykseni oli rajaton. Minne minut on nukkuessani viety? ajattelin. Mihinkä seikkailuun olen joutunut? Onko tämä sittenkin jotakin rikollista?

Kylmä puistatus kävi läpi ruumiini, kun ajattelin, että olin joutunut pahantekijäin käsiin. Onko tämä Amerikka sittenkin vain rosvojen maa? kysyin itseltäni. Mutta kyllä minäkin, vanha mies, olen aika tomppeli, joka tällä tavalla olen antanut pettää itseäni.

Kaikki oli ympärilläni hiljaista. Ei pienintäkään elonmerkkiä missään. Pelko oli vähällä vallata minut.

Mutta äkkiä muistin professori Batoryn ja herttua de Carignanin, heidän sivistyneet ja ystävälliset kasvonsa, heidän katseittensa iloisen lempeyden. He eivät ainakaan voineet olla mukana missään pahanteossa. Jos minut on vangittu ja viety, on se tapahtunut heidän tietämättään. Tai ken sen tietää? Ehkä he itse ovat samassa tilanteessa kuin minä. Ehkä me kaikki olemme rosvojen käsissä. Ja rosvot kyllä silloin tietävät, että professori kykenee maksamaan lunnaat.

Tämä ajatus oli kuitenkin kauhea. Kuinka oli mahdollista, että semmoinen ihminen kuin professori Batory – adepti, tietäjä, taikuri – olisi voinut joutua rosvojen käsiin? Kyllä hän aina osasi suojella itseään.

Tunsin olevani arvoituksen edessä.

Nyt hyppään sängystä ja pukeudun, päätin. Järkeni ei kestä tätä muuten. Pukeudun ja ryhdyn tarkastamaan tätä luolaani, millainen vankila se lienee.

Tuumasta toimeen. Peseydyin ja pukeuduin nopeasti ja totesin, että kaikki tavarani olivat tallella, kelloni, lompakkoni passeineen ja seteleineen, kukkaroni hopea- ja nikkeli-rahoinen. Eivät rosvot ainakaan ole mitään varastaneet, naurahdin itsekseni ja tunsin merkillisen helpotuksen hengessäni. Sitten katsahdin ympärilläni. Ei näkynyt ovea eikä aukkoa missään seinässä.

– Halloo, onko täällä ketään? huusin silloin ranskaksi ja kohta sen jälkeen englannin kielellä, kun muistin olevani Amerikassa.

Vastausta ei kuulunut, mutta hetken kuluttua ilmestyi aukko luolan kiviseinään – millä tavalla se tapahtui, en kyennyt selittämään – ja kuvaamattomaksi hämmästykseni astui aukosta luolaan valkoviittainen munkki, jonka heti tunsin nuoreksi herttuaksi, koska päähine oli harteilla.

Siinä silmänräpäyksessä häpesin kaikkia epäilyksiäni, sillä nuori Carignan oli niin veitikkamaisen ystävällisen näköinen.

– Johan olette ylhäällä, herra tohtori! hän iloisesti huudahti.

– Olen, vastasin, – mutta mikä ihmeellinen Aladdinin luola tämä on, joka vielä eilen illalla oli kuin pieni Versailles?

– Ah, oletteko aivan varma siitä, että tämä paikka on sama? Ettekö yhtään epäilnyt, että teidät oli yöllä siirretty? Voimakas unijuoma jne.?

– Totta puhuen, rakas herttua, vastasin naurahtaen, – epäilin ensin sekä yhtä että toista. Mutta heti teidät nähdessäni katosivat epäilykset ja minä nyt ainoastaan ihmettelen. Sanokaa minulle, onko tämä sama huone, jossa eilen illalla menin levolle?

– Näettehän itsekkin, herra tohtori, ettei huone ole sama. Silti en väitä, ettei se olisi samassa avaruuden kohdassa, sillä teitä ei ole yöllä siirretty.

– Tämä on siis lumottu linna! Mutta mikä täällä on todellista, upea Versailles vaiko tämä köyhä erakkoluola?

– Onko mitään todellista, herra tohtori? Kaikki ns. todellisuus perustuu aistimuksiin. Eilen aistinne kertoivat teille rikkaan miehen linnasta, tänään silmänne näkevät erakkoluolan.

– Aivan oikein, mutta kaiken aistimuksen perustana on jokin todellisuus, oli se kuinka relatiivinen tahansa. Tämä luola esim. – se on joko todellinen luola ja silloin eilinen linna oli harhanäky, tai sitten tämä luola on olemassa vain aistimuksena, jonka takana on eilinen linna todellisuutena.

– Tai ehkä jokin kolmas, joka tekee sekä linnan että luolan harhanäkyksi.

Tämä oli minulle uusi näkökohta ja jäin seisomaan mietteisiiini.

Carignan katsoi minuun hymyillen.

– Missä tunnette olevanne enemmän kotonanne, herra tohtori, linnassa vaiko luolassa?

– Enpä kummassakaan. En ole tottunut kuninkaallisiin saleihin, mutta enpä liioin erakkomajaan. Olen tuommoinen tavallinen oppinut, joka aina on viihtynyt kirjojensa keskellä. Missä kirjani ovat, siinä olen kotonani, oli huone muuten kuinka yksinkertainen tahansa. Totta puhuen – kun vähän ajattelen asiaa – tämä luola miellyttää minua enemmän kuin kultainen sali.

– Vai niin, sanoi Carignan hiljaa, katsoen mielestäni tutkivasti minuun. Mutta äkkiä hän lisäsi: – Anteeksi, herra tohtori, että minä pidätän teitä puheillani enkä muista pyytää teitä aamukahville. Tulkaa.

Hän kääntyi ja asteli edelläni aukosta eli ovesta. Minä seurasin enemmän uteliaana kuin kahvin tarpeessa. Tulimme leveään käytävään, johon valo tuli jonkinlaisesta katossa olevasta räppänästä, ja tässä käytävässä oli jyrkät pöytä ja kaksi tuolia – sangen yksinkertaista tekoa, – mutta pöydällä oli hopeatarjotin, hopeinen kahvikannu, jonka piipusta hyvänhajuinen höyry nousi, lautanen täynnä pieniä leivoksia ja muu kalusto varmasti Sèvres-posliinia. Tämä vastakohta oli niin räikeä, etten malttanut olla siitä huomauttamatta, kun istuimme pöydän ääreen kahvia juomaan.

– Uusi mysteeri, herttua, sanoin, – nämä seinät ja teidän pukunne voivat kuulua jonkinlaiseen kallioluostariin, mutta tarjotin ja kahvikalusto ovat varmasti kotoisin eilisestä linnasta.

– Jos niinkin olisi, herra tohtori, vastasi Carignan, – mitä kummaa siinä? Eikö sekin puolestaan osoittaisi, että upeus ja yksinkertaisuus, rikkaus ja köyhyys kulkevat rinnatusten tämän maan päällä ja ovat saman todellisuuden eri puolia – harhoja molemmat, todellisuuksia vain sille, jonka sydän on jommassakummassa kiinni?

– On totta, että rikkaus ja köyhyys kulkevat käsi kädessä, mutta eikö ole ajateltavissa, että ihmiskunnasta hätä ja puute poistuisi, että kaikki eläisivät aineellisesti hyvin?

– Tietysti, niin pian kuin ihmiset noudattavat hänen käskyään rakastaa toisiaan.

– Ei millään muulla tavalla? kysyin.

– Ei ainakaan niin kauan kuin ihmisissä asuu rikkauten himo tai – mikä on vielä pahempi – köyhyyden pelko. Voittakaa se pelko, niin olette kaikissa olosuhteissa onnellinen. Ja jos tahdotte kuulla, mikä on professori Batoryn kokemus näistä asioista, lausun sen hänen omilla sanoillaan: kun voitatte köyhyyden pelon, on rikkaus teidän palvelijanne.

– Olen ihmeissäni, rakas herttua, ensiksi sen tähden, että olette niin nuori ja puhutte niin vakavasti ja viisaasti, ja toiseksi sen tähden, että tunnen olevani niin merkittävällä tavalla kotonani täällä. Mitä esim. nyt sanoitte rikkaudesta ja köyhyydestä, on aina ollut oman sydämeni vakaumus. En usko ulkonaisiin yhteiskunnallisiin mullistuksiin niin paljon kuin sydämen uudistukseen. Tämä maa on kaunis ja se muuttuu paratiisiksi, kun kovuus ja itsekkyytensä häviää ihmisten sydämistä. Mutta koska se tapahtuu? Se on yksilöllinen asia, ja elämän koulussa yksilöt oppivat hitaasti.

– Mutta Kristuksen jälkeen se ei enää ole toivotonta – eikä niin hidasta kuin ennen, – nyt kun Kristus kolkuttaa jokaisen sydämen oveen.

Nuori Carignan sanoi tämän niin kauniin nöyrästi ja vakavasti, että tunsin, kuinka kyöneleet nousivat silmiini. Istuimme molemmat ääneti kahvia juodessamme.

Kuului jostakin kumean kellon väräjävä ääni. Carignan nousi.

– Herra tohtori, hän sanoi, – nyt on aamutyö edessämme. Professori tahtoi, että olisitte siinä mukana auttamassa.

– Mielelläni, jos vain kykenen.

– Olettehan tottunut keskittämään ajatuksianne? Olettehan selvänäköinen?

- Kykyni ovat sangen mitättömät.
- Ihminen ei osaa itse arvostella kykyjään. Tulkaa.

Kuljimme pitkin käytävää. Toisessa päässä oli tuolilla valkoinen vaate.

- Kas tässä on teille valkoinen viitta, herra tohtori. Saanko auttaa yllenne?

Ja Carignan puki minut samanlaiseen munkinasuun kuin hänellä itsellään oli.

– Kuulkaa nyt, hän sanoi, – mikä teidän tehtävänne on. Te luotte sisäisen silmänne eteen Suomen kartan, tarkoitan Suomen maan elävänä karttana. Pitäkää se koko ajan silmäinne edessä älkääkä hämmästykö, jos siinä jotakin tapahtuu. Voitteko keskittyä puoleksi tunniksi?

- Totta kai, vastasin ihmetellen ja iloiten tehtäväni helppoutta.

– Muistakaa, ettette hetkeksikään hellitä, varoitti Carignan, mutta tällä kertaa hymyillen herttaista hymyään.

Tässä päässä pitkä käytävä teki suoran kulman vasemmalle ja päättyi isoon korkeaan luolaan, jonka vasen seinä pilaristona avautui puutarhaan päin. Aamuaurinko paistoi kelmeänä pilarien välitse luolaan, valaisten sitä kirkkaalla, vielä vähän kylmällä valollaan. Keskellä luolaa istui ympärään asetetuilla kivikuutioilla noin neljäkymmentä valkoista munkkia. Kaksi meidän puolellamme olevaa istuinta oli tyhjänä ja yksi vastaisella puolella, ja Carignan vei minut kahden tyhjän kuution luo, istui itse toiselle ja viittasi minua toiselle.

Olimme kaikki ääneti, mutta jostakin näkymättömistä alkoi kuulua hiljaista laulua, joka vähitellen paisui kuoroksi, niin ihanaksi ja mahtavaksi, etten keksi sille sattuvampaa nimitystä kuin taivaallinen. Oli kuin enkelit olisivat laulaneet ylistystään.

Olin niin haltioissani, etten huomannut mitään tapahtuneen, ennen kuin Carignan nykäisi minua vasempaan käteeni ja sai minut nousemaan, niinkuin nyt näin kaikkien toisten jo tehneen. Samassa myös huomasin, että tyhjä paikka meitä vastapäätä ei enää ollut tyhjä. Senkin edessä seisoivat valkoinen munkki, ja minä näin heti, että se oli professori Batory. Hän antoi merkin kädellään ja kaikki istuivat.

Laulu jatkui vielä jonkin aikaa ja sen tauottua sanoi professori juhlallisen soinnukkaalla äänellä:

– Veljet, työmme tulee uuteen vaiheeseen. Meidän on autettava Euroopan kristikuntaa ja aloitamme Pohjolasta, koska siellä on maa, josta toivomme valon tulevan. Siellä on useita Veljeskunnan jäseniä, ja meillä on tänään vieraanamme yksi, joka nyt auttaa meitä luomalla maansa kartan elävänä eteemme. Kutsukaa, veljet, hallitsemanne henget apuun ja siunatkaa Suomen maata. Valakaa ennen kaikkea rauhaa ja hyvää tahtoa sen kansan sydämeen, sillä vaikka sen yksilöt ovat heränneitä ja ajattelevia, eivät he missään asiassa vielä ole yksimielisiä. Kirkko ja uskonto vangitsee vielä monta sielua, kuitenkin toivomme, että uskonpuhdistus siellä voisi alkaa.

Professorin lausuttua nämä sanat kaikki ojentautuivat suoriksi istuallaan ja sulkiivat silmänsä. Minä tein samoin ja loihditiin maani kartan sieluni näkyviin aloin sitä elähdyttää ja merkitä punaisilla ruusuilla muutamia kaupunkeja ja kyliä, joissa tiesin uskonpuhdistuksen ystäviä asuvan. Sitten kuuntelin ja katselin, kuinka Suomen- ja Pohjanlahden aallot läikkyivät rantoja vastaan auringon paisteessa, kuinka junat kiitivät metsien läpi ja höyrylaivat kulkivat järvilla. Ihmiset liikkuivat kaupunkien kaduilla, tekivät työtä tehtaissa ja virkataloissa, pelloilla ja teillä, lasten leikkiessä pihoidilla ja nurmilla ja äitien askarrellessa kodeissa. Kaikki oli

elävänä edessäni. Sitten kuulin äkkiä kaukaista kuorolaulua ja pohjoisesta päin tuli ilman halki kiitäen lukematon joukko enkeli- ja henkiolentoja, jotka verkalleen liitelivät yli koko Suomen niemen, pienten keijukaisten siroittellessa vaaleanpunaisia ruusuja kaikkialle. Sitten enkelit järjestyivät pitkin rantoja ja rajoja kasvot sisämaahan päin ja heidän keskelleen ilmestyi äkkiä Suomen ihana suojelusenkeli leijailien Päijänteen pohjoispuolella. Se oli vanha viisas Väinämöinen, mutta kaikkien enkelien häntä tervehtiessä hän muuttui vanhasta nuoreksi ja hänen kasvopiirteensä, jotka olivat täynnä surua ja huolta, kirkastuivat onnellisen ja iloisen näköisiksi. Hän kiitti autuaallisesti hymyillen ja kyyneleet tippuivat hänen silmistään. Tuhannet keijukaiset kiiruhtivat kokoamaan kyyneleitä ja toivat niitä – oi ihmettä! – luomieni punaisten ruusujen luo, joiden teriin he laskivat ne kirkkaina kastehelminä. Väinämöistä ympäröivä valokehä laajeni laajenemistaan taivaankaaren värisenä ja hänen sydämensä lauloi mahtavaa uskoa ja luottamusta. Olin kuulevinani hänen laulunsa sanat: »Ylhäiset ystäväni, taivoisista tulenehet, mit on mulla murehetta, sielussani surun syytä, kun on teitä tuhansia ystäviä ylähäältä tulleet mua tukemahan, auttamahan ahdingossa. Jo näen ajan aukenevan, päivän pitkän pilkistävän – silloin Suomessani suvi, ihmisillä ikionni, maassa rauha kullan kallis, sydämissä hyvä tahto, kaikki mielet kiittämässä Taivaan Taattoa ylhäistä».

Tätä kaikkea katsellessani ja kuunnellessani oma sydämenikin oli täynnä rukousta ja kiitosta. Vähitellen tunsin voimani heikkenevän, näköni kävi epäselväksi, Suomen kartta peittyi sumuun, enkelit ja Väinämöinen hävisivät näkyvistä, laulu lakkasi kuulumasta ja itse lysähdin tajuttomaksi.

En tiedä kuinka kauan lienen ollut tajuttomana, mutta kun vihdoin heräsin, kohtasi minut uusi yllätys.

Makasin verhojen ympäröimässä vuoteessa, leveässä, pehmeässä, silkkinen peitteen alla. Käännyin vasemmalle kyljelleni, sillä puolella verhot olivat auki, – ja vain silmäys riitti todistamaan, että tällä kertaa heräsin siinä kuninkaallisessa makuuhuoneessa, jossa eilen illalla menin vuoteeseen. Mutta missä oli luola ja kuinka olin joutunut uudestaan riisutuksi vaatteistani?

Tätä miettiessäni en voinut päättää muuta kuin että koko äskeinen kokemukseni ihmeellisestä luolakokouksesta oli ollut unta, kuten tavallisesti sanomme, tai elämys henkimaailmassa. Nyt oli minun todellisesti noustava ja pukeuduttava.

Olin tuskin ehtinyt tehdä tämän päätökseni, kun oveen koputettiin ja sisään astui eilinen palvelija kohteliaan tunteettomana.

– Teidän kylpynne on valmis, herra tohtori, hän sanoi kumartaen ja näytti minulle tietä viereiseen huoneeseen, jossa hyvälle tuoksuva, höyryävä kylpy odotti. – Saanko auttaa? hän kysyi, mutta minä selitin tulevani hyvin toimeen yksin.

Kylpy oli merkillisen virkistävä. Peseydyin ja pukeuduin nopeasti, sillä näin, että kello oli kymmenen aamulla, ja arvasin, että professori Batory pian kutsuisi minut puheilleen. En voinut kieltää, että sittenkin tunsin olevani enemmän kotonani tässä ympäristössä, jota eilen jo olin oppinut pitämään täysin vankkana todellisuutena.

Taas koputettiin oveen ja nyt näyttäytyi kynnyksellä nuori Carignan kauniissa sinisessä hovipuvussaan.

- Saanko pistäytyä aamuvierailulle, herra tohtori?
- Tervetuloa, mon cher duc, on erittäin hauska nähdä teidät.
- Kuinka olette nukkunut, rakas tohtori? kysyi nuori mies kätellessämme.
- Kiitos, luullakseni hyvin. Aamukylpy oli erittäin virkistävä.

Istuimme kahteen nojatuoliin, ja Carignan kysyi veitikkamaisesti:

– Sanoitte vain luulevanne, että olitte hyvin nukkunut, herra tohtori. Te nukuitte siis huonosti?

– En suinkaan, rakas herra de Carignan, mutta minun unessani oli salaperäinen kohtaus. Jos se oli unta, ette te voi siitä mitään tietää. Mutta jos se oli todellinen kokemus, silloin te kykenette ja olette velvollinen selittämään sen minulle.

– Kertokaa minulle vähän, ehkä sitten voin teitä tyydyttää.

Kerroin yksityiskohtaisesti koko seikkailuni, jätin ainoastaan kertomatta, mitä mietiskelyn aikana olin nähnyt ja kuullut. Carignan seurasi kertomustani tarkkaan ja nähtävästi hyväksyväällä mielenkiinnolla, ja kun olin lopettanut, hän lausui:

– Teillä on mainio muisti, herra tohtori. Onnittelen teitä. Professori oli myös erittäin tyytyväinen teihin. Nähkääs, kokemuksenne ei ollut tavallista astraalista laatua, kuten nykyajan teosofisissa kirjoissa sanotaan, vaan se oli eetterinen – toinen nimitys teosofisesta kirjallisuudesta, mutta teille tietysti tuttu. Professori tahtoi nähdä, missä määrin osaisitte toimia eetteriruumiissanne, joka tietenkin on vain tämän karkean ruumiin hienompi kaksoiskuva, ja sen tähden hän otti teidät ulos karkeasta fyysisestä ruumiistanne. Näimme heti, ettette ollut tottunut tähän elämismuotoon. Ettette katsonut taaksenne – silloin olisitte heti huomannut karkean ruumiin vuoteessanne, – ettette liioin pannut merkille, että peseytymisenne ja pukeutumisenne oli fyysisesti katsoen sangen epätodellista, vaikka tietysti oma ajatuksenne vaikutti, että todella sitten näytitte olevan päiväpukimissanne. Kahvi, jonka joimme, oli karkean ruumiin kannalta peräti olematonta, mutta oli sittenkin omiansa virkistämään mieltänne. Kokous mietiskelyineen oli kauttaaltaan todellista.

– Mutta mitä merkitsi tuo outo ympäristö?

Carignan hymyili.

– Se on juuri todellisuutemme eetterimaailmassa.

– Kuinka tarkoitatte? Jos tämä linna on fyysillinen todellisuus, on sillä tietysti eetterinenkin hahmonsansa.

– On, mutta ei tietenkään niin elävänä kuin esim. ihmisen eetteriruumis. Tämän linnan eetterinen paikallisuus ei estä toista eetteristä todellisuutta olemasta juuri samassa avaruuden kohdassa.

– Eipä tietenkään, myönsin mietteissäni. – Kumpaa »todellisuutta» te sitten pidätte »todellisempana», tätä fyysillistä linnaa vaiko tuota eetteristä luolaluostaria?

– Karkeassa päivätajunnassamme ollessamme on linna tietysti asumuksenamme, mutta tehdessämme työtä korkeammassa päivätajunnassamme, elämme luostarissa.

– Puhutte »meistä». Tarkoitatteko professoria ja itseänne vai –?

– Kaikki »palvelijat» täällä ovat veljiämme, – niitä munkkeja, joita näitte luolatempelissä.

– Saanko kysyä: olitteko kaikki eetteriruumiissanne mukana kokouksessa?

- Ei kukaan meistä, ainoastaan te, herra tohtori. Me olimme kaikki karkeassa fyysisessä ruumiissa.
- Sangen merkillistä. Miksei annettu minunkin olla karkeassa ruumiissani?
- Ah, rakas tohtori, te ette silloin olisi nähnyt eteeristä todellisuutta. Ja professorihan tahtoi koetella teitä.

– Olette ystävällinen, herra Carignan, kun näin vastaatte kaikkiin tyhmiin kysymyksiini. Muuan ajatus vielä johtuu mieleeni. Tämän linnan rakentaminen keskelle erämaata on varmasti maksanut kymmeniä miljoonia dollareita. Eikö olisi tullut yksinkertaisemmaksi muodostaa linna ettertiin ja luostari tähän näkyväiseen maailmaan?

– Nyt minun täytyy sanoa, rakas herra tohtori, että puhuitte ajattelematta. Mitä professori, mitä me kaikki olisimme tehneet etterisellä Versailles'illa? Luolatemppeli on meille tarpeen näkymätöntä työtämme varten. Linnassa elämme fyysisinä ihmisinä. Mitä se on maksanut, ei kuulu minulle enkä ole koskaan sitä kysynyt. Mutta olkaa vakuuttunut, herra tohtori, että sitä kultaa ei hankittu ihmisten hiellä. Vaikka tämä linna olisi maksanut kymmeniä miljoonia – ja varmaan se on maksanut, – on siitä vain ollut hyötyä työmiehille, jotka sen rakensivat. He ovat rahan saaneet. Siltä kannalta tämä on ollut hyväntekeväisyyttä ihmisiä kohtaan. On annettu työtä sadoille ja epäilemättä hyvin palkittua työtä. Professori ei tee mitään, josta ei ihmisille ole onnea. Tämähän ymmärrätte ilman muuta?

– Mea maxima culpa, rakas herttua. Minun olisi pitänyt se ymmärtää. Veljeskunnalla on omat rikkautensa, joita se ei ole ihmiskunnalta ryöstänyt.

– Aivan niin, herra tohtori. On veljiä, jotka tekevät kultaa, on toisia, jotka valmistavat jalokiviä. Veljeskunnan varat ovat yhteisiä ja käytettävissä, missä niitä tarvitaan. Mutta huomatkaa: ainoastaan korkeat mestarit saavat niitä käyttää.

– Rakas herra de Carignan, vielä yksi kysymys. Eikö tällainen suunnattoman rikas ja komea palatsi ole herättänyt ympäristön huomiota? Eikö täällä käy tungetteliä, avunpyytäjiä, ehkä varkaita ja rosvoja?

Nuori herttua nauroi heleätä, iloista naurua.

- Oh, herra tohtori, te olette pariin vuoteen ainoa, joka on täällä käynyt. Ja minähän hain teidät!
- Sepä ihmeellistä. Luulisi asianlaidan olevan päinvastaisen. Ja jos sanotte, että ihmiset eivät aavista tätä erämaan uskomatonta keidasta, vastaan, että kaikki ne monet sadat työmiehet, jotka tämän rakensivat, ovat tästä tienneet ja tietysti kertoneet maailmalle.

– Tietysti.

– No niin. Miksi ei siis ketään täällä käy?

– Kukaan ei tänne löydä. Ei kukaan entisistä työmiehistäkään. Ympäristössä kulkee huhuna, että tämä linna on lumottu, että täällä asuu pahoja henkiä ja ettei kenenkään kristityn pidä uskaltautua lähellekään. Entiset työmiehetkin, jotka alussa pyrkivät tänne, ovat kääntyneet maailman uskoon, kun mitenkään eivät ole löytäneet tietä tänne.

- Ja kuitenkin tie on selvä, huomautin ihmeissäni. – Ajoimme tänne autossa, te ja minä.
- Koska te olitte kutsuttu, herra tohtori. Vieras ei löydä tänne. Tämä on lumottu paikka.
- Miten? En ymmärrä.
- Ettekö ole koskaan kuullut tai lukenut Veljeskunnan asuinpaikoista? Ettekö muista, että niiden luotavallinen kuolevainen ei pääse?
- Totta on, myönsin mietteissäni. Hetken kuluttua kysyin: – Tarkoitatteko ehkä, että tämä paikka on, niinkuin sanotaan, okkultisesti suojattu? Jonkinlaisella näkymättömällä eetterimuurilla, jonka läpi ei kukaan pääse? Muistan lukeneeni jostakin semmoisesta.
- Eipä juuri niinkään. Ei ole mitään muuria. On vain muutamia luonnonhenkiä eli haltijoita, jotka yöstä päivää vartioivat paikkaa. Niin pian kuin joku asiaton lähenee, heittävät he ikäänkuin harson hänen silmilleen, niin että hän luulee näkevänsä vielä kolkompaa erämaata ja kääntyy muuante.
- Kerrassaan nerokasta! Tämähän aivan muistuttaa, mitä esim. Suomen kansan uskomuksissa kerrotaan metsän haltijoista ja sinipiioista, jotka voivat eksyttää ihmisiä tieltä. Minä olen itsekin sitä kokenut. Kuinka en tätä heti huomannut!

Herttua hymyili.

Samassa ovi aukeni ja meille ilmoitettiin, että ateria oli valmis. Tämä oli tervetullut ilmoitus, sillä tunsin olevani jonkin verran nälissäni.

Siirryimme eiliseen ruokasaliin. Pöytä oli katettu vain kahdelle. Carignanin kanssa annoimme erinomaisen kasvisruoan erinomaisesti maistua ja joimme lasin helmeilevää viiniä sen mausteeksi. Palvelijoiden kohteliaisuus melkein vaivasi minua, kun tiesin heidän olevan Veljeskunnan jäseniä, mutta kun sattumalta kohtasin jonkun katseen, oli siinä niin paljon kunnioitusta, rakkautta ja ymmärtämystä, että äkkiä vapauduin hengessäni ja muistin, että kaikki näkyväinen vain oli vertauskuvaa ja samalla ajallista, ohimenevää, haihtuvaa.

Virkistyneinä nousimme pöydästä, jossa emme olleet vaihtaneet monta sanaa, ja huoneeseen astui eilinen hovimestari ilmoittaen, että monseigneur Batory odotti minua.

Nyökkäsimme toisillemme, Carignan ja minä, ja hovimestarin viittauksesta astuin avatusta kaksoisovesta samaan isoon salonkiin, jossa eilen olin istunut professorin seurassa. Nyt aurinko paistoi kristallikruunuihin, ja sateenkaarenväriset kuviot leikkivät lattialla. Avatuista ikkunoista tulvahti sisään kesäisten ruusujen tuoksu.

Professori istui samassa sohvannurkassa kuin eilen. Hän hymyili heti minut nähdessään. Sydämeni vavahti – ei pelosta nyt – vaan äärettömästä kunnioituksesta ja rakkaudesta.

Hän ei noussut eikä tarjonnut kättä, vaan pyysi kädellään minua istumaan eiliseen nojatuoliini.

- Rakas ystäväni, hän aloitti, – Carignan on teille selittänyt aamuisen tapauksen. Olemme siis jo nähneet toinen toisemme tänään. Toivon, että voitte hyvin?
- Täydellisesti, monseigneur, vastasin huomaamatta, mutta korjasin heti: – herra professori.

Professori hymyili melkein veitikkamaisesti.

– Comme il vous plaira, hän sanoi ja lisäsi erikoisella äänenpainolla: – mon cher ami.

– Silloin sanon teidän luvallanne monseigneur, sillä siihen sisältyy vähän enemmän sitä kunnioitusta, jota tunnen.

– Olkoon niin, rakas tohtori. Suvaitkaa minun nyt ensin kiittää teitä siitä suurenmoisesta avusta, jonka annoitte meille aamulla. En aavistanut, että teillä oli niin hyvä keskityskyky. Ja kuinka kaunis teidän Suomenne on. Muistakaa, olen käynyt vain Helsingissä, ajaen junassa Pietarista edes takaisin. Sitä paitsi ajojin yöllä enkä nähnyt mitään. Vast'edes tulen kyllä käymään maassanne ja luonanne useammin. Kerran kävin varta vasten teitä tapaamassa, mutta ette taida muistaa sitä tapausta?

– Monseigneur, huudahdin vastustamattomasti ja yhtä vastustamattomasti syöksyin polvilleni. – Monseigneur, tekö nuoruudessani kävitte minua lohduttamassa ja opastamassa! Mutta silloinhan olette –

– Ei nimiä, ystäväni! Minä se olin, sanoi ihmeolento arvokkaasti. – Mutta istukaa, hän lisäsi miltei nuhdellen.

Minun oli vaikea pidättää liikutustani. Tässä olin nuoruuteni »enkelin» seurassa. Hän oli ihminen niinkuin minä – ja kuitenkin, mikä suunnaton ero! Kyyneleet silmissä kuiskasin: – Mestari.

– Ei niin. Olemme ystävät. Yksi on meidän Mestariimme.

Hänen äänessään oli jotakin niin rauhoittavaa, että istuin uudestaan tuoliini.

– Olen seurannut teidän matkaanne Suomesta tänne suurella mielenkiinnolla, hän puhui. – Laivassa keskustelitte suomalaisen papin kanssa, Washingtonissa teosofin ja katolilaisen piispan kanssa, ja Whitewayn siirtolassa amerikkalaisen Kristuksen seuraajan kanssa. Nyt olette täällä. Te läksitte matkalle tuleva uskonpuhdistus mielessä, mutta miksi ette lähtenyt Itämaille, niinkuin teosofit tavallisesti tekevät, kun he totuutta etsivät?

– En tiedä. Tahdoin nähdä kristittyä maailmaa, Euroopan tunsin. Amerikka oli minulle tuntematon. Itämaille en ikävöinyt. Tunsin kirjallisuudesta heidän uskontonsa, nim. heidän omista pyhistä kirjoistaan. Olin matkakertomuksista tullut siihen johtopäätökseen, että Intian nykyinen kansa elää verraten suuressa tietämättömyydessä eikä edusta vanhaa uskonnollista kulttuuria. Minulla ei ollut mitään mielenkiintoa fakiirien eikä jogien ihme-esityksiin. Olihan minulla vähän kokemusta ns. astraalisista asioista. Saatoin nähdä vainajia ja heidän elämänsä. Minua innostuttivat ainoastaan kristittyjen henkiset ponnistukset, jos niitä oli. Olin lukenut Whitewayn koloniasta ja halusin nähdä, missä määrin siinä toteutettiin Kristuksen opettamaa elämänkäsitystä. Mutta, monseigneur, lopetin epäröiden, – nyt kun te kysytte, tuntuu minusta todellakin, etten tiedä, miksi tulin tänne Amerikkaan. Sydämessäni vain eli selittämätön aavistus, että matka olisi hyödyllinen uskonpuhdistuksen takia.

Professori Batory hymyili.

– Te tulitte kutsusta, rakas tohtori.

– Kutsusta! Kenen kutsusta? kysyin ihmeissäni.

– Minun kutsustani.

– Teidän kutsustanne, monseigneur!

– Niin, ystäväni. Tahdoin, että se, mikä teissä oli aavistusta, muuttuisi tiedoksi. Te olette vuosikymmeniä tuntenut mielessänne, että kristikunta kaipasi uutta reformaatiota. Lutherin uskonpuhdistus oli jäänyt kesken. Sitä paitsi se jätti kristityn emäkirkon silleen. Aika ei ollut silloin tullut. Lutherin työ oli valmistusta. Nyt lähestymme uutta aikaa. Nyt todella koko kristikunta kaipaa uskonpuhdistusta. Sen huomasitte Washingtonissa keskustellessamme piispa Sparvaglin kanssa. Mutta ei siinä kyllin, että ihmiset kaipaavat. Täytyy myös olla niitä, jotka ovat valmiit antamaan, valmiit tyydyttämään kaipuuta. Ja täytyy olla niitä, jotka ovat valmiit palvelemaan antajia ja käymään heidän asioillaan. Kuulkaa nyt. Jeesus Kristus, kaikkien meidän Mestariimme, tahtoo, että uskonpuhdistus pannaan toimeen. Häntä surettaa kirkkojen materialismi, dogmien vääräys ja todellisen uskon puute. Hän on sanonut Paavalille: tee velvollisuutesi. Paavalihan on kirkkojen muodollinen luoja. Paavali on vastuussa kirkon toivottomasta tilasta. Paavali etsii vanhoja ystäviä. Ei ole aika vielä, että Paavali itse näkyväisenä ilmestyisi. Hänen ystävänsä voivat suorittaa valmistustyön. H. P. Blavatsky – leijonansydän – pani alulle teosofisen liikkeen. Se oli ensimmäinen etappi. Hänen työnsä jäi keskeneräiseksi, koska hänen oppilaansa eivät kaikki sitä ymmärtäneet. He eivät ryhtyneet kukin tutkimaan omaa uskontoaan ja puhdistamaan sitä. He jatkoivat vain yleistä teosofista propagandaa. Hyvä sekin. Mutta nyt on välttämätöntä, että kussakin uskonnossa syvennyttään alkuperäisiin oppeihin, tutustutaan perustajan opetukseen ja ruvetaan yleisesti noudattamaan hänen siveellisiä opetuksiaan. Ennen kaikkea tämä on tärkeätä, jopa välttämätöntäkin kristinuskon suhteen. Kristikunnassa täytyy tapahtua reformaatio. Helvetistä on noustava taivaaseen uskon siivillä. Ihmisten on muutettava elämänsä. Jos monet rikkaat perustavat Whitewayn tapaisia kolonioita, auttaa tämä kristikuntaa paljon. Mutta siinä ei ole lopullinen ratkaisu. Elämä ei koskaan ole mammonan varassa. Mammona ei saa missään muodossa olla rakkauden edellytyksenä. Ei se olekaan siinä rikkaassa yksilössä, joka perustaa Whitewayn. Mutta kuka tahansa, oli hän köyhä tai rikas, on kutsuttu perustamaan Whiteway. Kuinka se on mahdollista? Rakkauden avulla köyhälle niinkuin rikkaalle. Whiteway perustetaan eli tulee itsestään köyhänkin kotiin, kun köyhän mieli muuttuu ja hän syntyy uudestaan rakkaudessa. Mammona ei ole edellytys, mammona on palvelija. Kun Jumalan valtakunta astuu köyhän kotiin, silloin puute pakenee ja mammona alkaa palvella. Ei äkkiä, vaan vähitellen. Tämä on kristinuskon perusta.

Taasen professori hymyili.

– Te tiedätte, ystäväni, hän jatkoi, – Paavali vähän sekoitti asioita. Hän oli oppinut mies, tottunut korkeampaan juutalaiseen ajatteluun, ja kun hänestä tuli Kristuksen seuraaja, hän samalla tuli kristillisen teologian perustajaksi, dogmiuskon ja kirkon. Ei hän itse mitään pahaa tarkoittanut, hän oli vilpitön, mutta hänen seuraajansa eivät häntä ymmärtäneet. He rakensivat varsinaisen dogmaattisen teologian niiden viittausten ympärille, joita Paavali oli kirjeissään antanut. He eivät edes tunteneet Paavalin sisäisiä oppeja, sillä hän ei voinut vihkiä salaisiin tietoihinsa kuin ani harvoja.

– Anteeksi, monseigneur, saanko kysyä tässä välillä, oliko Dionysios Areopagiitta Paavalin opetuslapsi?

– Oli tietysti, vaikka sitä ei ole virallisesti tunnustettu kirkon taholta. Palataksemme Paavaliin. Hänen kohtalonsa oli siinä kohden kova, ettei hän saanut olla Jeesuksen opetuslapsi tämän eläessä. Hän ei tuntenut Jeesuksen käskyjä semmoisina kuin Jeesus itse oli ne antanut ja joista sitten tehtiin esitys ns. Vuorisäärnassa. Toiselta puolen Paavali oli onnellisemmassa asemassa kuin toiset apostolit. Hän sai herätyksensä – vaikka silloin vielä itsetiedottomasti – Steefanoksen marttyyrikuoleman kautta, ja kun hän sitten Damaskoksen tiellä sai tulikasteensa, tuli hän omassa persoonassaan kokeneeksi, mikä on Kristuksen seuraamisen ensimmäinen sinetti. Siitä eivät kaikki apostolit läheskään olleet tietoisia.

– Mikä on tämä sinetti, monseigneur?

– Te tiedätte sen myös omasta kokemuksestanne, rakas tohtori. Ystävämme tohtori Madison Washingtonissa aavistaa, mutta ei ole kokenut. Mr. Newberg Whitewayssa on kokenut, mutta pysähtynyt siihen. Ensimmäinen sinetti on Paavalin tulikaste, joka oli sama kuin Steefanoksen ja apostoli Johanneksen. Se on Jumalan Pojan eli niinkuin antroposofisessa kirjallisuudessa kosmillisen Kristuksen näkeminen ja tunteminen. Jumalan Poika on Isän ilmennyt elämä ja tajunta. Te olette kokenut, niinkuin Paavali koki, että tässä jumalallisessa tajunnassa eli ja toimi kuollut ja ylösnoussut Jeesus Kristus. Damaskos-kokemus on kristityn tunnusmerkki. Ilman sitä hän ei tunne Vapahtajaansa.

– Monseigneur, eikö Jeesuksen eli Vuorisaarnan käskyjen noudattaminen vie tähän Damaskos-kokemukseen?

– Kyllä, mutta ei ennen kuin pyrkijä on perin pohjin ymmärtänyt ja sulattanut neljännen käskyn hengen. Te tiedätte: pahan vastustamattomuuden käsky. Se on kulmakivi.

– Niin minäkin olen ymmärtänyt.

Professori hymyili.

– Tietysti olette ymmärtänyt. Tulkoon pyrkijä mistä uskonnosta tahansa, – jos hän ymmärtää ihmisen oikean suhteen pahaan, hän on tiellä Kristuksen luo, vaikk'ei olisi koskaan kuullut puhuttavan kristinuskosta. Ja jos ihminen, joka on kirkollisesti kastettu ja uskoo olevansa kristitty, ei tunne eikä toteuta tätä neljättä elämän käskyä, ei hän tiedä paljonkaan Kristuksesta. Niitä ns. kristityitä on maailmassa liian paljon.

– Monseigneur, ehkä siis teidänkin mielestänne tällä hetkellä on ylen tärkeätä, että kirkoissa alettaisiin opettaa vuorisaarnan käskyjä julkisesti eikä vain joissakin salaisissa piireissä kuten piispa Sparvagli väitti, että roomalaisessa kirkossa tehdään?

– Ehdottomasti. Se on uuden reformaation ensimmäinen tehtävä. Reformaatio alkaa siitä. Koko kristikunnan täytyy päästä selville siitä, että kristinuskosta ei ole dogmijärjestelmä, johon tulee uskoa, vaan siveysoppi, jota tulee noudattaa elämässä. Itsestään silloin karisevat pois pahimmat dogmaattiset valheet, kuten helvetti- ja kadotusoppi. Tämä ei tietenkään estä kirkkoja virallisesti hylkäämästä perkeleoppia, kuten Ruotsin kirkko on tehnyt, mutta se on vielä negatiivista uskonpuhdistusta. Positiivinen alkaa, kun ihmisille esitetään, mitä kristinuskosta on.

– Luterilaiset papit varsinkin kauhistuvat, kun viitataan siihen, että kristinuskosta on uusi siveellinen elämä. Heidän mielestään kaikki puhe ihmisen siveellisestä pyrkimyksestä on itserakkaudesta ja ylpeydestä kotoisin. Ihmisen tulee uskoa. Ilman uskoa hän on avuton. Mutta usko auttaa häntä vähitellen pois synnistä. Tämä on vaikein kohta. Luterilainen kirkko ei kallista korvaansa, jollei oteta uskoa lukuun. Ja se väittää nojaavansa Paavaliin.

– Paavaliin kirkko nojaakin. Paavali on syyppää paljon pahaan, myönsi professori Batory mieltäväisenä. – Olisi parempi, jos kirkko hylkäisi Paavalin kokonaan.

– Oh, monseigneur, älkää sanoko niin. Paavali oli suuri valo.

– Mutta Paavali puhui oman kokemuksensa kannalta, ja ken ei ole kokenut, mitä Paavali koki, ei häntä ymmärrä, vaan väärentää hänen sanansa. Tarkoitin: käsittää hänen sanansa väkisinkin väärin. Mutta onhan kirkon opilla uskosta silti oikea perusta. Ei voi noudattaa Jeesuksen käskyjä, jollei usko Isään ja luota

Jeesukseen ystävänä, joka tietää. Olen nähnyt monta Kristuksen seuraajaa, jotka juuri ovat alkaneet siitä, että ovat ymmärtäneet Jeesuksen kokeneeksi ja inhimilliseksi veljeksi eli ystäväksi, johon kannatti luottaa. Ja tämän takana on myös aina jonkinlainen usko ja luottamus Jumalaan. Se usko ei ole teologinen, vaan puhtaasti inhimillinen ja lapsellinen. Niin paljon totta on kirkon puheessa uskosta.

– Häviääkö usko, monseigneur, kun tieto tulee?

– Onko usko hävinnyt teistä, rakas tohtori? Tiedon tullen usko kasvaa. Milloin Paavali uskoi? Varsinaisesti Damaskos-kokemuksensa jälkeen, joka toi hänelle samalla tietoa. Steefanos uskoi, ennen kuin hän näki taivaiden aukenevan. Hän uskoi Jeesukseen opettajana, oppaana ja Jumalan Poikana, ennen kuin kuolinnäyssään ymmärsi, että sama Jumalan Poika asui hänessä itsessäänkin. Se oli Steefanoksen Damaskos-kokemus. Ja Damaskos-kokemus tuo aina tiedon tullessaan.

– Oliko Jeesuksella Damaskos-kokemus? kysyin arkaillen.

– Oli tietysti, vastasi professori vakavasti, — kaste oli hänen Damaskos-näkynsä. Mutta muistakaamme, Jeesus oli joka suhteessa erikoinen. Paavali sen tiesi. Mutta hänen viittauksensa siihen suuntaan antoivat aihetta kirkkojen luiseen dogmatiikkaan. Jos Paavali olisi voinut kuvitella edeltäkäsin, kuinka paljon pahaa hänen varomattomat lausuntonsa tulisivat aikaansaamaan, olisi hän epäilemättä mieluummin vaiennut, kun kerran ei osannut eikä uskaltanut tyystin selittää asioita. Sen tähden hänen harteillaan lepää kirkkojen karma ja hän yrittää parastaan saadakseen silloin tällöin puhdistuksia aikaan.

– Suokaa anteeksi, monseigneur, mielestäni olisi erittäin tärkeä, että kuoleman kysymys selitettäisiin kristikunnalle ja että kirkot hylätessään helvetiopot omaksuisivat oikean käsityksen kuolemanjälkeisistä tiloista ja jälleensyntymisestä. Mitä te sanotte, monseigneur?

– Sanon, että olette oikeassa, rakas ystävä.

Ja professori lisäsi hymyillen:

– Saittehan tuon suomalaisen papin voitetuksi asialle.

Nyt minunkin täytyi hymyillä.

– Teille ei ole mitään salattua, monseigneur, huudahdin hiljaa.

– Rakas ystävä, sanoi professori, — johan huomautin teille, että olen sangen tarkasti seurannut matkaanne.

– Monseigneur, onko liian uskaliasta kysyä, miksi olette omistanut niin paljon huomiota minun vähäpätöiselle persoonalleni?

– No mutta, herra tohtori, teidän kysymyksenne ei ole uskalias, vaan turha. Olenhan koko elämäni ajan seurannut teitä. Te olette mukana vapautustyössä. Teidän työnne on aina ollut tärkeä. Nyt se on vielä tärkeämpi. Olettehan kuullut puhuttavan Pohjolan valkoisesta valtakunnasta, jossa todellinen kristinusko saa tyyssijan ja joka tulee olemaan Euroopan ja koko kristikunnan apuna ja pelastuksena. Sen valtakunnan peruskivi on laskettava. Siinä työssä teillä on osanne — ja vastaisuudessa tulemme tekemään työtä yhdessä. Minähän en voi näkyä, mutta te saatte olla minun edustajanani maailmassa.

– Todella te laskette taakan hartioilleni, monseigneur. Te ja — minä!

- Ettekö muista Jeesuksen sanaa: minun taakkani on kevyt ja minun ikeeni on suloinen?

Kallistin pääni.

Professori lausui luonnollisella, mutta ihmeellisen juhlallisella äänellään:

- Ensio Kotka, te tiedätte, kuka minä olen, ja te tiedätte tai ainakin aavistatte, kuka itse olette. Nimiä emme mainitse. Mutta te olette minun ystäväni ja työtoverini. Saanhhan luottaa teihin?

Silmäni kyyneltyivät. Katsahdin ylös.

- Nyt ja aina, kuiskasin.

Professori ojensi kätensä ja minä puristin sitä.

- Olemme molemmat Jeesuksen Kristuksen palvelijoita, hän sanoi.

Nousimme yht'aikaa ja nostimme silmämme kattoon. Oliko harhanäky? Mutta minä näin enkelijoukon ja niiden keskellä Kristuksen lempeät kasvot.